

У випуску представлені дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, перестрахування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби вирішення цих проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

В выпуске представлены исследования актуальных проблем экономической теории, страхования, управления рисками, перестрахования, государственного управления, международной экономики, экономики предприятия, менеджмента, маркетинга, управления инвестициями, теории финансов, банковского дела, статистики, а также пути и средства решения этих проблем.

Для научных работников, практиков, преподавателей, аспирантов, студентов.

The research results on current problems of economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	В.Д. Базилевич, д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України Г. О. Харламова, канд. екон. наук, доц. (відп. секр.) (Україна); С. Х. Аггелопулос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Алпас, д-р екон. наук, проф. (Туреччина); Х. Батзіос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Я. Башев, д-р екон. наук, проф. (Болгарія); М. Ван Рооіджен, д-р наук, проф. (Великобританія); К. Віталє, д-р наук, проф. (Хорватія); В. Дитріх, д-р наук, проф. (Німеччина); Г. Друтейкіне, д-р наук, проф. (Литва); М. Зінельдін, д-р наук, проф. (Швеція); А. Савватеев, канд. наук, проф. (РФ); Р. С. Сербу, канд. наук, проф. (Румунія); Е. Стойка, канд. наук, доц. (Румунія); О. І. Жилінська, канд. екон. наук, доц. (Україна); А. І. Ігнатюк, д-р екон. наук, проф. (Україна); Н. В. Ковтун, д-р екон. наук, проф. (Україна); Г. І. Купалова, д-р екон. наук, проф. (Україна); І. О. Лютий, д-р екон. наук, проф. (Україна); І. І. Мазур, д-р екон. наук, проф. (Україна); С. В. Науменкова, д-р екон. наук, проф. (Україна); Р. В. Пікус, канд. екон. наук, проф. (Україна); А. О. Старостіна, д-р екон. наук, проф. (Україна); Г. М. Филюк, д-р екон. наук, проф. (Україна); О. І. Черняк, д-р екон. наук, проф. (Україна); В. Г. Швець, д-р екон. наук, проф. (Україна)
Адреса редколегії	03022, Київ-22, вул. Васильківська, 90-а, економічний факультет ☎ (38044) 259 71 82; http://bulletin-econom.univ.kiev.ua
Затверджено	Вченою радою економічного факультету 03.06.16 (протокол №10)
Атестовано	Атестовано Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 241 від 09.03.16
Зареєстровано	Державною реєстраційною службою України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19866-9666ПР від 29.04.13
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01601, Київ-601, 6-р Т.Шевченка, 14, кімн. 43 ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28
Журнал входить до наукометричних баз / Abstracted and Indexed:	RINC (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2014 = 67,43), CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers, CiteFactor (indexed), Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, National Library of Ukraine Vernadsky, Scopus (under evaluation), DOAJ, ProQuest (under evaluation), CitEc, Infobase (India), Researchbib (Japan), MIAR (Spain) (ICDS = 4.477), RedLink

BULLETIN

OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

ISSN 1728-2667

ECONOMICS

5(182)/2016

Established in 1958

The research results on current problems of economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

У випуску представлені дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, перестрахування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби вирішення цих проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

В выпуске представлены исследования актуальных проблем экономической теории, страхования, управления рисками, перестрахования, государственного управления, международной экономики, экономики предприятия, менеджмента, маркетинга, управления инвестициями, теории финансов, банковского дела, статистики, а также пути и средства решения этих проблем.

Для научных работников, практиков, преподавателей, аспирантов, студентов.

CHIEF EDITOR	Prof. Viktor Bazylevych (Ukraine)
EDITORIAL BOARD	Dr. Kharlamova Ganna (Executive Editor) (Ukraine); Prof. Aggelopoulos Stamatias Ch. (Greece); Prof. Alpas Hami (Turkey); Prof. Bachev Hrabrin (Bulgaria); Prof. Batzios Christos (Greece); Prof. Chernyak Oleksandr (Ukraine); Prof. Ditrh Walter (Germany); Prof. Druteikiene Greta (Lithuania); Prof. Filyuk Galyna (Ukraine); Prof. Ignatyuk Angela (Ukraine); Prof. Kovtun Natalia (Ukraine); Prof. Kupalova Galyna (Ukraine); Prof. Lyutyy Igor (Ukraine); Prof. Mazur Iryna (Ukraine); Prof. Naumenkova Svetlana (Ukraine); Prof. Pikus Ruslana (Ukraine); Prof. Savaateev Alexey (Russia); Dr. Serbu Razvan Sorin (Romania); Dr. Stoica Eduard (Romania); Prof. Shvets Viktor (Ukraine); Prof. Starostina Alla (Ukraine); Prof. Vitale Ksenia (Croatia); Prof. Van Rooijen Maurits (UK); Prof. Zhilinskaya Oksana (Ukraine); Prof. Zineldin Mosad (Sweden)
Editorial address	90-A, Vasyli'kivska str., room. 701, 808; Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 03022, Kyiv, phone: +38 044 259-71-82; E-mail: visnuk.econom@gmail.com Web: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/index.php/en/
Approved by	The Academic Council of the Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine (Protocol #10 of 3th June 2016)
Accreditation	The journal is in the List of specialized scientific publications, which are to publish the main results of dissertations in Economic Sciences (Resolution of the Presidium of HAC of Ukraine # 241 of 09.03.2016)
Registration	SRSU. Registration certificate KV No. 19866-9666PR dated 29.04.13
Publisher	Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine Publishing center "Kyiv University". DK №1103 of 31.10.02
Address of publisher	01601, Kyiv-601, Boulevard Shevchenko, 14, room. 43 ☎: +38 044 239-31-72, +38 044 239-32-22; fax: +38 044 239-31-28

ЗМІСТ

Волохова Л., Євсєєнко О.

Інноваційні підходи до методології дослідження соціальної відповідальності у сфері ризик-менеджменту	6
---	---

Грішнова О., Магдич І.

Економічна доцільність та пріоритетні напрямки активізації соціальних інвестицій підприємств	13
--	----

Моташко Т.

Розвиток світового ринку страхування в умовах діджиталізації	18
--	----

Новікова І.

Інституційний аспект причин та наслідків порушення фінансової стабільності: історична ретроспектива та сьогоденні вітчизняні реалії у контексті євроінтеграційних викликів	24
--	----

Онищенко С.

Інституційне забезпечення бюджетної безпеки України	31
---	----

Чукурна О.

Ситуаційний аналіз факторів ціноутворення машинобудівних підприємств	39
--	----

Додаток 1

Анотація та література (латинізація)	46
--	----

Додаток 2

Інформація про авторів	51
------------------------------	----

СОДЕРЖАНИЕ

Волохова Л., Евсеенко О.

Инновационные подходы к методологии исследования социальной ответственности в сфере риск-менеджмента	6
---	---

Гришнова Е., Магдыч И.

Экономическая целесообразность и приоритетные направления активизации социальных инвестиций предприятий	13
--	----

Моташко Т.

Развитие мирового рынка страхования в условиях диджитализации	18
---	----

Новикова И.

Институциональные аспекты причин и последствий нарушения финансовой стабильности: историческая ретроспектива и настоящие отечественные реалии в контексте вызовов евроинтеграции.....	24
---	----

Онищенко С.

Институциональное обеспечение бюджетной безопасности Украины.....	31
---	----

Чукурна Е.

Ситуационный анализ факторов ценообразования машиностроительных предприятий.....	39
--	----

Приложение 1

Аннотация и литература (латинизация).....	46
---	----

Приложение 2

Сведения об авторах.....	51
--------------------------	----

CONTENTS

Volokhova L., Evseenko O.

Innovative Approaches to Research Methodology of Social Responsibility in the Field of Risk Management	6
---	---

Grishnova O., Magdych I.

Economic Feasibility and Priority Directions of Activization of Social Investments of the Enterprises	13
--	----

Motashko T.

World Insurance Market Development Under Digitalization	18
---	----

Novikova I.

Institutional Aspects of the Causes and Consequences Violation of Financial Stability: Historical Retrospective and Current Ukrainian Realities in the Context of Challenges of European Integration	24
--	----

Onishchenko S.

Institutional Support of Security Budget of Ukraine	31
---	----

Chukurna O.

Situation Analysis of Factors of Pricing Machine-Building Enterprises	39
---	----

Appendix 1

Annotation and References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription	46
---	----

Appendix 2

Information About Authors (Meta-Data).....	51
--	----

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ

У роботі визначена роль страхування та ризик-менеджменту у сфері корпоративної соціальної відповідальності. Розглядається теорія позиційного відгуку та відповідна їй інноваційна модель IRT для аналізу комплексних, якісно-визначених характеристик даної сфери. Запропонована розгорнута система показників з урахуванням страхування, яка дозволяє поглибити вивчення соціальної відповідальності у стратегії ризик-менеджменту.

Ключові слова: соціальна відповідальність; навколишнє середовище; сталий розвиток; громадська організація, ризик-менеджмент; методологія дослідження; моделювання, інновація.

Вступ. Проблема стратегії корпоративної соціальної відповідальності привертає усе більшу увагу як менеджерів, так і інвесторів, преси, політиків, науковців, споживачів та суспільства в цілому. Впровадження соціальної корпоративної відповідальності стає все більш необхідним елементом для ефективного функціонування бізнесу в умовах наростаючої конкуренції та виникнення нових фінансових і нефінансових ризиків.

Більшість вчених схиляється до висновку, що реалізація соціальної відповідальності може дати додаткові переваги для бізнесу та посилить значущість і ефект соціальних інвестицій. Однак більшість компаній, в тому числі і страхових, на сьогоднішній день не акцентують увагу на дотриманні принципів доброчесної конкуренції, виконанні у повному обсязі зобов'язань, як перед державою, так і перед партнерами, робітниками та клієнтами. В основному існують суто номінальні форми соціальної відповідальності а не розуміння її, як невід'ємної складової бізнес-середовища [5, с.12].

При впровадженні соціальних програм виникає проблема балансу ефективності для громади та суспільства та вигоди для компанії. З точки зору досягнення економічних цілей корпоративна соціальна відповідальність для бізнесу найбільше проявляється в таких сферах, як, фінанси, страхування, управління персоналом, маркетинг. Особливо слід визначити цінність заходів корпоративної соціальної відповідальності у сфері ризик-менеджменту.

Дотримання соціальних норм та вимог дає страховим компаніям наступні вигоди: вдосконалюється ризик-менеджмент завдяки запобіганню та ефективному управлінню ризиками різних видів; закріплюються партнерські зв'язки, забезпечується своєчасний доступ до актуальної компетентної інформації, забезпечується швидкість реагування на критичні проблеми в регіоні, формується висока репутація компаній у клієнтів. Крім того, з'являється можливість використовувати кошти фондів, що створюються підприємствами під соціально-орієнтовані програми. Отже актуальність даної теми пояснюється необхідністю підвищити увагу, як теоретиків в галузі корпоративної соціальної відповідальності так і практичних робітників [8, с.23].

Незважаючи на велику увагу до проблем корпоративної соціальної відповідальності методологія її дослідження залишається і досі не достатньо вивченою, проблемною є методика визначення комплексної соціальної оцінки діяльності компаній у сфері сталого розвитку.

Метою даної роботи є вивчення статистичного інструментарію для оцінки соціальної значущості страхових компаній в умовах сталого розвитку. Відповідно до мети були виконані наступні завдання: визначені теоретичні засади соціальної корпоративної відповідальності;

проаналізовані деякі соціальні проблеми окремих галузей економіки та спрямування інвестицій страховими компаніями у соціально-орієнтовані напрями розвитку економіки; обґрунтована необхідність впровадження системи якісних та кількісних показників щодо визначення позитивного ефекту (вигоди) від соціально-орієнтованої діяльності.

Предметом даного дослідження є вивчення інноваційних підходів до методології дослідження соціальної відповідальності у сфері страхування та ризик-менеджменту. Об'єкт дослідження – сукупність методів та інструментарію наукових досліджень для аналізу соціальної відповідальності страхування та ризик-менеджменту.

Огляд літератури. Питанням, що стосуються страхових відносин, приділяли увагу такі науковці як В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, О.В. Гринюк, С.С. Осадець, О.О. Гаманкова, Р.В. Пікус, Н.В. Приказюк та багато інших дослідників. Однак, не зважаючи на підвищений науковий інтерес до страхових відносин у цілому, багато питань щодо проблем впровадження інноваційних продуктів страхування в умовах соціальної відповідальності залишаються без належної уваги.

Вирішенню питань та проблем, пов'язаних з розвитком і впровадженням корпоративної соціальної відповідальності присвячено праці зарубіжних дослідників та науковців, зокрема таких як Керролла А., Котлера Ф., Маквільямса А., Портера М. Велика увага приділяється створенню методик оцінки корпоративної соціальної відповідальності в роботах зарубіжних вчених: Дж. Вайс, Д. Віндзор, Т. Доналдсон, Р. Каплан, Д. Нортон. Проблемами теоретичного обґрунтування та побудови моделей присвячені роботи Stenner P., Staintin Rogers R. Boyd B., Gove S., Hitt M. Carroll R.J., Primo D.M., Richter B.K, Waddock S., Graves S. [11, 12, 14, 16].

Концепції корпоративної соціальної відповідальності знаходяться у центрі уваги і вітчизняних науковців. Так, зокрема Колотом А. досліджується сучасна філософія корпоративної соціальної відповідальності та теоретичні засади корпоративної соціальної відповідальності у контексті формування та еволюції світової економічної думки.

Теоретичні питання щодо необхідності впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності, методик її оцінки, об'єктів та показників розглядаються у вітчизняній науковій літературі такими вченими, як Березіна С., Будьонна Л., Євтушенко В., Жуковська В., Мельник С. [3].

Аналіз наукової літератури показує, що досить велика увага приділялася загальнотеоретичним питанням, таким як підходи до моделей корпоративної соціальної відповідальності, а також факторам, що вплива-

ють на впровадження корпоративної соціальної відповідальності. Оцінці економічного та соціального ефекту від впровадження корпоративної соціальної відповідальності та підвищенню ефективності корпоративної стратегії присвячені роботи Харламової А. [8, с. 17-23]. Публікації Баюри Д. стосуються визначенню сутності, принципів та основних компонентів корпоративної соціальної відповідальності в системі корпоративного управління [2, с. 60-63]. Проблематика формування в Україні соціального партнерства висвітлена в окремих роботах Д. Богині, О. Грішної, В. Герасимчука та інших вчених.

Незважаючи на значний вклад вчених у розвиток стратегії корпоративної соціальної відповідальності, дослідження, переважно носять розрізнений несистемний характер. Недостатньо вивченими залишаються питання ефективного впливу практичної реалізації соціальної відповідальності на суспільство.

Методологія дослідження. Дана стаття ґрунтується на загальнонаукових, економічних та фінансово-статистичних методах дослідження. Насамперед, це методи, що використовуються на теоретичному рівні дослідження (індукція, дедукція, системний підхід). Наукові теорії сучасної методології дослідження передбачають встановлення окремих факторів, які поступово накопичуються, та систематизуються. Це і дозволяє визначити нові наукові поняття (категорії).

Теоретичні аспекти статті передбачають визначення наступних категорій, відповідно до Концепції Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні [5, с. 3-4]:

Соціальна відповідальність – відповідальність організації за вплив рішень і дій на суспільство, навколишнє середовище шляхом прозорості та етичної поведінки, яка сприяє сталому розвитку, у т.ч. здоров'ю і добробуту суспільства; зважає на очікування заінтересованих сторін; відповідає чинному законодавству і міжнародним нормам поведінки; інтегрована у діяльність організації та практикується в її відносинах.

Сталий розвиток – розвиток, що відповідає потребам теперішнього часу і забезпечує майбутнім поколінням можливість задовольняти їхні власні потреби.

Навколишнє середовище – природне оточення, в якому діє організація, у т.ч.: повітря, вода, земля, природні ресурси, флора, фауна та люди в їх взаємозв'язку.

Громадська організація – об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів.

Ризик-менеджмент – система заходів організаційно-фінансового характеру необхідних для усунення, попередження випадкових непередбачуваних подій та фінансування втрат пов'язаних з цими подіями.

Методологічною основою науково-теоретичної концепції є системний підхід, де об'єктом виступає система, що об'єднує певну множину взаємодіючих елементів в єдине ціле. Взаємозв'язок між системою та її складовими підпорядковуються діалектиці цілого і частини. Так, в роботі запропонована розгорнута система показників з урахуванням страхування, яка дозволяє поглибити вивчення соціальної відповідальності у стратегії ризик-менеджменту.

У статті розглядаються методи, які об'єднують теоретичний та емпіричний рівні дослідження. Це, насамперед, аналіз соціально – економічного та фінансового розвитку, який поділяє сукупність, що вивчається на окремі складові, а також синтез, який об'єднує раніше виділені предмети з метою поглибленого вивчення сутності явищ. В ході дослідження використовувалась ар-

гументація, як обґрунтування та оцінювання доводів на захист певної тези.

Методологія наукового дослідження передбачає впровадження методик обробки даних шляхом їх збирання, систематизації, аналізу, узагальнення і логічного осмислення. Оцінка соціальної корпоративної відповідальності була використана на базі KLD STATS (Statistical Toolsfor Analyzing Trends in Social and Environmental Performance – Статистичні інструменти аналізу трендів соціальної та природної успішності) [12].

Емпіричне дослідження передбачало відображення різних методів збору інформації, зокрема вибіркове спостереження. Збір інформації потребує зведення та групування, що дає можливість упорядкувати первинний матеріал, систематизувати досліджену сукупність. За логікою наукового дослідження це створює базу для подальшого аналізу, порівняння та оцінювання.

В аналізі використовувалась також аналогія, як спосіб пізнання. На основі подібності об'єктів за певними ознаками, було зроблено умовивід щодо подібності явищ. Результати дослідження були інтерпретовані в доступній формі, що необхідно для їх розуміння.

Інноваційною складовою є розробка моделей корпоративної соціальної відповідальності з урахуванням особливостей окремих галузей економіки. Запропонована розгорнута система показників з урахуванням сектору страхування розширює сферу охоплення (покриває) корпоративною соціальною відповідальністю, але зводить загальну кількість показників при розробці моделі IRT теорії позиційного відгуку.

Динаміка соціальної корпоративної діяльності компанії за декілька років дозволила дати порівняльну характеристику ефективності соціальної активності компаній та оцінку їх соціально-орієнтованій діяльності.

Значна увага була приділена таблично-графічним методам, які дозволяють зробити наочним наукове узагальнення фактів, з'ясувати закономірностей, вивчити взаємозв'язки. Графіки, як подання інформації у формі кількісних показників за допомогою геометричних ліній та фігур сприяють наочності та кращому розумінні тенденцій і закономірностей [15].

З точки зору функціональної ознаки економічного аналізу в роботі був здійснений аналіз офіційних статистичних звітів, які відносяться до фінансово-економічного та соціально-демографічного аналізу.

Основні результати.

Труднощі у дослідженнях стратегічного менеджменту викликає той факт, що індивідуальні та корпоративні характеристики, які досліджуються неможливо визначити безпосередньо і оцінити, наскільки добре керованою є та чи інша компанія, чи вона є переважно підприємницькою, чи соціально-орієнтованою.

Сутність корпоративної соціальної відповідальності є складним, оскільки кожна компанія вкладає свій власний зміст у поняття "відповідальності". Разом з тим слід відзначити, що вона повинна бути пов'язана, насамперед, з поняттям стабільного розвитку, який передбачає взаємовідносини бізнес-середовища з навколишнім природним середовищем, соціальною сферою та розвитком суспільства в цілому [2, с. 61].

Деякі автори розуміють корпоративну соціальну відповідальність як юридичну відповідальність та зобов'язання перед законом, а для деякого – це, в першу чергу, моральний обов'язок перед суспільством. У даному випадку, по суті, необхідно коректно виразити якісні категорії кількісними показниками. Для вирішення таких розбіжностей при оцінці підприємств пропонується використо-

увати термін "корпоративна соціальна успішність" замість "відповідальність" [11, 12]. Беручи до уваги той факт, що зазвичай активне прийняття компаніями стратегій сталого розвитку позитивно впливає на їх імідж. Недотримання норм сталого розвитку може мати негативний ефект не лише для навколишнього середовища та суспільства, але й для розвитку кожної конкретної компанії. Отже вірна оцінка компаній повинна визначатись з огляду на її соціальну орієнтованість та відповідальність.

Щодо сфери ризик-менеджменту, корпоративна соціальна відповідальність повинна сприяти перерозподілу

інвестицій, як формі диверсифікації діяльності страховика, яка полягає у виході компаній за традиційні рамки страхування для досягнення соціального ефекту. Це проявляється в тому, що інвестиції вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності та інші види, з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Розглянемо розподіл інвестицій страховими компаніями у соціально-орієнтовані напрями розвитку економіки у 2014 – 2015 роках.

Таблиця 1. Розподіл інвестицій страховими компаніями у соціально-орієнтовані напрями розвитку економіки

Показники	Активи			
	млн. грн.		Структура активів	
	30.09.14	30.09.15	30.09.14	30.09.15
Загальна сума активів, якими представлені технічні резерви зі страхування життя, у тому числі:	14 727,0	17 711,9	100,0%	100,0%
Інвестиції в економіку України за напрямками, визначеними Кабінетом Міністрів України	7,6	0,9	0,1%	0,005%
У тому числі розроблення та впровадження високотехнологічного устаткування, іншої інноваційної продукції, ресурсо- та енергозберігаючих технологій;	7,3	0,4	0,05%	0,002%
Розвиток інфраструктури туризму	0,3	0,5	0,002%	0,003%

Джерело: Розроблено авторами на основі [7].

Дані таблиці показують, що кошти технічних резервів та резервів зі страхування життя склали у 2014 та 2015 роках відповідно 14,7 млн.грн. та 15,7 млрд. грн., що свідчить про динаміку їх зростання. В той же час, інвестиції в економіку України за напрямками, визначеними Кабінетом Міністрів України, склали лише відповідно 7,6 млн.грн. та 0,9 млн.грн., що становило відповідно 0,1% та 0,005% від загальної суми активів і зменшилось за цей період майже в 20 разів. Ще гірше становище спостерігалось з вкладанням інвестицій у розроблення та впровадження високотехнологічного устаткування, іншої інноваційної продукції, ресурсо- та енергозберігаючих технологій, що забезпечує реалізацію корпоративної соціальної відповідальності та соціальної захищеності населення. Скорочення частки даного напрямку інвестицій у 2015 році в 25 разів призвело до того, що вона становила лише 0,002%. Може порадувати лише спрямування інвестицій у розвиток інфраструктури туризму, який

зріс у 2015 році до 0,5 млн.грн. (0,003% від загальної суми активів). Такий стан речей щодо корпоративної соціальної відповідальності є неприпустимим та небезпечним щодо соціально-політичних вибухів.

Соціальний захист та соціальна справедливість забезпечуються тим, що громадяни мають вільний доступ до системи соціального страхування, що, в свою чергу, надає йому соціальної значимості і обумовлює обов'язковість участі громадян в системі соціального страхування.

Корпоративна соціальна відповідальність передбачає впровадження здоров'язберігаючих технологій; забезпечення достойної праці; корпоративне громадянство; практику трудових відносин крізь призму концепції сталого розвитку.

Розглянемо деякі соціальні проблеми охорони праці, зокрема рівень травматизму по галузях економіки.

Таблиця 2. Кількість нещасних випадків протягом 2014 та 2015 років за галузями економіки

Галузь економіки	2014 рік	2015 рік
Добувна промисловість	1053	953
Транспортна	427	428
Сільськогосподарська	425	387
Металургійне виробництво	303	262
Охорона здоров'я	278	241
Будівництво	231	231
Оптова торгівля	238	219
Виробництво харчової продукції	245	215
Державне управління та оборона	225	202
Освіта	164	158
Постачання електроенергії та газу	140	154
Виробництво машин і устаткування	141	139
Діяльність у сфері адміністрування та допоміжного обслуговування	125	115
Виробництво гумових і пластикових виробів	131	113
Виробництво виробів із деревини, паперу	100	100

Джерело: [7].

Дані таблиці свідчать про те, що рівень травматизму досить високий в країні. Найбільша кількість травм припадає на добувну промисловість. Їх розміру 2014 році становив 1053 од., а в 2015 році 953 од. Зменшення цього показника можна пояснити тим, що більшість

шахт в Донецькій та Луганській областях припинили свою діяльність. Викликають сумніви данні, що свідчать про зменшення кількості травм у Державному управлінні та обороні, і це в той час, коли в країні оголошено АТО та де-факто йде війна. Це також є свідченням того,

що система страхування не достатньо охоплює ті верства населення, які є найбільш уразливими та потребують матеріального та соціального захисту і допомоги.

Завдання страхування та ризик-менеджменту повинно бути спрямовано на розробку таких інноваційних страхових продуктів, які б стимулювали та сприяли забезпеченню корпоративної соціальної відповідальності, що, в свою чергу, дозволило б одержати конкретну корпоративну соціальну цінність шляхом перерозподілу інвестицій.

Для більш ефективного вивчення питань стратегічного менеджменту необхідно урізноманітнити та вдосконалити традиційно прийнятий методологічний інструментарій. Надзвичайно важливим є розробка методів, які б дозволили вивчати необхідні проблеми та феномени виходячи з наявних практичних потреб компаній, а не із існуючих даних та звичних методів.

Дослідники пропонують систему показників для аналізу таких явищ на базі численних характеристик, які легко можуть знайдено в ході статистичного спостереження використовуючи факторний аналіз дотримуючись техніки додавання показників, або спрощення даних [11, 12]. Такий підхід є більш коректним у порівнянні з використанням одного показника. Так, проаналізувавши велику кількість інформації можна уникнути похибки, яка може бути спричинена застосуванням одного або невеликої чисельності показників. Проте, цей метод має також ряд недоліків. Так, використовуючи техніку додавання показників-індексів припускається, що всі вони відіграють однаково велику роль в аналізі. Звичайно, це дуже велике припущення, і його важко виправдати теоретично. Однак, така техніка широко застосовується для обчислень у сфері сталого розвитку поряд із G-індексом, який також часто використовують для аналізу корпоративного управління. Техніка спрощення даних на основі факторного аналізу дозволяє краще описати залежності і взаємозв'язки використовуючи певну шкалу підприємницької орієнтації, але ряд науковців вважає її досить негнучкою [12].

У січні 2016 року журнал "Стратегічний менеджмент" опублікував статтю, де пропонується аналізувати сталий розвиток підприємства у динаміці на основі теорії позиційного відгуку для оцінки показників з використанням бази даних KLD (названа D-SOCIAL-KLD). Теорія позиційного відгуку (IRT – Item Response Theory) використовує характеристики-показники як зважений індикатор дослідження [12]. Іншими словами, комплексні заходи з підтримки сталого розвитку, проведені певною компанією, важитимуть більше, а ніж окремі кроки. На базі такої теорії порівняльний аналіз та оцінка окремих компаній будуть визначені точніше та коректніше.

Модель IRT може покращити існуючий інструментарій аналізу шляхом вимірювання комплексних, узагальнюючих, якісно-визначених, але скритих (латентних) характеристик, основаних на багатому та теоретико-обґрунтованому розумінні того, як ці характеристики формуються на базових показниках. Це надає дослідникам змогу відповісти на ряд важливих питань, а саме: чи являються відмінності у індивідуальних та корпоративних показниках за традиційного виміру дійсними, чи спричинені систематичною похибкою у вимірах? Як кожна окрема компанія та групи компаній змінюються з часом? Чи являються певні позиції у індексі кращими чи гіршими у виявленні різних характеристик компанії, та якщо так, то на скільки?

Дані, що вводяться у модель IRT для оцінки латентних характеристик можуть являти собою систему або

набір інших спостережених вимірів, наприклад, чи мала місце певна поведінка, чи ні. Таким чином, оцінюється якість як відповідей, так і самих запитань. Крім того, IRT може працювати як з альтернативними (бінарними) даними (з відповідями, наприклад "так" / "ні"; "відсутній" / "присутній"; "вірно" / "не вірно"; 1/0), так і з шкалою (наприклад, відповіді від 1 до 5) та додатковими параметрами, що дозволяє методу бути більш гнучкою.

Базова модель IRT виглядає наступним чином [16]:

$$IRT = F(-a_j + B_j p_i) \quad (1)$$

де i – підприємства-респонденти; j – позиції-показники, що описують респондентів; F – як правило, логістика стандартної нормальної функції; p_i – узагальнююча (латентна) характеристика для кожного респондента; a_j – зважений показник складності по кожній позиції; B_j – показник розподілу показників-позицій між респондентами.

Інноваційним підходом (проривом) у методології оцінки соціальної корпоративної відповідальності можна вважати KLD STATS (Statistical Tools for Analyzing Trends in Social and Environmental Performance – Статистичні інструменти аналізу трендів соціальної та екологічної успішності). Дані KLD STATS були першими, що змогли зафіксувати велику кількість корпоративних заходів, пов'язаних із соціальною корпоративною відповідальністю, по великій кількості категорій серед численних компаній за декілька років. KLD-індекс розраховується для певної компанії станом на певний рік шляхом додавання великої кількості бінарних показників "потужності" та відніманням бінарних "проблемних" показників [12,16].

За пропонуваною методикою набір даних KLD STATS включає 80 бінарних показників того, чи відповідає певна компанія поставленим критеріям "спостерігається" або "не спостерігається" по 8 розділам системи показників корпоративної соціальної відповідальності, а саме: навколишнє середовище; громада; права людини; відносини з працівниками; рівноправність; атрибути продукту; управління та зацікавленість у проблемних питаннях бізнесу. KLD визначає одні показники як "потужність", що характеризує соціальну відповідальність, а інші – як "проблемність", що характеризує соціальну безвідповідальність [12].

Зважаючи на те, що кожен з восьми розділів не представлено конкретними показниками, оскільки це питання знаходиться на стадії розробки, наукового пошуку, обґрунтування та апробації, нами запропонована розгорнута система показників, яка розширює сферу охоплення (покриття) корпоративною соціальною відповідальністю, але зводить загальну кількість показників.

I. Навколишнє природне середовище: 1) рівень викидів шкідливих речовин в атмосферу понад нормою; 2) рівень забруднення водойм; 3) рівень переробки відходів.

II. Місцеве самоврядування (соціальний захист громади): 1) рівень соціальної захищеності; 2) коефіцієнт фінансової незалежності місцевих рад; 3) рівень виконання зобов'язань перед громадою.

III. Охорона праці: 1) погашення заборгованості по заробітній платі; 2) доплати за понаднормовий робочий час; 3) дотримання техніки безпеки (рівень травматизму та професійних захворювань).

IV. Внутрішні корпоративні відносини: 1) кількість конфліктних ситуацій; 2) кількість поданих претензій; 3) експерта оцінка індексу позитивних взаємовідносин.

V. Рівноправність: 1) рівні умови та оплата праці чоловіків і жінок; 2) рівноправність соціальних пакетів для різних категорій працюючих; 3) рівний доступ до навчання та кар'єрного зростання.

VI. Атрибути продукту: 1) якість; 2) безпека; 3) екологічна чистота.

VII. Менеджмент: 1) рівень організації; 2) рівень інноваційних маркетингових технологій; 3) рівень дотримання законодавчих норм.

VIII. Зацікавленість бізнесу: 1) інноваційна складова; 2) рівень підвищення рентабельності; 3) творча складова (визнання, премії, номінації).

IX. Відповідальність бізнесу: 1) рівень технічної безпеки бізнесу; 2) рівень соціальної безпеки бізнесу; 3) рівень фінансової прозорості бізнесу.

X. Соціальне страхування: 1) страхове поле об'єктів страхування; 2) рівень інвестицій на соціальні програми та інноваційні технології; 3) рівень прозорості та відкритості виконання страхових договорів.

Вищезазначена система показників може бути використана у фінансовому секторі економіки, зокрема при оцінці соціальної відповідальності страхових компаній.

Як було зазначено раніше, дуже важко об'єктивно визначити єдину систему оцінки соціальної корпоративної відповідальності для всіх компаній, тому доцільно зосередитися на практичних соціальних вигодах як виміру результативності та успішності соціально відповідальної діяльності. Використовуючи модель IRT, нехай $u_{i,j,t}^d$ – це користь, яку компанія (i) отримує від рішення (проекту) (d) для нормативного показника корпоративної соціальної відповідальності (j) за період часу (t). Користь компанії залежить від її латентного рівня корпоративної соціальної відповідальності ($p_{i,t}$). В свою чергу, рівень корпоративної соціальної відповідальності (успішності) кожної компанії відображено у нормативному показнику ($T_{j,t}^d$), а похибкою є $E_{i,j,t}^d$. Тоді користь можна змодельовувати як звичайну квадратичну функцію втрат [16]:

$$u_{i,j,t}^d = |T_{j,t}^d - p_{i,t}|^2 + E_{i,j,t}^d \quad (2)$$

Таким чином, користь від впровадження соціальної корпоративної норми визначається тим, наскільки далеко ця норма знаходиться від базового латентного рівня соціальної корпоративної відповідальності із урахуванням похибки. Відповідно, користь від неприйняття компанією певної норми є функцією відповідності такого неприйняття базовій відповідальності. Такий алгоритм можна використати також для "проблемності" підставивши відповідну категорію замість "потужності".

Пояснимо це наступним чином. Компанія обирає прийняти норму (A), а не відхилити її (R), – якщо вона отримує більшу користь від прийняття, ніж від відхилення, тоді чиста користь прийняття є позитивною. Нехай $z_{i,j,t}$ – це чиста вигода i від прийняття норми j за період часу t . Це можна представити наступною формулою [16]:

$$z_{i,j,t} = u_{i,j,t}^A - u_{i,j,t}^R \quad (3)$$

Підставляючи попередню формулу в дане рівняння та спрощуючи його, будемо мати наступний вираз:

$$z_{i,j,t} = a_{j,t} + B_{j,t}p_{i,t} + E_{i,j,t} \quad (4)$$

Використовуючи зміст показника IRT, $a_{j,t}$ – це параметр важкості прийняття норми j у період часу t . Тобто, при зростанні показника $a_{j,t}$ зростають шанси того, що компанія прийме норму j . $B_{j,t}$ – це дискримінантний параметр прийняття норми j ; якщо він має позитивне значення – більше соціально відповідальних компаній можуть прийняти норму j , і навпаки. Нарешті, $p_{i,t}$ – це базовий латентний показник, значення якого є найбільш важливим при використанні моделі IRT для соціальної корпоративної відповідальності [12, 16].

Завдяки наявності параметру часу, можна дослідити динаміку соціальної корпоративної діяльності компанії за декілька років, що дозволяє дати кращу порівняльну характеристику ефективності соціальної активності різних компаній. Рис 1. показує оцінку соціально-орієнтованої діяльності деяких провідних компаній світу за 1990 – 2010 роки.

Чорна лінія показує значення D-SOCIAL-KLD, а сірий виділений простір – його область довіри. Пунктиром відмічені значення KLD індексу. На рисунку видно, що багато провідних компаній демонструють значні покращення D-SOCIAL-KLD у часі. Проте, це не завжди є дійсним, також, що ставить під сумнів коректність розрахунків KLD індексів за конкретних умов діяльності компанії. Спостерігаються, також, значна різноманітність у динаміці розвитку серед компаній.

Основним недоліком даного методу є його складність. У випадках досліджень досить однорідних компаній та одноманітних характеристик на конкретний рік доцільнішим є використання факторного та інших більш простих методів аналізу [16].

Висновки. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновок, що корпоративна соціальна відповідальність – це елемент стратегії підприємства, його можливості та ризики. Реалізація соціальної відповідальності повинна відбуватись через впровадження програми дій на довготривалу перспективу, націлену на вирішення важливих стратегічних завдань.

З огляду на вищезазначене в роботі були досліджені інноваційні методологічні підходи для об'єктивного визначення єдиної системи оцінки соціальної корпоративної відповідальності. Наголошувалось на необхідність зосередитися на практичних соціальних вигодах як виміру результативності та успішності соціально відповідальної діяльності. Дотримуючись теорії позиційного відгуку та використовуючи відповідну модель IRT необхідно, насамперед, мати на увазі позитивні результати (вигоди), які отримує окрема компанія та суспільство в цілому від впровадження проекту корпоративної соціальної відповідальності.

У зв'язку з невирішеними проблемами розробки методики комплексної оцінки корпоративної соціальної відповідальності у фінансовому секторі, зокрема, страхування та ризик-менеджменту, в статті запропонована розгорнута система показників з урахуванням даного сектору. Це дозволяє поглибити вивчення соціальної відповідальності у стратегії ризик-менеджменту.

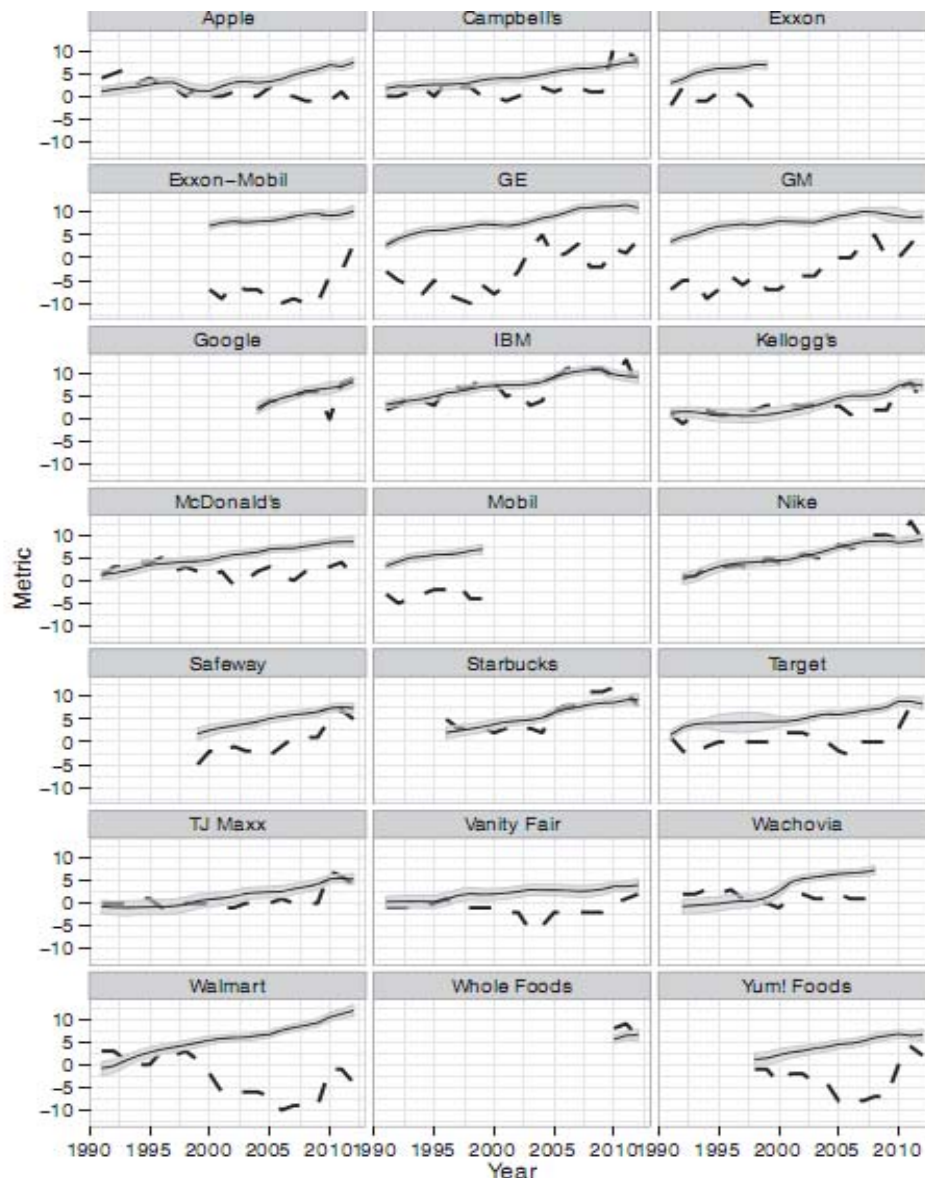

Рис. 1. Оцінка соціальної корпоративної діяльності деяких провідних компаній світу, 1990 – 2010 рр.

Джерело: [12].

Проаналізувавши деякі соціальні проблеми окремих галузей та спрямування інвестицій страховими компаніями у соціально-орієнтовані напрями розвитку економіки, в роботі наголошується, що страхування як соціально-орієнтована галузь не використовує свої можливості щодо спрямування інвестицій на розвиток соціальної сфери, охорону навколишнього середовища, розробку інноваційних технологій ресурсо- та енергозбереження тощо.

Представлена порівняльна характеристика ефективності соціальної активності деяких провідних компаній світу та оцінка їх соціально-орієнтованої діяльності за попередні десять років.

В процесі своєї діяльності страховий сектор зустрічається з ризиками різного роду, які можуть бути суттєво знижені за рахунок дотримання принципів корпоративної соціальної відповідальності та підвищення якості управління. Не зважаючи на те, що соціальні програми фірм та організацій не мають прямого впливу на одержання прибутку, ефективна їх реалізація може дати додаткові дивіденди для бізнесу та підвищити значимість соціальних інвестицій. На жаль, компанії та фірми

фінансової діяльності практично не відчувають необхідності корпоративної соціальної відповідальності та не мають її стратегії подальшого розвитку.

Дискусія. Дослідження даної проблематики не є новим для авторів. Наукові публікації, які стосувались розгляду стабільного страхування, інноваційних технологій страхової діяльності, методології наукових досліджень передували даній статті. У своїй подальшій роботі увага буде приділена вдосконаленню методології оцінки соціальної результативності відповідно до вимог сталого розвитку.

Важливі аспекти економічної діяльності на сучасному етапі вимагають розробки новітніх методів оцінки всіх аспектів, включаючи і корпоративну соціальну відповідальність. Для розв'язання проблем стабільного розвитку науковців запозичують методики з інших наук, зокрема, соціології, психології тощо та адаптують їх до потреб стратегічного менеджменту. І хоча такі поєднання часто не відповідають стандартам, що формувалися роками, сучасні реалії вимагають від наукової спільноти бути толерантними та відкритими до подібних нововве-

день в ім'я продовження розвитку науки та вирішення нагальних практичних проблем.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Страхування: Підручник / [В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, Р.В. Пікус та ін.; за ред. В.Д. Базилевича]. – К.: Знання, 2008. – 1019 с.
2. Баюра Д.О. Корпоративна соціальна відповідальність як складова підвищення ефективності системи корпоративного управління. – Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Економіка 113-114 / 2009.-с.60-63.
3. Жуковська В.М. Соціальна відповідальність як напрям реалізації корпоративної стратегії розвитку / В.М. Жуковська // Фінанси України. – К.: 2009. – С.14-21.
4. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність / Ф. Котлер, Н. Лі // Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства. [пер. з англ. С.Яринич]. –К.:Стандарт, 2005 – с.4.
5. Національна стратегія соціальної відповідальності бізнесу в Україні. – Режим доступу : www.uspp.org.ua/media/%20КСВ+.doc – Назва з екрану.
6. Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>).
7. Пікус Р., Нестерова Д. Ефективність інвестиційної стратегії страхових компаній в Україні /Р.Пікус, Д.Нестерова // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Економіка, 2015, 3 (168). – 6-12. DOI: [dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/168_3/1](https://doi.org/10.17721/1728-2667.2016/168_3/1)
8. Річні звіти Нацкомфінпослуг. – Режим доступу:info@nfp.gov.ua – Назва з екрану.
9. Харламова А.О. Корпоративна соціальна відповідальність невідомий чинник формування корпоративної стратегії / А.О. Харламова // Ефективна економіка. – 2012. – №2, с.17-21.

Л. Волохова, канд. экон. наук, доц.,

О. Евсеенко, канд. экон. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К МЕТОДОЛОГИИ ИССЛЕДОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В СФЕРЕ РИСК-МЕНЕДЖМЕНТА

В работе определена роль страхования и риск-менеджмента в сфере корпоративной социальной ответственности. Рассматривается теория позиционного отзыва и соответствующая ей инновационная модель IRT для анализа комплексных, качественно-определенных характеристик данной сферы. Предложенная развернутая система показателей с учетом страхования, позволяет углубить изучение социальной ответственности в сферериск-менеджмента.

Ключевые слова: социальная ответственность; окружающая среда; устойчивое развитие; общественная организация, риск-менеджмент; методология исследования; моделирование; инновации.

L. Volokhova, PhD in Economics, Associate Professor,

O. Evseenko, PhD in Economics, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INNOVATIVE APPROACHES TO RESEARCH METHODOLOGY OF SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE FIELD OF RISK MANAGEMENT

The paper defines the role of insurance and risk management in corporate social responsibility. Analysed some of the social problems of certain sectors of the economy and the distribution of investments by insurance companies in a socially-oriented areas of the economy. The result of the analysis show that the problem of insurance and risk management should be directed to the development of innovative insurance products that would receive specific corporate social value by real locating investments. To better study on strategic risk – management must diversify and improve the traditionally accepted methodological tools. We consider the theory of positional feedback and corresponding IRT innovative model for analysis of complex, highly-defined characteristics of this sector. In order to determine a common objective evaluation system of corporate social responsibility for all companies emphasis on practical social benefits as measuring the effectiveness and success of socially responsible activities, the benefits that the company will receive from the decision of the social project. The proposed comprehensive system of indicators based insurance, which allows you to deepen the study of social responsibility in risk management strategies. The indicator system includes the following sections: 1. Navkolyshnye environment. 2. Local government (social security community). 3. Occupational Safety. 4. Internal corporate relations. 5. Equality. 6. Product Attributes. 7. Management. 8. The interest of business. 9. Liability business. 10. Socially responsible insurance. The comparative characteristic of the efficacy of social activity of companies and assess their socio-oriented activities for the previous ten years.

Keywords: Social Responsibility; Environment; Sustainable Development; Public Organization, Risk Management; Research Methodology; Modeling; Innovation.

10. Alvesson, M., Sandberg, J. (2013). Has management studies lost its Way? Ideas for more imaginative and innovative research. *Journal of Management Studies*, 50(1), 128-152.

11. Arora, A., Gittelman, M., Kaplan, S., Lynch, J., Mitchell, W., and Siggelkow, N. (2016). Question-based innovations in strategy research methods. *Strategic Management Journal*, 37, 3-9.

12. Boyd, B., Gove, S., and Hitt, M. (2005). Construct measurement in strategic management research: illusion or reality? *Strategic Management Journal*, 26(3), 239-257.

13. Carroll, R.J., Primo, D.M., and Richter, B.K. (2016). Using Item Response Theory to improve measure ment in strategic management research: An application to corporate social responsibility. *Strategic Management Journal*, 37, 66-85.

14. Krivokapic-Skoko, B., O'Neill, G. (2011). Beyond the qualitative-quantitative distinction: Some innovative methods for business and management research. *International Journal of Multiple Research Approaches*, 5(3), 290-300.

15. Stenner, P., Staintin Rogers, R. (2004). Q methodology and qualiquantology: The example of discriminating between emotions. In

16. Z. Todd, B. Nerlich, S. McKeown, and D.D. Clarke (Eds.), *Mixing methods in psychology* (pp. 57-189). New York: Psychology Press.

17. Takavarasha Jr, S., Bednar, P., and Adams, C. (2011). Using mixed methods for addressing researcher's safety in a conflict area: An innovative of mixed methods research in Zimbabwe. *International Journal of Mixed Methods in Applied Business and Policy research*, 1(1), 28-52.

18. Waddock, S., Graves, S. (1997). The corporate social performance-financial performance link. *Strategic Management Journal*, 18 (4), 303-319.

Надійшла до редколегії 05.03.16

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 5(182): 13-18

УДК 331.445

JEL 480 J530, L660, M540

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/182-5/2>

О. Грішнова, д-р екон. наук, проф.,
І. Магдич, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЕКОНОМІЧНА ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ПІДПРИЄМСТВ

Проаналізовано особливості соціального інвестування та оцінено вплив соціальних інвестицій на основні фінансово-економічні показники діяльності пивоварних підприємств. Обґрунтовано пріоритетні напрями соціального інвестування та розроблено рекомендації щодо активізації соціальних інвестицій на підприємствах пивоварної галузі України.

Ключові слова: соціальні проекти, корпоративна соціальна відповідальність, соціальні інвестиції, підприємства, пріоритетні напрями соціального інвестування, пивоварна галузь.

Постановка проблеми. Прогресивні стратегії розвитку підприємств у сучасному світі тісно пов'язані з поняттями соціальних інвестицій та інновацій, скерованих на збагачення людського й соціального капіталу, розвиток місцевих громад, підтримання культурних цінностей та збереження довкілля. Сьогодні підготовка інвестиційних проектів передбачає не тільки оцінку ефективності грошових вкладень та визначення строку окупності, а й визначення ролі компанії в розвитку країни чи регіону, міри її впливу на стейкхолдерів та можливості покращення навколишнього світу. Проте ці ідеї, на жаль, ще не досить поширені на українських підприємствах.

На рівні підприємства *соціальні інвестиції* – це матеріальні, нематеріальні (технологічні, управлінські та ін.) види ресурсів, а також фінансові кошти, що спрямовуються за рішенням керівництва на реалізацію стратегії соціальної відповідальності, соціальних програм та суспільно значущих інвестиційних проектів [6].

Соціальне інвестування є вищою формою як корпоративної соціальної відповідальності, так і інвестиційної діяльності компанії. Реалізація підприємством соціальних інвестицій свідчить як про високий рівень його економічного розвитку, так і про прогресивність менеджменту, високу організаційну культуру, надійні перспективи. Тобто компанія таким чином може набути значних довгострокових переваг, заручитися підтримкою влади і суспільства, значно покращити свій діловий імідж. Зростання лояльності споживачів, підвищення конкурентоспроможності, поліпшення репутації підприємства гарантують зростання рентабельності та прибутковості діяльності.

Турбулентність, суперечливість сучасного соціально-економічного розвитку світу і, особливо – України, з одного боку, створює все нові проблеми, вирішення яких потребує соціальних інвестицій, а з іншого – вимагає все нових доказів не лише соціальної, але й економічної ефективності таких інвестицій для мотивації підприємств спрямовувати кошти саме на них.

Особливо важливі ці питання для підприємств пивоварної галузі, адже вони мають дуже широкую аудиторію споживачів, і добрий імідж для них – прямий шлях до збільшення продажу. Водночас пиво є алкогольним продуктом, і нарощення його споживання має бути виваженим і соціально відповідальним.

Аналіз досліджень та публікацій. Проведене нами дослідження показало, що з року в рік підприємства пивоварної галузі впроваджують соціальні проекти, які призводять до суттєвих позитивних наслідків. Проте, як показав аналіз, соціальні інвестиції здійснюють лише великі підприємства галузі, що, з одного боку, дає їм змогу ефективно працювати та розвиватись, а, з іншого боку, є результатом ефективної діяльності. Малі і середні підприємства, на жаль, поки що практично не залучаються до розробки та впровадження соціальних проектів. Крім того, дослідження стану соціального інвесту-

вання на підприємствах пивоварної галузі показало, що впроваджені соціальні проекти дають позитивні ефекти, які мають лише короткостроковий характер.

Питанням соціального інвестування присвячено чимало робіт як вітчизняних, так і зарубіжних вчених [1; 5; 6; 8 – 11], однак потребують поглибленого дослідження з урахуванням специфіки часу і галузі проблеми розробки соціальних програм та підтримки соціальних ініціатив, які мають системний та довгостроковий характер та здатні значно покращити показники діяльності підприємства.

Методологія дослідження. Методологічними засадами дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, економіки підприємства, статистики, теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених з питань активізації інвестиційної діяльності підприємств, ефективного впровадження соціальних проектів.

У процесі дослідження застосовано методи логічного узагальнення – для систематизації результатів глобального дослідження щодо впливу соціальної діяльності підприємств на підвищення рентабельності бізнесу; системного аналізу – для групування соціальних проектів; порівняльного аналізу – для дослідження в динаміці витрат ПАТ "Оболонь" на впровадження соціальних проектів; кореляційного аналізу – для визначення пріоритетних соціальних проектів підприємств пивоварної галузі; математичного моделювання – для дослідження впливу соціальних інвестицій на фінансово-економічні показники діяльності ПАТ "Оболонь"; індукції та дедукції – для узагальнення результатів дослідження.

Інформація, що отримана зі звітів із сталого розвитку підприємств пивоварної галузі, та статистичні дані дали змогу виокремити пріоритетні напрями соціальних інвестицій на підприємствах пивоварної галузі України, а побудована модель (кореляційна матриця) дала змогу визначити вплив різних груп соціальних інвестицій на основні фінансові показники діяльності підприємств.

Об'єктом дослідження є процес інвестиційної активності вітчизняних підприємств пивоварної галузі.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і практичних проблем впливу соціальних проектів на ефективність діяльності підприємств пивоварної галузі.

Метою статті є розвиток теоретико-методологічних засад дослідження соціальних інвестицій підприємств, аналіз особливостей стану соціального інвестування та оцінка впливу соціальних інвестицій на основні фінансово-економічні показники діяльності пивоварних підприємств, а також надання рекомендацій щодо активізації соціальних інвестицій на підприємствах пивоварної галузі України.

Результати. Великий позитивний вплив соціальних інвестицій на ефективність діяльності підприємств доведено в науковій літературі численними дослідженнями та підтверджено на практиці. Одні експерти вважають, що соціальна політика сприяє підвищенню фінан-

сових показників підприємств [9]. Інші науковці прийшли до висновку про те, що соціальні програми – це просто обов'язкова частина витрат, яку повинна приймати на себе компанія [8]. Третя група авторів доводить, що деякі елементи соціальної політики здатні позитивно прямо чи опосередковано впливати на фінансові показники діяльності підприємств, а деякі її елементи (наприклад, підтримка сиріт або малозабезпечених) – це лише статті витрат бюджету підприємства [11].

Глобальне дослідження [10], яке здійснили у 2010 році науковці Гарвардської школи бізнесу, дало змогу визнати: будь-яка соціальна діяльність підприємств, незалежно від її спрямованості, – не лише потрібний, але і вигідний інструмент, здатний значно підвищити рентабельність бізнесу.

Цим дослідженням було охоплено 675 компаній світу, які працюють переважно у сфері виробництва (оскільки саме такі підприємства активніше, ніж інші, інвестують в соціальні проекти). Представники Гарвардської школи бізнесу досліджували стратегії і проекти цих компаній в сфері соціальної відповідальності, а також їх фінансові звіти за період з 1993-го по 2010 рік.

З метою мінімізації можливості отримання нерелевантних результатів, дослідники порівнювали компанії між собою, а також з їх конкурентами, які не реалізують соціальні програми або реалізують їх менш активно. Також під час дослідження порівнювалися фінансові показники відповідних компаній за періоди, що передували соціальному інвестуванню. Основними об'єктами аналізу виступали такі показники діяльності підприємств, як ROA (коефіцієнт рентабельності активів),

ROE (коефіцієнт рентабельності власного капіталу), інвестиційна привабливість, дохід та деякі додаткові значущі показники (наприклад, ефективність праці).

У результаті цього масштабного дослідження було доведено, що компанії, які активно реалізують соціальні програми, випереджають за всіма значимими показниками підприємства, які є менш соціально орієнтовані.

Дослідження [10] показало, що:

- за показником ROA: \$ 1, інвестований в соціально-орієнтований бізнес в 1993 році, приніс інвесторам \$ 7,1 до 2010 року, тоді як той же \$ 1, інвестований в компанію того ж сектора економіки, але яка не здійснювала соціальних інвестицій, приніс інвесторам до 2010 року всього \$ 4;

- за показником ROE: \$ 1, інвестований соціально відповідальними компаніями у власні проекти в 1993 році, конвертувався в \$ 25 до 2010 року. Тоді як показник ROE компаній без соціальних програм склав лише близько \$ 16;

- дохід в соціально відповідальних компаніях в довгостроковій перспективі був на 4,8-10% вищим, ніж аналогічний показник компаній, які не здійснюють соціальних інвестицій, а рівень ефективності праці перевищував цей показник на менш соціально активних компаніях на 37,9%.

Порівняння коефіцієнта рентабельності власного капіталу соціально-орієнтованих компаній з аналогічним показником компаній, що не здійснюють соціальних інвестицій представлено на рис. 1.

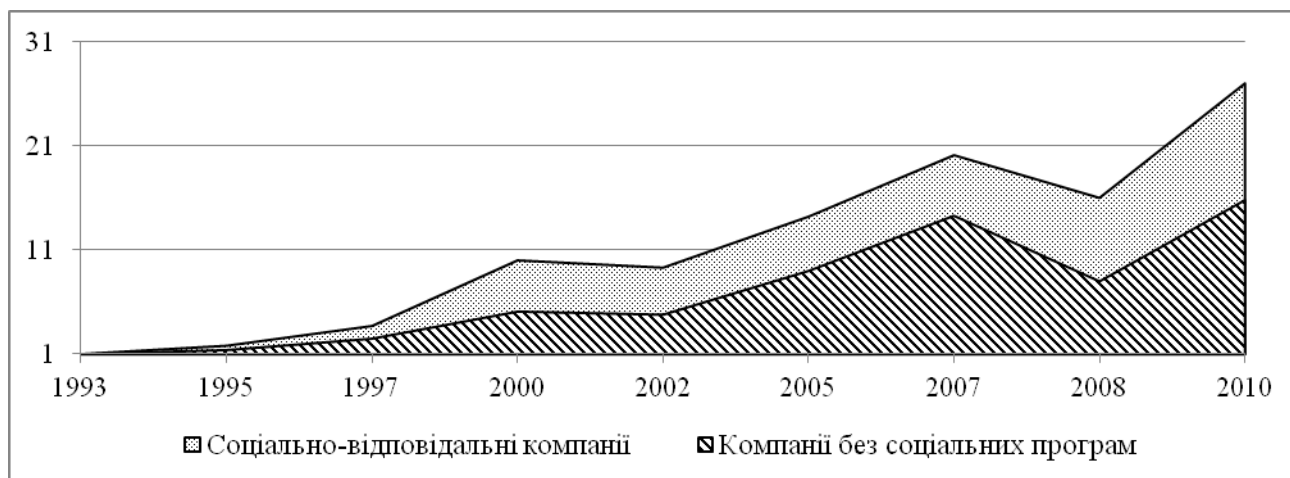

Рис. 1. Рентабельність власного капіталу соціально-орієнтованих компаній порівняно з компаніями, що не впроваджували соціальні інвестиції, 1993-2010 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [10]

Суттєво відрізняється також і середньорічний приріст обсягів продаж компаній: в середньому за 18 досліджуваних років (1993-2010 рр.) річний приріст обсягів продаж соціально-орієнтованих компаній у 2 рази перевищував аналогічний показник компаній, які не реалізовували соціальні ініціативи.

Таким чином, можна зробити висновок, що соціально відповідальні компанії більш ефективні та успішні в довгостроковій перспективі порівняно з тими, які не здійснюють інвестиції в соціальну сферу. Отже, соціальна відповідальність – це не тільки сфера витрат, але й інструмент підвищення інвестиційної і фінансової привабливості бізнесу. Підприємства, які на практиці реалізують соціальну політику, отримують можливість незалежно від їх розміру і сфери діяльності залучати кращий персонал і

за необхідності можуть розраховувати на підтримку держави. Крім того, такі підприємства мають кращі відносини зі споживачами і дуже популярні серед інвесторів, їх капіталізація зростає, а, отже, підвищується і стійкість бізнесу до фінансових та інших ризиків.

Зважаючи на вищесказане та беручи до уваги те, що ефективність діяльності прямо залежить від ефективності управління грошовими потоками підприємств, можна зробити висновок, що успішна реалізація соціальних інвестицій на підприємствах пивоварної галузі сприяє підвищенню ефективності управління їх інвестиційними грошовими потоками. Проте, враховуючи загальну кризу в країні в цілому та в галузі зокрема, а також обмеженість обігових коштів на пивоварних підприємствах України, необхідно першочергово впрова-

джувати саме пріоритетні напрями соціального інвестування. Пріоритетними у нашому випадку є такі соціальні інвестиції, які сприяють максимізації фінансових показників підприємств, одним із найважливішим з них є чис-

тий прибуток. Динаміку соціальних інвестицій та деяких фінансових показників діяльності ПАТ "Оболонь" представлено в табл. 1.

Таблиця 1. Соціальні інвестиції та чистий прибуток ПАТ "Оболонь"

Показники	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік
1. Інвестиції в охорону праці, млн. грн.	2,6	3,9	4,5	5,2	3,8
1.1. Інвестиції в атестацію робочих місць, тис. грн.	-	96,2	206,3	269,8	239,3
1.2. Кількість атестованих робочих місць	-	87	156	319	211
1.3. Чисельність працівників, які пройшли навчання з питань охорони праці, осіб	-	123	836	2284	2467
2. Інвестиції в розвиток персоналу та освітні проекти, млн. грн.	1,8	2,5	2,7	3,4	1,5
2.1. Чисельність працівників, які були задіяні у підвищенні кваліфікації, осіб	428	571	741	614	702
3. Інвестиції в соціальний маркетинг, млн. грн.	0,2	0,7	2,6	1,8	0,4
3.1. Інвестиції у розвиток регіонів, млн. грн.	1,4	1,8	2,6	1,0	0,5
3.2. Спонсорство та благодійництво, млн. грн.	0,8	1,4	2,2	1,8	1,1
3.3. Фінансова допомога працівникам, млн. грн.	6,3	10,6	14,1	14,1	14,1
4. Інвестиції у підвищення якості продукції, млн. грн.	21,2	23,2	34,4	35,0	11,7
5. Інвестиції в охорону навколишнього середовища, млн. грн.	23,6	15,3	19,5	16,0	10,0
5.1. Використання природного газу, тис. м ³	26260	23377	26826	23708	18544
5.2. Використання води, тис. м ³	3537	3313	3781	3241	2 633
5.3. Споживання електроенергії, Г Дж	247532	229658	309046	275832	195397
5.4. Викиди в атмосферу, тонн	51,34	43,06	41,35	38,8	34,58
5.5. Стічні води, млн. л	2692	2678	2175	1810	1667
Чистий прибуток, млн. грн.	89,5	118,5	223,9	195,3	-538,0
Активи, млн. грн.	3151	3400	3596	3662	3795
ROA	2,84	3,49	6,23	5,33	-14,18
Капітал, млн. грн.	817,6	918,5	1103,5	1323,2	762,1
ROE	10,95	12,90	20,29	14,76	-70,59
Середньорічна сума соціальних інвестицій, млн. грн.	49,4	45,6	63,7	61,4	27,4

Джерело: узагальнено автором за даними [2; 3; 7]

Таким чином, можна виокремити 5 основних груп соціальних інвестицій ПАТ Оболонь:

- інвестиції в охорону праці;
- інвестиції в розвиток персоналу;
- інвестиції у підвищення якості продукції;

- інвестиції в соціальний маркетинг;
 - інвестиції в охорону навколишнього середовища.
- За нашими розрахунками, соціальні інвестиції суттєво впливають на фінансово-економічні показники діяльності підприємства (табл. 2.).

Таблиця 2. Вплив соціальних інвестицій на фінансово-економічні показники діяльності ПАТ Оболонь

Залежна змінна	Чистий прибуток	Коефіцієнт рентабельності активів	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу
Незалежна змінна	Середньорічні витрати на соціальні інвестиції		
Метод	Найменших квадратів		
Період	2010 – 2014 роки		
Скоригований коефіцієнт кореляції	0.598937	0.589076	0.509844
Коефіцієнт впливу	0.199817	0.332987	0.232901
Ймовірність змінної	0.0161	0.0157	0.0144
Ймовірність моделі	0.026078	0.028091	0.046281
Рівняння впливу	Чистий прибуток = 0.1998175652 × Соціальні інвестиції – 971.25695	Коефіцієнт рентабельності активів = 0.3329869639 × Соціальні інвестиції – 25.64085471	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу = 0.2329014731 × Соціальні інвестиції – 117.6242295

Джерело: розраховано авторами за допомогою програмного пакету Eviews-4.0

Як видно з табл. 2, середньорічні витрати на соціальні інвестиції на ПАТ Оболонь визначають на 59,9% чистий прибуток підприємства, на 58,9% – рентабельність активів і на 51% – рентабельність власного капіталу. Побудовані моделі статистично значимі та адекватні (ймовірність моделей та змінних менша, ніж 0,05, а коефіцієнт детермінації – більший, ніж 0,75). Зростання чистого прибутку підприємства на 12% обумовлено соціальними інвестиціями. Соціальні інвестиції забезпечують

9,6% зростання рентабельності активів та становлять 11,9% в зростанні рентабельності власного капіталу.

Для визначення пріоритетності груп соціальних інвестицій здійснимо кореляційний аналіз впливу витрат на соціальне інвестування на фінансові показники діяльності підприємства, а відтак і на ефективність управління інвестиційними грошовими потоками підприємства. Спочатку побудуємо кореляційну матрицю зв'язку виокремлених нами груп соціальних інвестицій та чистого прибутку ПАТ Оболонь (табл. 3).

Таблиця 3. Кореляційна матриця зв'язку груп соціальних інвестицій та чистого прибутку ПАТ Обононь

	Чистий прибуток	Інвестиції в охорону навколишнього середовища	Інвестиції в розвиток персоналу	Інвестиції в підвищення якості продукції	Інвестиції в охорону праці	Інвестиції в соціальний маркетинг
Чистий прибуток	1.000000	0.708704	0.862600	0.555467	0.480649	0.260970
Інвестиції в охорону навколишнього середовища	0.708704	1.000000	0.320778	0.426984	-0.391040	0.130848
Інвестиції в розвиток персоналу	0.862600	0.320778	1.000000	0.059447	-0.267353	-0.363605
Інвестиції в підвищення якості продукції	0.555467	0.426984	0.059447	1.000000	0.660494	0.861895
Інвестиції в охорону праці	0.480649	-0.391040	-0.267353	0.660494	1.000000	0.769363
Інвестиції в соціальний маркетинг	0.260970	0.130848	-0.363605	0.861895	0.769363	1.000000

Джерело: розраховано авторами за допомогою програмного пакету Eviews-4.0

Результати аналізу показали, що на чистий прибуток ПАТ Обононь найбільший вплив мають інвестиції в розвиток персоналу (коефіцієнт кореляції становить 0,86); далі слідує інвестиції в охорону навколишнього середовища (0,71); інвестиції у підвищення якості продукції (0,56); інвестиції в охорону праці (0,48) та інвестиції в соціальний маркетинг (0,26). Таким чином, якщо підприємство має на меті збільшити чистий прибуток, пріоритетом соціального інвестування для нього має стати спрямування інвестицій в розвиток персоналу.

Аналогічно була розрахована кореляційна матриця зв'язку різних соціальних інвестицій з наступним показником ефективності діяльності підприємства – коефіцієнтом рентабельності активів. Розрахунки показали, що на коефіцієнт рентабельності активів найбільший вплив мають також (як і на чистий прибуток) інвестиції в розвиток персоналу (коефіцієнт кореляції становить 0,86), а найменший – інвестиції в охорону праці (коефіцієнт кореляції 0,25). Таким чином, якщо підприємство має на меті збільшити рентабельність активів, пріоритетним напрямом соціального інвестування для нього має стати розвиток персоналу.

Кореляційна матриця зв'язку різних соціальних інвестицій та коефіцієнта рентабельності власного капіталу показала, що на коефіцієнт рентабельності власного капіталу найбільший вплив мають інвестиції в розвиток персоналу; а найменший – інвестиції в охорону праці (коефіцієнт кореляції становить 0,81 та 0,17 відповідно). Таким чином, якщо підприємство має на меті збільшити рентабельність власного капіталу, пріоритетним напрямом соціального інвестування для нього має стати також (як і у випадку з чистим прибутком та рентабельністю активів) розвиток персоналу.

Таким чином, пріоритетні напрями активізації соціального інвестування на підприємствах пивоварної галузі України зображено на рис. 2.

Отже, одним із найважливіших напрямів активізації соціального інвестування підприємств пивоварної галузі є інвестиції в розвиток персоналу. У розвинених країнах соціально-орієнтовані підприємства постійно шукають шляхи розвитку персоналу. Важливим досягненням у цьому напрямі є впровадження стандарту управління персоналом "Invest in People", який забезпечує створення ефективної системи взаємодії в організації та сприяє підвищенню результативності управління працею. Такий підхід надає змогу визначити та реалізувати заходи, що спрямовані на удосконалення управління персоналом, покращення системи комунікацій та налагодження зворотного зв'язку.

На підтвердження ефективності такої соціальної інновації можна навести результати дослідження ефективності використання стандарту якості в системі управлін-

ня "Invest in People". Дослідженням було охоплено діяльність 1600 компаній, серед яких порівно представлені сертифіковані організації державного сектору, малі та середні підприємства (5–249 співробітників), великі компанії (понад 250 співробітників) і несертифіковані компанії. При цьому організатори опитування встановили, що "організаційні зміни, впроваджені роботодавцями в сертифікованих компаніях, сприяли отриманню прибутку вдвічі більшого, ніж зміни, реалізовані в інших компаніях". За результатами дослідження було встановлено, що збільшення прибутку внаслідок впровадження інноваційного підходу до управління персоналом в компаніях-інвесторах забезпечується за рахунок таких змін: у сфері навчання та розвитку (на 32% підприємств), у системі оцінки персоналу та отримання зворотного зв'язку (на 28%). Залучення співробітників до управління діяльністю підприємств зазначили 91% підприємств, зростання продуктивності праці – 73%, покращення професійних навичок – 74% підприємств. Непрямим визнанням ефективності такого напрямку соціальних інновацій є також те, що 94% з 1600 опитаних роботодавців вважають доцільним і надалі підтримувати систему "Invest in People" на своєму підприємстві, а 71% керівників зазначають, що вимоги стандарту орієнтують їх на постійне поліпшення і розвиток організації [1, 176].

Крім того, перспективним напрямом розвитку персоналу та посилення мотивації є постійний моніторинг потреб персоналу шляхом опитування, що не потребує великих витрат, але дає змогу сформулювати на основі відповідей працівників адекватну їхнім потребам систему мотивації, що є дієвим засобом підвищення конкурентоспроможності підприємства. Резервом розвитку працівників підприємств пивоварної галузі та підвищення ефективності їх діяльності є організація конкурсів бізнес-ідей та створення корпоративної інформаційної мережі, що забезпечуватиме генерування нових знань, а відтак, і значні конкурентні переваги.

В Україні, зважаючи на проблеми фінансової підтримки розвитку соціальних проєктів, корпоративне соціальне інвестування в розвиток персоналу має стати пріоритетним напрямом на шляху до формування конкурентоспроможного підприємства. Тому, за прикладом великих пивоварних підприємств, середні та малі підприємства галузі мають перейняти досвід та активно інвестувати у розвиток людського капіталу.

Підвищення якості продукції – ще один важливий напрям розвитку та закріплення за підприємством статусу соціально-орієнтованого. Пиво – улюблений напій великої частини населення України. Тому вкрай важливим і необхідним є створення високоякісного продукту. На всіх підприємствах пивоварної галузі має діяти система контролю якості сировини та готового продукту на

кожному етапі виробничого процесу, що забезпечить високу культуру виробництва пива.

Важливим соціальним проектом підприємств пивоварної галузі, враховуючи специфіку їхньої діяльності, є проект "Споживай відповідально". Маркетингові комунікації відповідальних підприємств пивоварної галузі спрямовані на: помірне споживання пива; заборону споживання пива неповнолітнім; боротьбу зі споживанням пива за кермом.

Наступною важливою соціальною ініціативою пивоварних підприємств має стати збереження навколиш-

нього середовища. Для цього, за прикладом компанії Карлсберг, необхідно запроваджувати і постійно дотримуватися концепції бережливого, ощадливого виробництва, яка передбачає контроль над забрудненням зовнішнього середовища вуглекислим газом, раціональне використання природних ресурсів, підвищення енергоефективності, удосконалення очисних споруд та введення біогазових установок; підвищення екологічності упаковки та підтримку ефективної роботи обладнання.

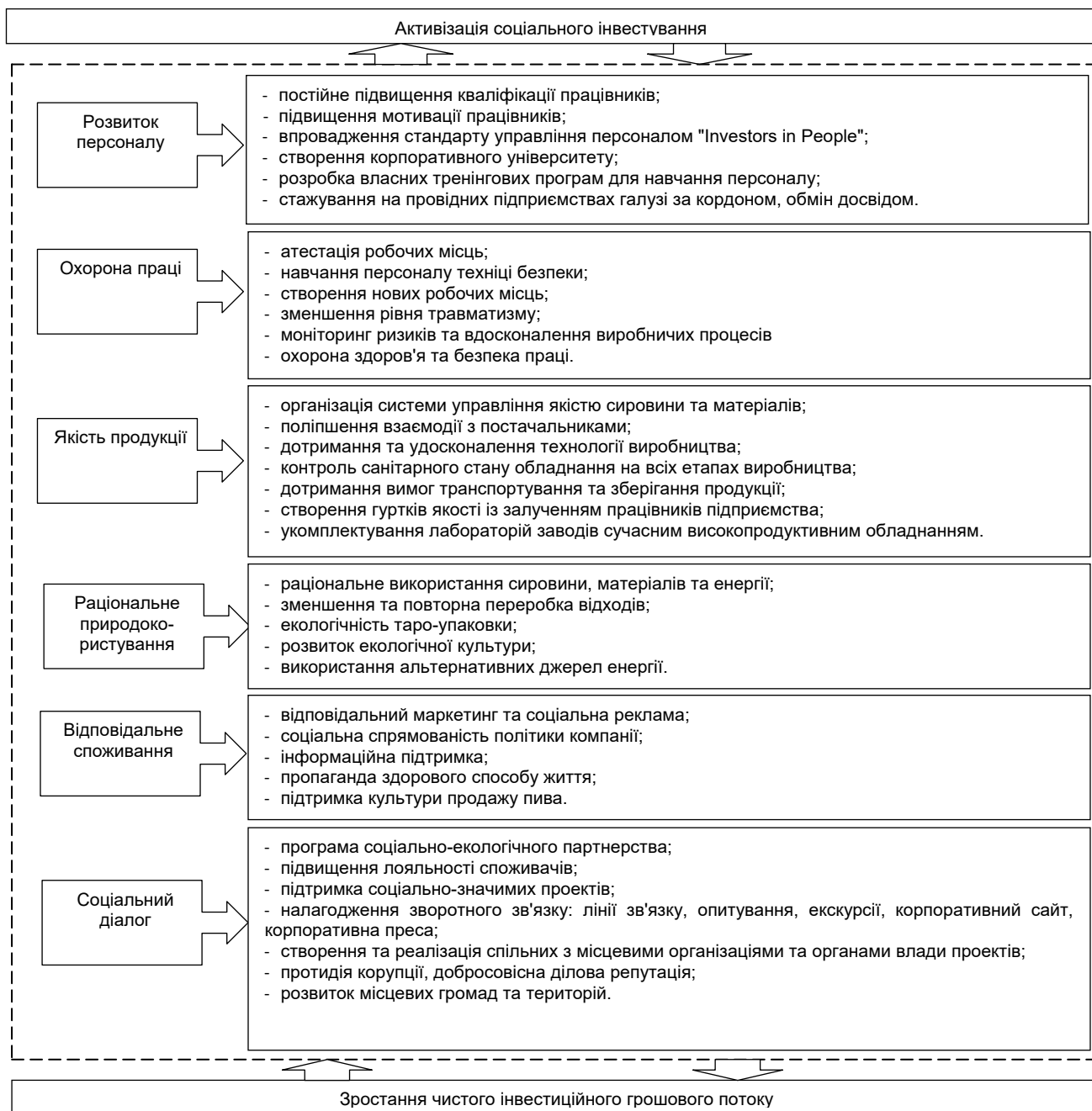

Рис. 2. Напрями активізації соціальних інвестицій на підприємствах пивоварної галузі України

Джерело: складено авторами

Висновки та дискусія. Відкрита і прихована дискусія щодо доцільності соціальних інвестицій бізнесу продовжується як у теорії, так і на практиці. Наше дослідження, здається, навело нові переконливі докази того, що соціальні інвестиції мають суттєву економічну ефек-

тивність. З використанням економіко-математичних методів виділені напрями, які є найбільш ефективними для підприємств пивоварної галузі України. Це передусім інвестиції: в розвиток персоналу, в охорону навколишнього середовища, у підвищення якості продукції, в

охорону праці та інвестиції в соціальний маркетинг. Попри це, ідеї соціального інвестування втілюються лише на кількох найбільших підприємствах галузі. А щодо всіх пивоварних підприємств можна зробити невтішний висновок про те, що в сучасних умовах не забезпечене ефективне партнерство представників влади, власників бізнесу та працівників підприємств. Лише шляхом тісної взаємодії та співпраці можна досягти важливої мети – реалізації нагальних соціально-орієнтованих програм, що забезпечать розвиток суспільства та територій, сприятимуть розвитку освіти, науки, культури та інших соціальних сфер, та водночас будуть економічно ефективними.

Отже, впровадження соціальних інвестицій у практику діяльності підприємств пивоварної галузі має величезні переваги, зокрема: удосконалення бізнес-процесів, що проявляється в підвищенні продуктивності праці, збільшенні прибутків, економії виробничих ресурсів; покращення іміджу та ділової репутації підприємства; зростання конкурентоспроможності кадрового потенціалу (підвищення кваліфікації працівників та їх мотивації, всебічний розвиток працівників, формування інтелектуальної складової праці, сприяння лояльності та стабільності персоналу, збільшення інноваційної активності працівників); залучення додаткових фінансових ресурсів для реалізації соціально-орієнтованих програм.

Список використаних джерел

1. Грішнова О.А., Міщук Г.Ю. Соціальні інновації у трудовій сфері: сутність, види, особливості реалізації в Україні // Демографія та соціальна економіка. – 2013. – № 2 (20). – С. 167-178.

Е. Гришнова, д-р екон. наук, проф.,
И. Магдыч, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТЬ И ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ АКТИВИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНЫХ ИНВЕСТИЦИЙ ПРЕДПРИЯТИЙ

Проанализированы особенности социального инвестирования и оценено влияние социальных инвестиций на основные финансово-экономические показатели деятельности пивоваренных предприятий. Обоснованы приоритетные направления социального инвестирования и разработаны рекомендации по активизации социальных инвестиций на предприятиях пивоваренной отрасли Украины

Ключевые слова: социальные проекты, корпоративная социальная ответственность, социальные инвестиции, предприятия, приоритетные направления социального инвестирования, пивоваренная отрасль.

O. Grishnova, Doctor of Sciences (Economics), Professor,
I. Magdych, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ECONOMIC FEASIBILITY AND PRIORITY DIRECTIONS OF ACTIVIZATION OF SOCIAL INVESTMENTS OF THE ENTERPRISES

The article explores the features of social investment and estimated impact of social investment on key financial and economic indicators of the breweries. It proved priority areas in social investment and offered to recommendation to improve social investment in the enterprises of the brewing industry in Ukraine.

Keywords: social projects, corporate social responsibility, social investment, enterprise, priority areas in social investment, brewing industry.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 5(182): 18-24

УДК 368

JEL: G 22

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/182-5/3>

Т. Моташко, канд. екон. наук, асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

РОЗВИТОК СВІТОВОГО РИНКУ СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Досліджено роль діджиталізації у розвитку страхового ринку, виокремлено переваги використання цифрових технологій для учасників страхового ринку. Проаналізовано основні тенденції розвитку світового ринку страхування, зумовлені його діджиталізацією. Визначено ключові орієнтири у діяльності страхових компаній в сучасних умовах.

Ключові слова: страховий ринок; світовий ринок страхування; діджиталізація; діджитал-страхування; цифрові технології у страхуванні.

ВСТУП. Новим етапом у розвитку страхового ринку є його діджиталізація. Перехід страхового бізнесу на цифрові технології є життєво необхідною вимогою сучасності. В умовах загострення конкуренції, зростання вимог з

боку споживачів і нагляду, страховий ринок стрімко займає лідируючі позиції на передовій технологічного прогресу. На сьогодні спостерігається повноцінне проникнення цифрових технологій у бізнес-процеси міжнарод-

© Моташко Т., 2016

них страхових компаній. Хвиля діджиталізації зумовлює страховиків відмовлятися від застарілих продуктивних лінійок, пошуку нових способів зв'язку з клієнтами, розробки нових підходів до ведення страхового бізнесу. До її реалізації прагнуть найбільш активні учасники ринку банківських і фінансово-кредитних послуг. Для них це не лише питання підвищення свого іміджу, але і впровадження інноваційних високоефективних інструментів в практиці своєї діяльності. З огляду на зазначене, діджитал-страхування є одним із перспективних напрямів розвитку страхового ринку, виступає його рушійною силою. На світовому ринку страхування на сьогоднішній день хоча і спостерігаються певні досягнення та зміни, зумовлені діджиталізацією, існують ринки, де здійснюються лише перші кроки в даному напрямі. Крім того, швидкі темпи розвитку цифрових технологій загострюють ситуацію на ринку й вимагають постійного вдосконалення страхової діяльності шляхом впровадження новацій.

Виходячи із зазначеного актуальним є дослідження ключових трендів у розвитку світового ринку страхування в умовах діджиталізації, з'ясування особливостей пристосування іноземних страховиків до нового середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тематика розвитку світового ринку страхування в умовах діджиталізації є досить новою та не знайшла широкого відображення у вітчизняних наукових дослідженнях. У більшості праць вітчизняних науковців та практиків висвітлюються лише окремі аспекти зазначеної проблематики. Основна увага приділяється в основному Інтернет страхуванню. В даному контексті варто відзначити праці Р. Пікус [1], Н. Приказюк [2] та ін. Лише останнім часом питання діджитал-страхування у більш широкому розумінні почало підійматися практиками вітчизняного страхового ринку такими, як: І. Гордієнко [3], А. Перетяжко [4] та ін. Серед зарубіжних дослідників зазначеної проблематики варто відмітити О. Андраде [5], Ш. Верма [7], К. Венкатарамана [7], Ю. Ільїна [6], А. Кумересана [5], Ф. Меммо [5], Д. Ріверо [5] та ін.

Разом з тим, наукові роботи вітчизняних та зарубіжних вчених В. Базилевича [8], С. Осадця [9], Р. Пікус [10], В. Глиси [11], В. Шахова [12] та ін. відображають результати досліджень теоретичних та практичних аспектів функціонування страхового ринку. Актуальні проблеми функціонування та розвитку світового ринку страхування в певній мірі досліджувала значна кількість вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків, серед яких В. Базилевич [8], О. Грішан, К. Коннар, Ф. Меллер [13] та ін.

Таким чином, більшість вітчизняних науковців здійснювали дослідження світового ринку страхування з позиції аналізу його сучасного стану, факторів, що на нього впливають. Недостатня увага при цьому приділена новітнім тенденціям світового ринку страхування, зумовлених його діджиталізацією.

Метою статті є виявлення ключових тенденцій розвитку світового ринку страхування, зумовлених його діджиталізацією, та окреслення основних орієнтирів діджиталтрансформації страхової компанії.

Відповідно до поставленої мети, визначено основні завдання дослідження, які спрямовані на її досягнення:

- розкрити сутність поняття "діджитал-страхування";
- визначити роль діджиталізації у розвитку страхового ринку та з'ясувати її переваги;
- виявити основні тенденції розвитку світового ринку страхування, зумовлених діджиталізацією;
- запропонувати основні орієнтири діджиталтрансформації страхової компанії.

Об'єктом дослідження є відносини, що виникають у процесі функціонування та розвитку страхового ринку.

Предметом дослідження є розвиток світового ринку страхування в умовах діджиталізації.

Методологія дослідження. У процесі дослідження використовувалися загальнотеоретичні та спеціальні методи. При дослідженні теоретичних аспектів страхового ринку використано системний та абстрактний методи. При вивченні світового досвіду у сфері діджитал-страхування використовувалися методи аналізу та синтезу. Також для досягнення поставленої мети методологічною основою дослідження стали такі прийоми, як групування та графічне представлення результатів дослідження.

У роботі широко використовувалися інформаційні джерела міжнародних фінансових організацій, дослідницькі роботи, звіти та прогнози й оцінки, опубліковані міжнародними компаніями, наукові праці вітчизняних і зарубіжних економістів з досліджуваної проблематики, а також особисті дослідження автора.

Результати. Розвиток світового ринку страхування на сьогодні відбувається в умовах діджиталізації. Нові цифрові технології проникли в страхову галузь та впливають на її функціонування й розвиток, не оминаючи жодного аспекту страхової діяльності.

Все це спричинило необхідність перегляду стандартних підходів до ведення страхової справи та пошуку нових можливостей на страховому ринку [15].

Таким чином, значного розвитку набирає діджитал-страхування.

На наш погляд, діджитал-страхування – це новий напрям у страхуванні, що передбачає використання нових технологій (Інтернету, мобільних пристроїв або інших каналів електронної доставки) у страховій діяльності (для поширення контенту, інформації, реалізації страхових послуг та ін.).

У свою чергу, діджиталізація у страхуванні – це впровадження нових технологій та даних у бізнес-процеси страхової компанії з метою підвищення ефективності її діяльності.

Слід відмітити, що поширенню та розвитку діджитал-страхування сприяють низка факторів, серед яких варто виокремити наступні:

- розвиток нових технологій;
- необхідність зниження витрат;
- посилення конкуренції;
- підвищення вимог споживачів страхових послуг.

Діджиталізація у страхуванні має низку переваг та відкриває нові можливості перед учасниками страхового ринку.

Діджитал-страхування дозволяє страховим компаніям знизити витрати. Одним із шляхів такого зниження є впровадження онлайн-страхування. Таким чином, виникає можливість у скороченні витрат за рахунок виключення з ланцюжка продажів страхових посередників, зменшення комісійних винагород, зниження витрат на оренду приміщень тощо [2].

Ще однією суттєвою перевагою діджитал-страхування є зменшення ймовірності шахрайства й підвищення безпеки страхових операцій. Адже за умови придбання поліса через страхового посередника є ризик не внесення останнім страхової премії. Результат таких дій – договір страхування не вступає в силу [14].

Поряд із економічною ефективністю і безпекою діджиталізація у страхуванні характеризується зручністю. Крім у даному напрямі є формування бази даних, де зберігається інформація про електронні страхові поліси. У деяких країнах (наприклад, Індія) створюються страхові сховища, де можна зберігати (переводити)

паперові страхові поліси на електронному страховому рахунку (e-insurance accounts). При цьому, можна мати лише один такий рахунок в одному із сховищ, які функціонують в країні, навіть якщо страхувальник має поліси різних страхових компаній. Наявність електронного страхового рахунку дозволяє уникнути ризику втрати поліса у разі його фізичного пошкодження, а також спрощує процедуру наступного придбання полісу. Крім того, всі наступні питання вирішуються безпосередньо через страхове сховище, яке має зв'язок зі страховиком. Для того, аби перевести поліс в електронну форму, потрібно лише підготувати заяву та подати наявний страховий поліс до своєї страхової компанії. Варто зазначити, що відкриття електронного страхового рахунку є безкоштовним для страхувальника, а витрати за послуги, що надаються страховим сховищем, покриваються страховиком й компенсуються за рахунок економії на видачі паперового полісу та його доставці.

Використання можливостей діджитал-страхування дає змогу страховикам підвищити якість та ефективність обслуговування клієнтів. Споживачі мають можливість отримати своєчасні оновлення щодо змін у страховій політиці компанії. Діджиталізація забезпечує стандартизацію, покращує якість відповідей і страхових послуг, які надаються споживачам.

Адаптація до цифрового формату має позитивне значення як для страховика, так і для клієнта. Адже всі етапи страхування, починаючи від подання заяви і закінчуючи врегулюванням претензій, проходять значно швидше.

Отже, використання можливостей, які відкриваються перед учасниками страхового ринку в результаті впровадження цифрових технологій, є важливим та

перспективним в діяльності страхової компанії, а для страховиків-лідерів ринку діджитал-страхування вже є невід'ємною складовою їх бізнес-процесів та необхідною умовою підтримки конкурентоспроможних позицій на страховому ринку.

Діджиталтрансформація страхового бізнесу є складовою стратегічних пріоритетів однієї з найбільших світових страхових груп AXA. Метою діджиталізації у даній групі є розробка новачій та налагодження їх дистрибуції, а також підготовка діджиталорієнтованого персоналу. Важливо зазначити, що зміни, зумовлені діджиталізацією страхового ринку, проходить у кожній країні індивідуально, із врахуванням ринкової специфіки та діджиталпотреб місцевого ринку.

Серед діджитал-рішень групи AXA, які впроваджуються на сьогодні, варто відзначити наступні:

- клієнтоорієнтованість;
- різні сервіси для продавців страхових послуг (наприклад, додатки на iPad, що спрощують роботу агентів, і спеціальний розділ на вебсайті для агентів, який дає базові діджиталзнання).

В цілому AXA робить наголос на розвиток таких стратегічних напрямків: розвиток і впровадження діджиталтехнологій, "розумне" управління масивами даних, а також інновації. За останні роки група інвестувала в ці три напрямки 800 млн євро. Група зробила наголос на створення інноваційних бізнес одиниць, які є невід'ємною складовою діджиталтрансформації і відповідають за розробку нестандартних рішень (таблиця 1).

Таблиця 1. Підрозділи діджиталтрансформації групи AXA

Назва підрозділу	Країна	Коротка характеристика	Приклад діджитал-рішень
AXA (inhouse) Digital Agency	Франція	Націлене на виробництво клієнтоорієнтованих продуктів. До його складу входить маркетинг, технічна і дизайнкоманда, які займаються розробкою промо-кампаній, лончем програм, які здатні підвищити залученість клієнтів в страховий бізнес та лояльність клієнтів.	Агентство розробило мобільний додаток для водіїв AXA Drive, спрямоване на зниження ризиковості їзди. Користувачами даного додатка стали 600 тис. водіїв у 19 країнах світу.
Data Innovation Lab	Франція	Центр експертизи, що має на меті трансформацію знань в бізнесцінності. Лабораторія займається вивченням даних у різних напрямках бізнесу.	В грудні 2014 центром була реалізована ініціатива в партнерстві зі світової платформою Kaggle (об'єднує розробників зі 100 країн і 200 університетів). Сформульована задача стосувалася побудови математичної моделі, що дозволяє спрогнозувати поведінку водія на основі бази даних, отриманих через свідчення сенсорів, встановлених в автомобілі водія.
AXA Lab	США	Має партнерські стосунки з багатьма провідними компаніями світу. На базі цієї лабораторії для персоналу AXA влаштовуються лекції, воркшопи, тренінги з бізнесменами світового рівня з метою розвитку диджиталкультури.	Зустріч з Марком Цукербергом, засновником Фейсбук

Джерело: складено автором за даними [16]

Загалом, компанії з ризикових видів страхування мають більший рівень діджиталізації, ніж компанії зі страхування життя, що пов'язано зі складністю лайф-фохових страхових продуктів й, відповідно, необхідністю у консультації страхового агента або брокера. Так, індекс діджиталізації в страхових компаніях, які займаються ризиковими видами страхування становить 48 із можливих 100, в лайф-фохових – 45. Що стосується частки Digital-активних клієнтів, то вона в різних краї-

нах коливається від 35% до 70%, і очікується, що протягом наступних кількох років зросте до 79% [13] (рис. 1). Щодо кількості страхових полісів, реалізованих за допомогою цифрових каналів, то в 2016 році їх обсяг становитиме 25 млрд євро. Продажі страхових полісів за допомогою цифрових каналів в Європі через декілька років сягнуть 18 % від загального обсягу укладених договорів страхування [18].

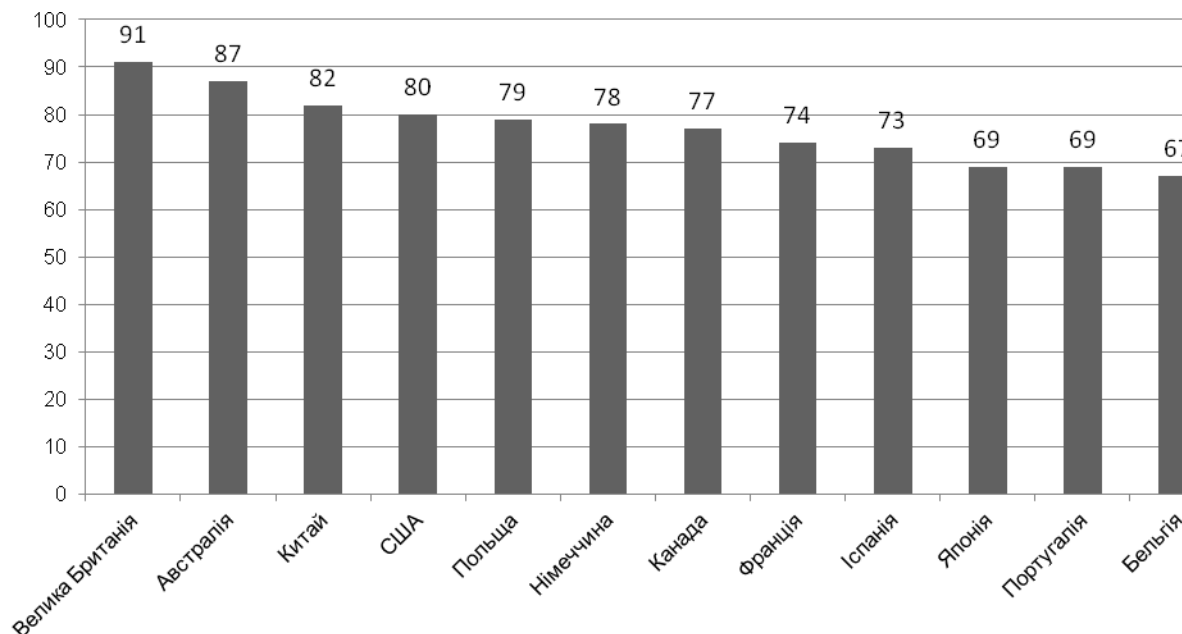

Рис. 1. Прогнозована частка діджитал-активних споживачів страхових послуг у 2016-2018 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [13]

На сьогодні, ключові тренди у страховій галузі пов'язані з розвитком цифрових технологій та новаціями, які стають можливими завдяки технологічним змінам. Серед світових тенденцій функціонування та розвитку страхового ринку в умовах діджиталізації варто виокремити наступні:

- зростання ролі Інтернету;
- розвиток взаємного страхування;
- поширення Інтернет речей;
- підвищення ролі соціальних медіа;
- розвиток телематики;
- зростання ролі хмарних платформ;
- використання технології "Big data";
- підвищення ролі мобільних, ігрових та відеотехнологій.

Однією з вимог сучасності та важливою тенденцією розвитку страхових ринків у зарубіжних країнах є підвищення ролі Інтернету. Завдяки можливостям, які він надає, споживачі страхових послуг вдаються до взаємного страхування (peer-to-peer insurance), яке дозволяє розподілити певний ризик між страхувальниками. Механізм укладення страхової угоди даного виду страхування передбачає формування соціальної мережі, учасники якої повинні зробити внески в загальний фонд. При цьому, страховик виступає в якості перестраховальника, покриваючи частину виплат, якої бракує фонду, а також надає ряд додаткових послуг. Кошти, які залишаються в результаті всіх виплат, на відміну від традиційного страхування, наприкінці року можуть бути використані наступним чином: залишитися на наступний рік, або розподілитися між учасниками. Варто зазначити, що за рахунок нижчого рівня шахрайства при отриманні виплат, зниження адміністративних витрат та більш вдалого відбору ризиків, прибутковість peer-to-peer insurance є досить непоганою. Наприклад, прибуток британської мережі спільного страхування Guevara становить біля 80% премії, а в німецькій Friendsurance – в середньому 30 % [17].

Розвиток подібних мереж, попит на які зростає, з одного боку несе ризик втрати добросовісних клієнтів

для страхових компаній та зростання частки ненадійних споживачів. З іншої сторони, подібні сервіси, де заключаються угоди в інших сферах, створюють плацдарм для розвитку нових видів страхових продуктів.

Все більшого розвитку та поширення набувають Інтернет речі (IoT), тобто повсякденні пристрої, які постійно підключені до Інтернету (наприклад, ліхтарі, чайники, годинники, велосипеди та ін.) за допомогою Wi-Fi, Bluetooth і з'єднань 3G/4G. Як наслідок, виникає можливість більшого контролю як вдома, так і на роботі, що дозволяє страхувальникам зекономити на страхових платежах.

Розглядаючи світові тенденції страхової галузі, викликані розвитком цифрових технологій, варто згадати про розвиток телематики, яка набула особливої актуальності у сфері автострахування. Загалом, передбачається, що у Європі до 2020 року премії з автотранспортного страхування, заснованого на телематичі, зростуть до 50 млрд. євро [18].

Слід відмітити, страхові компанії, які реалізують продукти автострахування, основою яких є телематика, можуть використовувати певні обмеження або додаткові можливості. Наприклад, деякі страхові компанії з Австралії додатково враховують кількість і тривалість розмов водія по мобільному телефону. У Великобританії страховики підключають функцію "телефон", що дозволяє оператору при дорожньо-транспортній пригоді безпосередньо зв'язатися з усіма учасниками аварії: перевірити факт зіткнення і викликати екстрені служби. Додаткову програму для батьків пропонує страхова компанія в Іспанії. Завдяки даній програмі батьки через особистий кабінет можуть дізнатися місцезнаходження машини дітей і якість керування автомобілем [5]. Деякі страховики країн ближнього зарубіжжя визначають обов'язковий період моніторингу якості водіння; встановлюють блок телематики лише на нові машини; визначають певні умови, при порушенні яких дорожньо-транспортна пригода не вважається страховим випадком; у деяких компаніях клієнту надається знижка у момент установки датчика, а в інших – тільки при продовженні договору каско на наступний рік.

Використання телематики у страхуванні має низку переваг як для страховика, так і для страхувальника:

- розширення продуктового портфеля страхової компанії;
- зниження вартості страхового полісу;
- встановлення індивідуальної вартості страховки із врахуванням рівня ризику конкретного водія та стилю його водіння;
- можливість врегулювання страхових подій без довідок;
- спрощення процедури вирішення спірних ситуацій при врегулюванні страхових випадків;
- додаткові можливості для водія (наприклад, аналіз витрат палива та витраченого в пробках часу; повідомлення про евакуацію автомобіля і про технічні несправності);
- підвищення рівня культури водіння та, як наслідок, зниження кількості дорожньо-транспортних пригод;
- боротьба зі шахрайством;
- підвищення рівня довіри клієнта до страхування [19].

Сучасному ринку страхування властиві підвищення ролі соціальних медіа, що сприяє налагодженню тісного зв'язку між страховою компанією та клієнтом. Загалом, кількість активних користувачів Facebook становить 825 мільйонів, у тому числі 425 мільйонів – є активними на мобільних пристроях, і характеризується 200-відсотковим щорічним темпом зростання. Twitter був запущений в 2006 році і має звання у обсязі 800 відсотків на рік. Більшість страховиків мають сторінки на Facebook і Twitter, які є платформою для прийому скарг і для просування нових продуктів або можливостей. Крім того, на Філіппінах страхувальники мають можливість купувати деякі страхові продукти на Facebook. При цьому, інформація про користувача може бути отримана автоматично з персонального профілю на Facebook. Загалом, в Європі і Латинській Америці 35% страхових компаній займаються розвитком соцмедіа дистрибуцією й 59% планують розвивати в найближчий час [5]. Також соціальні мережі слугують своєрідною рекламою, адже споживачі страхових послуг все частіше використовують соціальні мережі для отримання інформації про страхові продукти та страхову компанію, вивчення її репутації. В свою чергу, страховикам, завдяки новим можливостям, вдається відслідковувати споживчі настрої потенційних страхувальників. В результаті страхові компанії можуть адаптувати і персоналізувати продукцію відповідно до конкретних потреб клієнтів і обставин. Однак, попри зазначене, варто мати на увазі, що поява подібних "суб'єктів", які освоюють фінансовий сервіс, створює конкуренцію для страховиків та виступає для останніх загрозою.

Таким чином, соціальні медіа впливають майже на кожен аспект страхової діяльності, в тому числі і на цикл розробки продукту, його продаж та врегулювання претензій. Правильна комунікація в соціальних мережах дає змогу зміцнити довіру та налагодити прямий контакт між страховими компаніями і їх клієнтами.

Перехід страхового бізнесу на цифрові технології призводить до зростаючої ролі хмарних платформ. Застосування хмарних платформ зменшує ймовірність допущення помилок, а сам страховий процес стає відкритим й дає можливість прослідкувати стан врегулювання претензій. Крім того, впровадження хмарних платформ забезпечують страховим компаніям більшу швидкість, гнучкість і масштабність, покращують реагування і дозволяють оптимізувати процеси. Найбільш значущим для страховиків стане використання хмарних моделей SaaS ("програмне забезпечення як послуга") і PaaS ("платформа як послуга"), які забезпечують стра-

ховим компаніям більшу швидкість, гнучкість і масштабність, покращують реагування і дозволяють оптимізувати процеси, наприклад андеррайтинг [6].

Серед ключових тенденцій розвитку світового ринку страхування – зростаюча роль технології великих даних (Big data). Страховики, отримуючи дані з різних джерел інформації (мобільних пристроїв, мобільного Інтернету, соціальних мереж), мають можливість забезпечити індивідуальний підхід до кожного клієнта, формуючи його на основі аналізу профілю клієнта; покращити сервіс; звести до мінімуму шахрайство.

Досліджуючи особливості розвитку світового ринку страхування в умовах діджиталізації, не можна залишити поза увагою зростаючу роль мобільних, ігрових та відео-технологій. Мобільні технології сьогодні є головним напрямком розвитку. За деякими прогнозами, до 2020 р. кількість мобільних телефонів у світі зросте до 3 млрд., а кількість операцій, що здійснюються за допомогою мобільних пристроїв, – до 450 млрд. Поширення планшетів та смартфонів сприяють миттєвому налагодженню зв'язку зі страховою компанією в будь-якій ситуації. Разом з тим, смартфони могли б спростити багато речей. Наприклад, автоматизувати подачу даних для отримання виплати, зокрема фотографії збитку. Це спростило б процедуру отримання виплат і підвищило б рівень задоволеності клієнтів. Подібний підхід допоміг би новим гравцям успішно вийти на ринок. Прикладом є компанія з медичного страхування Oscar, якій вдалося вибудувати клієнтоорієнтовану модель за допомогою цифрових технологій – крім інших послуг, що компанія пропонує онлайн пошук лікаря. В результаті, річний дохід засновано-го в 2013 р. страховика досяг 200 млн. дол. [6].

В контексті ігрових технологій варто згадати про Gamification (використання ігрових механік), яка стає невід'ємною частиною маркетингу страхових компаній. Страховики все частіше використовують різні форми Gamification для покращення якості обслуговування клієнтів. Крім того, Gamification можуть бути використані для інформування аудиторії про різні страхові продукти, для мотивації співробітників страхової компанії, для спрощення складних і трудомістких процесів. Загалом, використання Gamification дозволяє підвищити продуктивність праці співробітників та продуктивність страхової компанії [7].

Отже, застосування страховиками відео- та ігрових технологій в обслуговуванні клієнтів забезпечують наявність інформації, більш ефективно, ніж за допомогою традиційних каналів комунікації, інформування клієнтів про нові продукти.

Таким чином, проведене дослідження свідчить про проникнення цифрових технологій у всі процеси страхової діяльності. Як наслідок, виникає гостра необхідність у зміні правил ведення бізнесу, спроможних забезпечити конкурентоспроможні позиції страхової компанії на ринку в умовах швидкозмінних можливостей, технологій та новацій. Необхідно розробити діджитал-стратегію страхової компанії. При цьому ключові зміни у діяльності страховика в умовах діджиталізації мають бути клієнтоорієнтованими, а також забезпечувати підвищення ефективності діяльності страхової компанії та її розвиток. Серед них:

- формування нової якості обслуговування клієнтів;
- розробка нових та удосконалення існуючих продуктів;
- розробка нових та удосконалення існуючих каналів реалізації страхових послуг;
- формування діджиталорієнтованого персоналу;
- оптимізації процесів;
- зниження витрат.

ВИСНОВКИ. Діджитал-страхування являє собою новий напрям у страхуванні, що передбачає використання нових технологій (Інтернету, мобільних пристроїв або інших каналів електронної доставки) у страховій діяльності (для поширення контенту, інформації, реалізації страхових послуг та ін.).

У свою чергу, діджиталізація у страхуванні – це впровадження нових технологій та даних у бізнес-процеси страхової компанії з метою підвищення ефективності його діяльності.

Факторами, які сприяють поширенню та розвитку діджитал-страхування, є: розвиток нових технологій; необхідність зниження витрат; посилення конкуренції; підвищення вимог споживачів страхових послуг.

Діджиталізація у страхуванні відіграє велику роль, адже слугує своєрідним каталізатором для розвитку страхового ринку, стимулює страховиків до впровадження новацій. Крім того, перехід бізнесу на цифровий формат має низку переваг для суб'єктів страхового ринку, а саме

- розвиток нових каналів просування страхових послуг;
- скорочення частки ручної праці та автоматизація управління бізнес-процесами;
- підвищення швидкості виконання операцій, у тому числі і врегулювання претензій;
- можливість обробки значних масивів даних;
- зниження витрат;
- підвищення якості обслуговування клієнтів;
- удосконалення та підвищення якості страхових послуг;
- спроба зовоювати лояльність споживачів;
- підвищення безпеки страхових операцій.

Розвиток нових технологій та впровадження новацій на світовому страховому ринку, зумовлених діджиталізацією, призвели до підвищення якості та ефективності страхових послуг, зростання вимог і зміни методів ведення бізнесу. Для страховиків-лідерів ринку діджитал-страхування є невід'ємною складовою їх бізнес-процесів та необхідною умовою підтримки конкурентноспроможних позицій на страховому ринку. Варто зазначити, що компанії з ризикових видів страхування мають більший рівень діджиталізації, ніж компанії зі страхування життя, що пов'язано зі складністю лайфових страхових продуктів й, відповідно, необхідністю у консультації страхового агента або брокера.

Ключові тенденції розвитку світового страхового ринку пов'язані з цифровими технологіями. Так, однією з вимог сучасності та важливою тенденцією розвитку страхових ринків у зарубіжних країнах є підвищення ролі Інтернету. Завдяки можливостям, які він надає, споживачі страхових послуг вдаються до взаємного страхування (peer-to-peer insurance), яке дозволяє розподілити певний ризик між страхувальниками.

Все більшого розвитку та поширення набувають Інтернет речі (IoT), тобто повсякденні пристрої, які постійно підключені до Інтернету за допомогою Wi-Fi, Bluetooth і з'єднань 3G / 4G. Як наслідок, виникає можливість більшого контролю як вдома, так і на роботі, що дозволяє страхувальникам зекономити на страхових платежах.

Розглядаючи світові тенденції страхової галузі, викликані розвитком цифрових технологій, варто згадати про розвиток телематики, яка набула особливої актуальності у сфері автострахування.

Використання телематики у страхуванні має низку переваг як для страховика, так і для страхувальника: розширення продуктового портфеля страхової компанії; зниження вартості страхового полісу; встановлення інди-

відуальної вартості страховки із врахуванням рівня ризику конкретного водія та стилю його водіння; можливість врегулювання страхових подій без довідок; спрощення процедури вирішення спірних ситуацій при врегулюванні страхових випадків; додаткові можливості для водія (наприклад, аналіз витрат палива та витраченого в пробках часу; повідомлення про евакуацію автомобіля і про технічні несправності); підвищення рівня культури водіння та, як наслідок, зниження кількості дорожньо-транспортних пригод; боротьба зі шахрайством; підвищення рівня довіри клієнта до страхування.

Сучасному світовому ринку страхування властиве підвищення ролі соціальних медіа (наприклад, Facebook, Twitter), що дає можливість страховикам просунути свій бренд; знизити витрати; вплинути на поведінку споживачів страхових послуг; відслідкувати споживчі настрої потенційних страхувальників; встановити тісний зв'язок між страховою компанією та клієнтом; збільшити продажі; підтримати інновації та впровадити нові страхові продукти та ін.

Серед ключових тенденцій розвитку світового ринку страхування – зростаюча роль технологій великих даних (Big data). Страховики, отримуючи дані з різних джерел інформації (мобільних пристроїв, мобільного Інтернету, соціальних мереж), мають можливість забезпечити індивідуальний підхід до кожного клієнта, формуючи його на основі аналізу профілю клієнта; покращити сервіс; звести до мінімуму шахрайство.

Досліджуючи особливості розвитку світового ринку страхування в умовах діджиталізації, не можна залишити поза увагою зростаючу роль мобільних, ігрових (Gamification) та відеотехнологій, а також поширення планшетів та смартфонів, що сприяє миттєвому налагодженню зв'язку зі страховою компанією в будь-якій ситуації.

Перехід страхового бізнесу на цифрові технології призводить до зростаючої ролі хмарних платформ. Застосування хмарних платформ зменшує ймовірність допущення помилок, а сам страховий процес стає відкритим й дає можливість прослідкувати стан врегулювання претензій. Крім того, впровадження хмарних платформ забезпечують страховим компаніям більшу швидкість, гнучкість і масштабність, покращують реагування і дозволяють оптимізувати процеси.

Таким чином, тенденції, притаманні світовому ринку страхування, свідчать про зростаючу роль цифрових технологій. Страхові компанії, за для утримання існуючих клієнтів та залучення нових, повинні мати здатність до втілення високотехнологічних ідей. При цьому, основними орієнтирами діджиталтрансформації страхової компанії, крім клієнтоорієнтованості, мають стати: формування нової якості обслуговування клієнтів; розробка нових та удосконалення існуючих продуктів; розробка нових та удосконалення існуючих каналів реалізації страхових послуг; формування діджиталорієнтованого персоналу; оптимізації процесів; зниження витрат.

ДИСКУСІЯ. Оскільки розвиток страхового ринку на сьогодні відбувається в умовах швидкозмінних можливостей та технологій, дослідження особливостей розвитку світового ринку страхування в умовах діджиталізації, проведене у даній статті, є логічним продовженням наукових доробок автора, які стосуються ролі Інтернету в реалізації страхових послуг та визначення нових векторів розвитку автотранспортного страхування в Україні. Варто зазначити, незважаючи на значну актуальність досліджуваної проблематики, вона досі не набула належного масштабу наукових дискусій в Україні, а тому потребує більш широкого висвітлення. Тому, перспективним напрямом подальших досліджень у зазначено-

му напрямку є з'ясування особливостей впливу діджиталізації на розвиток вітчизняного ринку страхування.

Список використаних джерел

1. Пікус Р. Інноваційний розвиток страхової діяльності як основа підвищення її ефективності / Р. Пікус, В. Заколюдажний // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2015. – № 168. – С. 72 – 80. <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/168-3/11>
2. Приказюк Н. Роль інтернету в реалізації страхових послуг [Електронний ресурс] / Н. Приказюк, Т. Моташко, // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2014. – № 156. – С. 52 – 56. – Режим доступу: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/ekonom_156_2014.pdf.
3. Гордиенко І. Діджиталізація в тренде [Електронний ресурс] / І. Гордиенко. – 2015. – Режим доступу: <http://ingo.ua/ru/topic/didzhitalizaciya-v-trende>
4. Умная диджитал-трансформация в страховании [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/15/04/20/4719>
5. Memmo F. Transforming customer service in insurance through digital innovation [Електронний ресурс] / Memmo F., Andrade O., Rivero D. – Ernst & Young LLP, 2015 – Режим доступу: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-digital-strategies-for-life-insurers/\\$FILE/ey-digital-strategies-for-life-insurers.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-digital-strategies-for-life-insurers/$FILE/ey-digital-strategies-for-life-insurers.pdf).
6. Ильин Ю. Восемь главных трендов развития ИТ в страховании [Електронний ресурс] / Ю. Ильин // PC Week/RE. – № 15 (800). – 2012. – Режим доступу: <http://www.pcweek.ru/idea/article/detail.php?ID=139323>
7. Kumaresan A. Top 10 Trends in Insurance in 2016. What You Need to Know [Електронний ресурс] / A. Kumaresan – Capgemini, 2015 – Режим доступу: https://www.capgemini.com/resource-file-access/resource/pdf/insurance_trends_2016_0.pdf.
8. Базилевич В.Д. Страхова справа: [монографія] / В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич. – К.: Знання, 2008. – 351 с.
9. Осадець. С.С. Страхування: підручник / [керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець, д-р ек. наук, проф.]. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.

Т. Моташко, канд. экон. наук, асист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

РАЗВИТИЕ МИРОВОГО РЫНКА СТРАХОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ДИДЖИТАЛИЗАЦИИ

Исследована роль диджитализации в развитии страхового рынка, выделены преимущества использования цифровых технологий для участников страхового рынка. Проанализированы основные тенденции развития мирового рынка страхования, обусловленные его диджитализацией. Определены ключевые ориентиры в деятельности страховых компаний в современных условиях.

Ключевые слова: страховой рынок; мировой рынок страхования; диджитализация; диджитал-страхование; цифровые технологии в страховании.

T. Motashko, PhD in Economics, Assistant

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

WORLD INSURANCE MARKET DEVELOPMENT UNDER DIGITALIZATION

The role of digitalization in the insurance market is investigated, the advantages of digital technology to the insurance market are considered. The main trends of world insurance market under digitalization are analyzed. Key landmarks of insurance companies in modern conditions are distinguished.

Key words: insurance market; global insurance market; digitalization; digital-insurance; digital technologies in insurance.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 5(182): 24-31

УДК 330.5

JEL E 31, E 58, E 63, G 20, N 10

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/182-5/4>

10. Міждисциплінарний словник зі страхування та ризик-менеджменту / [Р.В. Пікус, Н.В. Приказюк, Т.П. Моташко та ін.]; за наук. ред. проф. Р.В. Пікус. – К.: Логос, 2015. – 508 с.

11. Плиса В.Й. Страхування: підручник / В.Й. Плиса. – К.: Каравела, 2015. – 472 с.

12. Шахов В.В. Страхование: учебник для вузов / Шахов В.В. – М.: ЮНИТИ, 2003. – 311 с.

13. Global digital insurance benchmarking report 2015. Pathways to success in a digital world [Електронний ресурс]. – Bain & Company, 2015– Режим доступу: <http://www.bain.com/Images/GLOBAL-DIGITAL-INSURANCE-2015.pdf>

14. Моташко Т.П. Digital-страхування: переваги та нові можливості // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції "Інноваційні напрямки розвитку страхового ринку України". – К.: КНЕУ, 2016. – С. 221 – 223.

15. Приказюк Н. Розвиток світового страхового ринку в посткризовий період [Електронний ресурс] / Н. Приказюк, // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2013. – № 135. – С. 22 – 25. – <http://www.econom.univ.kiev.ua/GS/rm/articles/Prykazuk.pdf>

16. Умное управление [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finance.eizvestia.com/full/266-umnoe-upravlenie>

17. Цифровые технологии: угроза или новые возможности? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://info.dedal.ua/news/news_from_internet/51163/

18. Insurance in a digital world. What makes Dutch consumers tick? [Електронний ресурс] // Deloitte: [сайт]. – Режим доступу: <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/nl/Documents/deloitte-digital/deloitte-nl-insurance-in-a-digital-world-deloitte-digital.pdf>

19. Моташко Т.П. Телематика у автотранспортному страхуванні // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Фінансово-банківські та адміністративні послуги: проблеми управління та перспективи розвитку". – Тернопіль: Астон, 2015. – С. 122 – 123.

Надійшла до редколегії 10.04.16

ІНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТ ПРИЧИН ТА НАСЛІДКІВ ПОРУШЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ:

ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ТА СЬОГОДЕННІ ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

У статті проаналізовано інституційний аспект причин та наслідків порушення фінансової стабільності. Висвітлено відомі історичні приклади виникнення інфляційних сплесків, а також шляхи налагодження фінансової рівноваги. Розглянуто значення інституційної нестабільності у контексті виникнення сучасних геополітичних викликів та соціально-економічних коливань в Україні. Надано рекомендації щодо подолання фінансових проблем в національній економіці.

Ключові слова: фінансова стабільність, ринкова економіка, банки, інфляція, інституційні реформи, євроінтеграція.

Постановка проблеми. Україна наразі переживає складний історичний період реформації соціально-економічних та геополітичних відносин. У цьому зв'язку виникли обставини за яких наша держава змушена достойно відповідати на сучасні глобальні виклики. Це зумовило зміну суспільно-політичного курсу, а разом з

тим порушило рівновагу державних інституційних основ, зокрема спричинило фінансову нестабільність, виявило суперечливості чинної правової бази, що регулює ділові форми співпраці, а також інституційну невідповідність господарської реальності, у якій відбувається

імплементация європейських принципів і методів державного управління.

Мета статті – дослідити інституційний аспект причин та наслідків порушення фінансової стабільності на основі розгляду історичних ретроспектив та сучасних вітчизняних реалій.

Аналіз досліджень та публікацій. Інституційна теорія останнім часом активно використовується у сфері економічних досліджень. Основи її методології закладені ще у працях Т. Веблена, Дж. Кларка, Дж. Коммонса, В. Мітчелла та ін., а згодом отримали свій розвиток у теоретичних напрацюваннях неонституціоналістів Р. Коуза, Д. Норта, Р. Ріхтера. В умовах економічних трансформацій можливість інституційної теорії використовували й вітчизняними науковцями: В. Базилевичем, А. Гальчинським, А. Гриценко, Т. Єфименко, Т. Гайдай, В. Кредісовим, А. Чухно, які між іншим намагалися прямо чи опосередковано застосувати її до розгляду проблематики причин порушення фінансової рівноваги. Цією проблемою займалося чимало й закордонних вчених, серед яких Р. Габбард, М. Фрідман та ін. Наразі між сучасниками й досі ведуться дискусії щодо окремих аспектів цього питання.

Методологія дослідження. Теоретичною базою дослідження є фундаментальні положення економічної та інституційної теорій, наукові праці вітчизняних та іноземних учених з досліджуваної проблематики. Методологічною основою є загальнонаукові методи пізнання, а саме: методи аналізу та синтезу, метод порівняння, історичний метод тощо. Зокрема, на основі історичного методу досліджено сутність фінансової стабільності, а також основні причини та наслідки її порушення, запропоновано рекомендації щодо подолання фінансових проблем у національній економіці.

Основні результати. Історичні приклади порушення фінансової стабільності у державі свідчать про те, що досить часто основною причиною цього ставав інфляційний ажіотаж разом з його прикрими, часто згубними для держави й населення наслідками, що виникав переважно через потребу надмірного випуску паперових грошей. Так, у царській Росії, це мало місце ще в період феодално-кріпосницького ладу. На початку XIX ст. потреба фінансування війни проти Наполеона зумовила необхідність суттєвої емісії паперових грошей

– асигнацій, які вперше були введені в обіг ще в середині 1769 р. Емісія асигнацій, що виросла в 4 рази призвела до їх різкого знецінення. Спроби Олександра I зупинити інфляційний сплеск потерпіли невдачу [1, с. 294]. З того часу економіка імперії часто переживала потрясіння, а державний бюджет приймав нищівні удари війн, неврожаїв та епідемій, однак окремі відомі нам державні управління уможливлювали достойний вихід з цих надзвичайно складних економічних ситуацій.

Так, у 1839-1844 рр. за ініціативою міністра фінансів (1823-1844 рр.) графа Є.Ф. Канкріна було проведено фінансову реформу, за якої в основу грошового обігу був покладений срібний рубль. З 1843 р. асигнації стали поступово вилучатися у населення шляхом обміну по обов'язковому курсу (3,5 руб. асигнаціями прирівнювалися до 1 карб. сріблом) на кредитні білети, які, у свою чергу, вільно обмінювалися на срібло. Ця реформа зміцнила фінансову систему держави й забезпечила стабільність у фінансово-кредитних операціях.

Роздумуючи над тим, як добитися максимально ефективного функціонування грошової системи цей державний діяч зазначав, що з паперовими грошми варто поводитися "розумно й розсудливо", а адміністративні заходи в питанні врегулювання та підтримки курсу паперових грошей потрібно проводити дуже обережно, оскільки невірні дії можуть спровокувати їхнє знецінення. "У випадку війни краще вдатися до позики, випуску облігацій державного казначейства та спеціальних податків і тільки в самому крайньому випадку – до емісії паперових грошей. Причому робити це потрібно відкрито. А по закінченні війни необхідно швидко прийняти необхідні міри для підтримки курсу" [2, с. 35]. Крім того, фінансист був переконаний, що навіть у крайніх випадках проблему нестачі необхідних фінансових ресурсів у бюджеті потрібно закривати власними державними прибутками та максимально уникати нових позичок, особливо закордонних [3, с. 122]. І хоча повністю відмовитися від кредитів не вдавалося, зовнішні позики складали незначну частку в дефіцитах державних бюджетів того періоду. Це дозволило утримувати відносно стабільний курс, як на зовнішній міжнародній економічній арені, так і на внутрішній. Так, за 16 років рубль знецінився лише на 23 копійки або на 6 %.

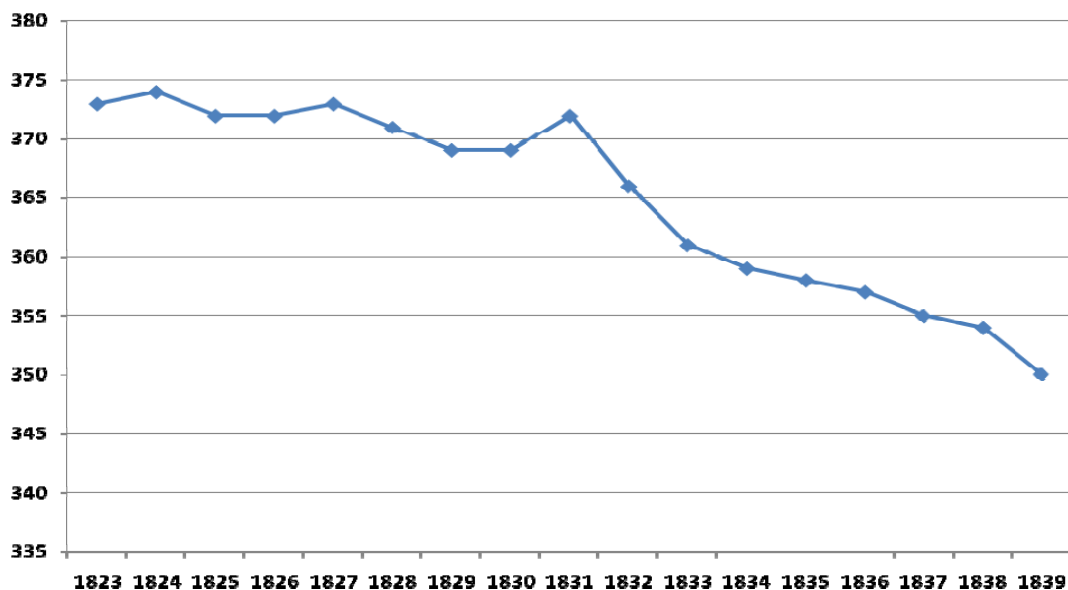

Рис. 1. Курс срібного рубля в асигнаційних копійках у 1823-1839 рр.

Джерело: складено на основі даних [2, с. 41].

Однак, Кримська війна (1853-1856 рр.) знову порушила встановлену курсову рівновагу. А вже ведення військової кампанії вимагало колосальних витрат, які у 1855-56 рр. складали майже дворічні прибутки всієї країни [2, с. 62]. Через брак коштів на власні, у першу чергу військові потреби, держава, мусила брати у борг.

Необхідність у позиках, що зростала протягом кількох років призвела до стрімкого нарощення зовнішнього та внутрішнього боргу, який вже у 1861 р. включно з гарантійними паперами сягав – 550 млн. руб. та близько 1 млрд. руб. відповідно [4, с. 28].

Таблиця 1. Бюджет Російської імперії у 1852-1857 рр.

Роки	Звичайний бюджет, млн. руб.		Надзвичайний бюджет, млн. руб.		Дефіцит
	Прибутки	Витрати	Прибутки*	Витрати	
1852	252,4	280,3	-	-	-27,9
1853	265,3	313,1	-	-	-47,8
1854	283,5	383,8	-	-	-100,3
1855	270,0	526,0	2,7	-	-253,3
1856	361,8	619,4	2,8	-	-254,8
1857	297,3	347,9	11,0	-	-39,6
Всього:					-723,7

*Дані про прибутки по надзвичайному бюджету наводяться без врахування позичок.

Джерело: [2, с. 62].

Причому внутрішні позики переважно складали банківські заощадження споживачів діючих на той час державних банків. Притік таких заощаджень забезпечувався встановленням збільшених відсоткових ставок. Добру частину цих нагромаджень становили капітали військових підприємств, у яких під час воєнної кампанії з'явилося багато "дешевих" грошей, що й були спрямовані в банківські установи для нарощування відсотків [5, с. 276]. Так як під час війни брати зовнішні позички було проблематично, а внутрішні вже не рятували ситуацію, то уряд вирішив здійснити додаткову емісію, яка реально ні нічим не була підкрплена. Таке рішення спровокувало інфляцію. Інфляція зумовила скачок цін на золото, попит на яке відразу ж значно зріс. Постає гостра необхідність захисту фінансово-кредитного сектору економіки. Розпорядженням Міністерства фінансів від 27 лютого 1854 р. золото заборонили вивозити закордон. Протягом кількох наступних років такі заходи давали позитивний ефект. Та після завершення Кримської війни стало очевидно, що утримувати у державних банках значну кількість депозитів стало недоцільно й занадто обтяжливо, оскільки банки не спроможні були виплачувати ті величезні суми, які становили нарахування відсотків на пасивні, ні в що не спрямовані заощадження.

Для того, щоб призупинити приплив внесків і направити "мертві" кошти на розвиток галузей народного господарства, в 1857 р. уряд приймає рішення понизити відсоткові ставки по банківських внесках з 4 % до 3% [6, с. 4]. І хоча відсоткову ставку було зменшено тільки на 1 %, це спричинило безупинний та неконтрольований процес відтоку з банків капіталів.

Масовий відтік банківських заощаджень населення призвів до непередбачуваного і зовсім не бажаного результату – паніки. Щоденний стрімкий відплив капіталів швидко нарісав, спорожняючи банківські каси та поглинаючи нові випуски паперових грошей [6, с. 4]. Крім того, серед відтоку банківських капіталів, що відпливали, близько 150 млн. руб. належало іноземцям, які відразу ж почали обмінювати отримані кредитні білети на золото. А оскільки металева частина розмінного фонду Імперії до 1858 р. не цілком покривала випускні кредитні білети, то ситуація назривала критична. Все відбувалося так швидко, що уряд вимушений був терміново вжити заходів відносно обмеження обміну кредитних білетів на золото. 22 листопада 1857 р. відповідним положенням Комітету фінансів було ухвалено не розмінювати кредитні білети на золото більш як на 500 руб. (в одні руки) і взагалі на суму не вищу за

15000 півімперіалів щоденно. Невдовзі такий обмін почав здійснюватися переважно на срібло, а з 16 травня 1858 р. майже зовсім припинився [7, с. 43]. Та навіть після цього нарощувані десятиріччями капітали продовжували відтікати з країни. А вже цьому сприяв прийнятий у січні 1857 р. новий митний тариф, за яким ставки на всі закордонні товари різко знижувалися, особливо це стосувалося дорогих мануфактурних виробів [8, с. 13].

Однак, нестійкість державних фінансів, хронічні бюджетні дефіцити цих років та інфляційні сплески, були пов'язані не тільки з війнами, але і з марнотратством царизму, з потребою субсидування поміщиків, а також з вмістом великого бюрократичного і поліцейського апарату і т.д., що штовхали царський уряд на шлях систематичного використання друкарського верстата.

Крім того однією з серйозних першопричин, що посилювала масштабний відтік капіталів із дореформених банків царської Росії наприкінці 1850-х рр., стала боротьба за пальму першості впливу на ринок між ослабленими поміщиками та прогресивними промисловцями. Так, у цьому вельми зацікавленим був гурт іноземних та російських капіталістів – членів "Головного товариства російських залізниць", а також деякі високі урядовці, які ставили за мету спрямувати виштовхнуті з банків внески у власні цінні папери. За свідченням дослідників, це їм вдалося [7, с. 56].

Невтішний результат воєнних дій у Кримській війні довів, що країні просто необхідні конструктивні, радикальні зміни в усіх галузях господарства. Експлуатаційна форма державного устрою вже не виправдовувала себе й поглиблювала соціально-економічну відсталість, що у свою чергу негативно впливало не лише на внутрішню, а й на зовнішню економічну й політичну обстановку.

Звичні методи збагачення осілого дворянства та урядовців не приносили бажаного результату. Непосильні податки відбирали майже весь прибуток у селянина, що остаточно позбавляло його можливості вижити й продовжувати виробляти сільськогосподарську продукцію. А вже для цього потрібно було закупити реманент, збільшити власні посівні площі тощо. Відсутність стимулу зумовило стійку тенденцію падіння виробництва в аграрній сфері. Дворянські землеволодіння також переживали занепад. Експлуатація земельних угідь відбувалася за допомогою первісних знарядь праці незацікавленими у прибутку кріпаками. Землевласники рідко витрачалися на нові жатки, косарки й плуги, оскільки примушені до роботи трударі постійно ламали дорогі інструменти. Військові дії, невдала монетарна й фіскальна політика та

відстале аграрне виробництво призвели до критичного падіння основного засобу підтримки золотовалютного ресурсу – експорту. За роки війни у країні в 13 раз зменшився експорт хліба, в 8 раз – льону, в 2,5 рази – хлопку, в 10 раз упав імпорт машин [9].

Обставини, що склалися дали поштовх еволюційним інституційним змінам, що призвели до зміни форми управління господарством. Адже ініціатива ефективного збагачення у період фронтової кампанії перейшла від пасивних землевласників до підприємливих купців, фабрикантів, заводчиків, а також лихварів, які хоч і на неприйнятних умовах але забезпечували підприємців первісним капіталом. Тобто відбулася трансформація неформальних господарських норм, що у свою чергу змінило інституційну структуру суспільно-політичного ладу й економіки країни. Еволюція виробництва гостро потребувала залучення інвестицій та акумуляції капіталів, а дореформені державні банки в силу своєї бюрократизованості та економічної невідповідності не здатні були задовольнити попит на кредит, який в основному виникав у середніх та дрібних торговців і виробників.

По завершенню війни постало питання вирішення проблеми захисту та безпеки розвитку фінансово-кредитного сектору вже у новому – ринковому середовищі. Задля цього відбувся імпорт формальних інститутів, тобто запозичення та запровадження певних законодавчих норм, офіційних загальноприйнятих та обов'язкових до виконання правил. Зокрема, подальший розвиток фінансово-кредитної системи передбачав формування комерційних фінансових установ, які в прийнятному й затвердженому законодавчому полі стануть потужним фінансовим важелем розвитку торгівлі та виробництва. Структурне реформування державної системи того періоду становило процес прийняття рішень, що враховували чимало непередбачуваних обставин та взаємодією непрогнозованих факторів:

- депресивний стан економіки країни;
- вплив різноманітних політичних об'єднань, що представляють інтереси бізнесу;
- дія переважаючих у суспільстві настроїв;
- панівні економічні концепції, зокрема погляди французьких економістів-сенсімоністів та представників манчестерської школи політекономії, сутність яких зводилася до звеличення ролі промислових класів і ("все для промисловості, все за допомогою промисловості" [10, с. 72]) та встановлення домінуючої ролі кредиту в промисловому розвитку господарства країни;
- вимоги міжнародних організацій.

Ядром інституційних реформ стали зміни у базових інститутах феодального суспільства, а саме зміна феодального способу господарювання, норм та принципів на які він спирався. У результаті модель державного феодалізму замінила модель державного капіталізму.

З формуванням нового інституційного середовища відбулися суттєві зміни у відносинах власності, сформувалися нові методи управління, між державою та підприємцями утворилися певні види партнерства. Необхідність поєднання державних і приватних інтересів стала поштовхом до зародження нових форм господарювання, зокрема трестів, концернів, синдикатів, тощо. Трансформаційні зміни сталися й у фінансовій сфері, що поклало початок становленню фінансово-кредитної системи ринкового типу.

Очікування від нових соціально-економічних відносин визначали довгострокові плани розвитку як держави, так і бізнесу. Однак і за цих обставин держава намагалася зберегти своє домінуюче становище, нав'язуючи саме їй вигідні форми співпраці з підприємцями, що не зовсім відповідало умовам, на яких мало б розвиватися взає-

мовигідне державно-приватне співробітництво. У цьому контексті, стає очевидною, асиметрія у стосунках, що склалися між державою та приватним капіталом. Її поглибленню сприяли інституційні прогалини та бар'єри, що виникали в процесі появи нових окремих господарських форм, а також відсутність комплексу заходів щодо впровадження системного підходу в управлінні процесах економічної взаємодії бізнесу та держави. Домінуючий державний підхід неодноразово критикувався як державними службовцями різних рівнів, так і приватними підприємцями, промисловцями, фінансистами та викликав неоднозначне ставлення щодо методів адаптації приватних цілей до нової політики держави.

Суттєвим інституційним бар'єром, що гальмував прогрес у напрямі цілеспрямованої розбудови господарських зв'язків на ринкових засадах була й відсутність чітко визначених "нагород" за проведення й втілення необхідних відповідних реформ у певних галузях, зокрема у фінансовій сфері. Також, не було визначено чіткої кінцевої мети поступово проваджуваного реформування. Так, принципи організації діяльності пореформеної банківської системи ринкового типу, що діяла й на українських теренах з 1860 р. запозичувалися у розвинутих країн Заходу, однак Держбанк продовжував виконувати сумнівні функції, а саме надавати пільгові, "нестатутні позики" дворянству, які переважно не поверталися, субсидіювати інші державні банки та покривати урядові борги за власний рахунок, тобто за рахунок приватних внесків. Тому слід, звернути увагу й на суб'єктивні фактори, які заважають державі повною мірою спиратися на нові інституційні основи, а саме на вигоди від привілейованої форми співпраці, що зумовлені інтересами правлячої еліти та мають більш реальний вплив на міру і ступінь змін у господарчих сферах, а ніж формально задекларовані загальні норми. Очевидно, що у певних ситуаціях, політичні уподобання правлячої еліти мають більший вплив на інтенсифікацію або ослаблення якихось соціально-економічних процесів, ніж формальні зобов'язання держави згідно офіційно прийнятих постанов чи законів.

Саме тому епоха інфляції в царській Росії завершилася аж наприкінці XIX ст., із впровадженням реформ талановитого міністра фінансів – С.Ю. Вітте.

Слід зазначити, що протягом XVIII-XX ст. розмахи фінансової нестабільності, що здебільшого проявлялися у формі інфляції у певні періоди часу й за певних обставин мали місце і в інших країнах. Так, США в період війни проти Англії за свою незалежність за для фінансування військових дій у 1775-1779 рр. випустили надмірну масу "континентальних грошей", які різко знецінилися (на початку 1780 р. за срібний долар платили 50-60 паперових доларів). Вдруге гостра інфляція у США спостерігалася під час громадянської війни 1861-1865 рр. між північними та південними штатами, коли федеральний уряд випустив з метою фінансування війни на 450 млн. дол. так званих "грінбеків" (тобто "зелених спинок", так як у них оборотна сторона була зеленого кольору) [11, с. 124-125]. Вкрай невдала фінансово-економічна, зокрема монетарна політика призвела до безконтрольної емісії та різкого зростання сукупної грошової маси в країні (золотих монет, банкнотів банків штатів, розмінних срібних монет, "дрібної валюти", банкнот та чеків національної банківської системи, а також грінбеків). У 1860 р. вона становила 745,4 млн дол., а до кінця 1865 р. цей показник зріс аж до 1,773 млрд. дол., або на 137,9 % [11, с. 131].

Породжена в наслідок цього паніка в результаті призвела до гіперінфляції на якій промисловці, за рахунок різкого підвищення товарних цін і падіння реальної заробітної плати робітників, нажили величезні прибутки.

Адже з 1860 р. по 1865 р. індекс тільки оптових товарних цін у США піднявся в середньому на 110,9 % (зі 100 у 1860 р. до 210,9 % у 1865 р.), тим часом як індекс номінальної заробітної плати підвищився тільки на 43% [11, с. 132]. Відповідальність за тривалу економічну катастрофу керівництво Міністерства фінансів переклало на безіменних "валютних спекулянтів". У березні 1863 р. розпочалася цілеспрямована кампанія звинувачень на адресу ринку золота, який тодішній міністр фінансів С. Чейз, заради боротьби зі знеціненням національної валюти, спробував взяти під власний контроль та ліквідувати. Однак, вся ця метушня тривала до тих пір, поки міністра не усунули з посади.

Повчальним прикладом порушення економічної, зокрема фінансової стабільності для сучасників є й гіперінфляція 1919-23 рр. у Німеччині, яка виникла в результаті невдалої I світової війни та провальної повоєнної фінансової політики. Безконтрольна емісія марки у цей період призвела до того, що в деякі місяці 1923 р. рівень цін у цій країні підвищувався в тисячі разів. Інфляція повністю знецінила банківські заощадження населення, цінні папери, державні позичкові облигації тощо, які до війни становили понад 100 млрд. марок [12]. Найбільше зачепило середній прошарок населення, а також висококваліфікованих робітників та фермерів, які також мали вклади у банках та достойний стабільний дохід. Жертвами інфляції стали й соціальні верстви населення, доходи яких становили державні виплати, в першу чергу пенсіонери, інваліди, учасники бойових дій й т.п., а також освітяни, зв'язківці та інші службовці. Позитивним фактором розгулу інфляції було те, що вона дала поштовх становленню нового середнього суспільного прошарку, який зумів добре нажитися за роки розбрату. Фінансові ресурси цих людей було вкладено в реальні цінності, а кредитні борги, завдяки інфляції, знівельовано. Викривлена реальність створювала нові можливості для збагачення ділків та спекулянтів, які вміло використовували грошовий хаос і просувалися до влади.

Стабілізація марки була здійснена наприкінці 1923 р. шляхом створення та введення в обіг нової валюти – рентної марки, емісією якої займався Рентний банк. Забезпеченню стабільності рентної марки служило жорстке обмеження емісії та її "прив'язка" до золота за твердим курсом 4,2 марки за 1 долар, що відповідає довоєнному паритету золотої марки. 1 рентна марка обмінювалася на 1 мільярд інфляційних марок. Покращення від таких заходів настало вже через кілька тижнів – припинився ріст цін на товари і послуги, а також відтік банківських вкладів, знизився рівень відсоткових ставок, налагодився сприятливий інвестиційний клімат. Однак жорсткі монетарні заходи уряду мали й негативні для економіки у таких випадках наслідки. Необхідність суттєвого скорочення державних витрат призвела до вимушеного звільнення робітників та службовців. У приватному секторі також відбулося скорочення працівників, в результаті чого зросло тимчасове безробіття. Та катастрофічні труднощі було подолано. З того часу фінансова політика німців зберігає традиційно-консервативний та антиінфляційний характер, а німецька марка як найбільш тверда валюта в Європі стала основою загальноєвропейської валюти – євро.

Отже, в умовах становлення ринкової економіки становище суб'єктів господарювання залежить від таких інституційних чинників, як ефективність демократичних інститутів, рівня соціально-економічної відповідальності, принципів проведення фінансової та фінансової політики, способів регулювання підприємницької діяльності, підходів до захисту прав власності тощо. Зокрема, на успішність діяльності фінансових інститутів

впливає ступінь та характер їх відповідності формальним та неформальним нормам, встановленим у певному суспільстві. Недосконалість законів (формальних правил гри) визначає механізм ідентифікації правильності ведення фінансових операцій та провокує сторони економічних відносин на порушення. Свідоме чи не свідоме ігнорування ролі й значення інститутів та інституційних змін, несумісність, невідповідність та несвоечасність запропонованих заходів щодо змін у фінансовій системі та встановленій ієрархії фінансових інститутів з самого початку приречуть реформи на невдачу.

Здатність системи змінюватися впорядкованим, еволюційним шляхом суттєвою мірою залежить від того, на скільки базова структура моральних суспільних цінностей може адаптуватися до нових проблем і викликів. Формування нових норм громадянського суспільства в країні має супроводжуватися підготовкою відповідного рівня права та державності. Системи, що не здатні до конструктивного пристосування, необхідного для їх виживання в довгостроковій перспективі зникають. Але їхній крах не означає, що на її місці старої системи можна легко створити нову. Для того, щоб нова система почала задовольняти ключові вимоги легітимності, порядку та добробуту потрібен час, протягом якого навіть найменші зміни інституційної структури можуть спричинити цілий ланцюг перетворень. Вигоди від раціональних інституційних перетворень, як правило, розподіляються між усіма суб'єктами економіки, витрати ж лягають тільки на окремі групи людей. Виникає ймовірність паразитування на невідповідності правил гри.

Накопичений історичний досвід повинен служити пересторогою всім країнам, що допускають значні фінансові коливання, адже на певному етапі ситуація може вийти з-під контролю та унеможливити виконання фінансовими інститутами життєво важливих для економіки країни функцій, що цілком відповідає інституційному принципу історизму, який свідчить про те, що соціально-економічний розвиток, зокрема інституційний є інерційним. У цьому зв'язку Д. Норт ввів у науковий обіг поняття ефекту історичної обумовленості розвитку [13, с. 92]. Так, можна стверджувати, що еволюційні зміни допускають лише розвиток норм по аналогії, включаючи їх радикальну корекцію та інтерпретацію у відповідності до змінених умов та/або потреб людей. Фактично одна й та ж сама норма може відтворюватися нескінченно в різних ситуаціях, різних формах, як в легальній, так і в нелегальній. Проблеми не виникають, якщо норма з самого початку ефективна в забезпеченні взаємодії й універсальна.

Ефективність роботи інституту фінансів має визначальне значення для продуктивного виконання Українською державою завдань зі стабілізації, відтворення та розвитку української ринкової економіки. Ґрунтовний аналіз причин та наслідків порушення фінансової стабільності свідчить про те, що основною причиною цього явища в сучасній Україні є інституційна нестабільність, а саме відсутність чітких формальних та неформальних пріоритетів, низький рівень відповідальності, двоїсті підходи до визначення прав власності, формування середовища у якому різні групи можуть грати за різними правилами тощо. Все це породжує:

- політичні кризи (Революція Гідності 2013-2014 рр. та сучасні владні протиріччя);
- олігархічні протистояння;
- геополітичні виклики (анексія АР Крим, АТО), що позначилося втратою енергоресурсів та необхідністю суттєвого збільшення фінансування на оборону;
- зміни політичного курсу (реалізація євроінтеграційного вектору);

- ажіотажні інфляційні очікування;
- порушення балансу між доходами та витратами;
- неконтрольоване зростання грошової маси, у зв'язку з надмірною емісією.

Наслідками порушення фінансової рівноваги останніх років стало:

- зростання дефіциту державного бюджету;
- нарощення обсягів державного боргу (на 31.12.2015 р. загальна сума державного та гарантованого державою боргу склала 65 488,41 млн. дол. США

за курсом 24 грн за 1 дол. [14]; ця сума виглядає особливо катастрофічною, якщо зважати на теперішній невтішний курс гривні, а також на продовження тенденції її знецінення);

- галопуючий ріст інфляції (так, тільки у 2015 р. офіційний індекс інфляції становив 143,3 % (рис.2)), у зв'язку з чим Україна за темпом зростання інфляції зайняла друге місце у світовому антирейтингу, перше ж дісталося Венесуелі у якій через падіння цін на нафту рівень інфляції перевищив 275 % [15]);

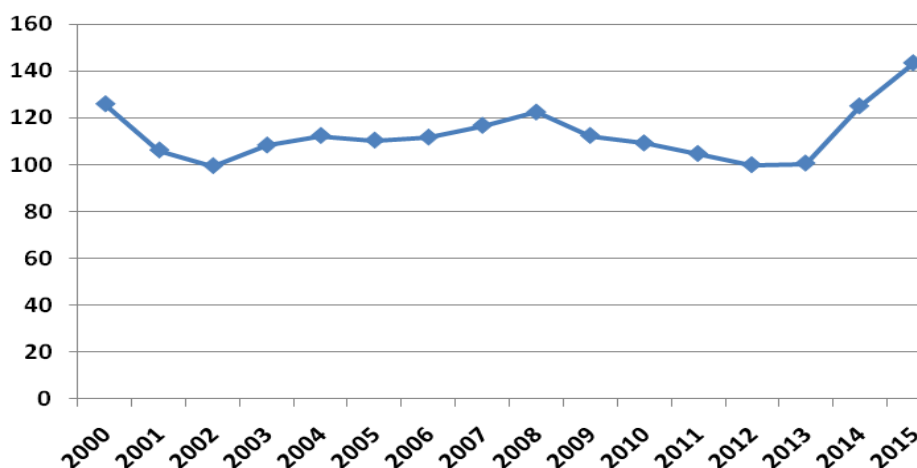

Рис.2. Динаміка індексу інфляції в Україні у 2000-2015 рр.

Джерело: [16].

- підвищення інфляційного ризику інвестицій, зниження інвестиційної активності;
- зменшення обсягу прямих іноземних інвестицій (з 57,1 млрд дол. США у 2014 р. до 45,71 млрд дол. США у 2015 р. [16]);

- зниження реальних доходів населення (суттєве зниження реальної заробітної плати – табл.2);
- значне підвищення цін на товари та послуги (індекс цін виробників за 2012 р. становив 100,4, за 2014 р. – 131,8, за 2015 р. – 125,5 [16]);

Таблиця 2. Темпи зростання/зниження номінальної та реальної заробітної плати (2001-2015 рр.)

Роки	Номінальна з/п грудень до грудня попереднього року, %	Реальна з/п грудень до грудня попереднього року, %
2001	127,7	120,4
2002	117	115,6
2003	124,4	113,8
2004	127,7	120,8
2005	144,9	131,5
2006	125,2	111,7
2007	131,1	110,3
2008	119,5	97
2009	111,6	99,1
2010	120,1	110,5
2011	116,2	111
2012	110,6	111,4
2013	107,9	106,7
2014	114,2	89
2015	125,2	94

Джерело: [16, 17].

- знецінення заощаджень у національній валюті фізичних та юридичних осіб (з 2013 р. національна валюта знецінилася більш ніж у 3 рази);

– втрата довіри до банківської системи (на початок 2016 р. в Україні продовжують свою діяльність 112 платоспроможних банків, ще 65 упродовж 2014-16 рр. Правління Нацбанку було віднесено до категорії неплатоспроможних) [18]; відтік депозитів із банків за підсумками 2014 р став найбільшим після кризового 2009 р.: у національній валюті – 56,5 млрд.грн. або 13,4 %, а в іноземній – 11,4 млрд. дол. або 36,9 % [19];

- збільшення облікової банківської ставки з 6,5% у 2013 р. до 30% (!) у 2015р. [18];

– порушення господарських зв'язків, збільшення заборгованості по платежам (на кінець грудня 2015 р. заборгованість населення тільки по комунальним платежам становила більше 10 млрд.грн [20];

- різке погіршення умов життя більшості громадян, суттєве зменшення їхньої купівельної спроможності;

– посилення явного і прихованого безробіття (найнижчий рівень безробіття з 2000 р. був у 2008 р. і становив – 6,9 %, тобто 596 тис. офіційно зареєстрованих

безробітних, у 2015 р. згідно офіційної статистики він сягнув 9,7 % або 458,6 тис. [16]; при цьому слід зважати на те, що кількість економічно-активного та офіційно-зайнятого населення суттєво скоротилася, у зв'язку з анексією АР Крим та проведенням АТО;

– втрата традиційних ринків збуту;
– зменшення обсягів експорту товарів, який у 2015 р. скоротився до 38,1 млрд. дол, тоді як у докризовому 2012 р. становив 68,8 млрд. дол. (рис.3);

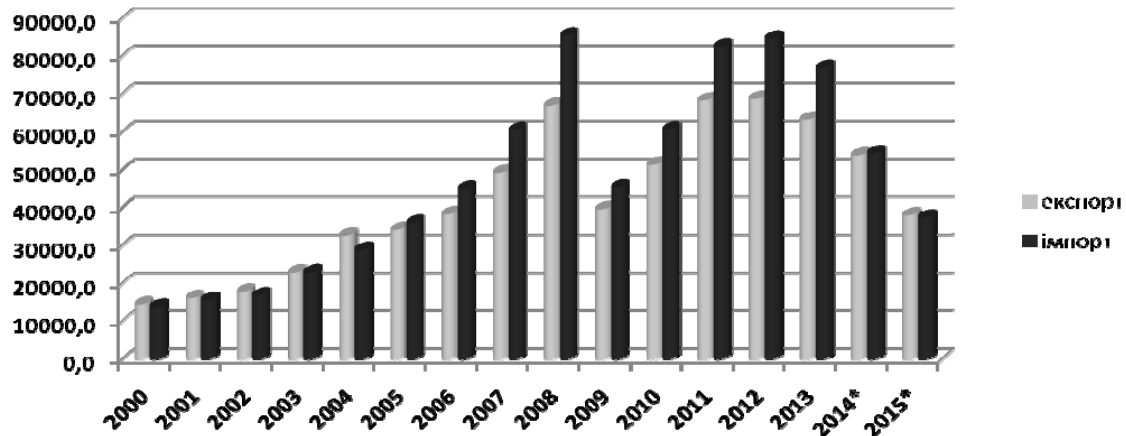

Рис.3. Динаміка обсягів товарного експорту та імпорту України у 2000-2015 рр., млн. дол. США

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

**Без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: [16].

– падіння обсягів товарного виробництва (за 2014 р.: у промисловості на 10,%, у будівництві – 21,7 % [19];
– зниження якості товарів на ринку;
– труднощі у довгостроковому плануванні господарської діяльності;
– перерозподіл доходів і багатства;
– переведення накопичень в іноземну валюту та її дефіцит;

– зниження довіри населення до влади;
– посилення розвитку тіньової економіки;
– загострення соціально-економічних суперечностей;
– зростання соціальної нерівності.

Висновки. Отже, вищевикладене свідчить про те, що фінансова нестабільність завдає суспільству великої шкоди. Вона є причиною і наслідком падіння реальної економіки, соціальних конфліктів та перерозподілу доходів населення. Основою порушення фінансової рівноваги є насамперед інституційні зрушення, що породжують суспільні виклики та протиріччя. Як правило, найбільш згубним наслідком порушення ринкової, у тому числі фінансової стабільності є гіперінфляція, в результаті якої у першу чергу страждають: власники заощаджень, висококваліфіковані наймані працівники та соціальні верстви населення, доходи яких становлять державні виплати (особливо пенсіонери, інваліди та інші малозабезпечені верстви суспільства). Більш нужденними є міські жителі, тоді як селяни відчувають її на собі менше. У вирашній ситуації часто опиняються боржники й позичальники, наприклад у тому разі коли кредити було отримано у національній валюті, а також енергійні та спритні підприємці, які можуть швидко переорієнтуватися на нові ринкові умови та потреби. Основною формою боротьби з фінансовою нестабільністю є жорстка грошова реформа, що полягає у як найшвидшому відновленні стабільності національної валюти. З цією метою варто:

– вжити заходів щодо зменшення/ліквідації бюджетного дефіциту;

– стимулювати зростання експорту, зокрема шляхом реальної підтримки вітчизняного бізнесу та підвищення конкурентоспроможності товарів;
– докласти усіх зусиль щодо врегулювання ситуації на Донбасі;
– активізувати реальну боротьбу з корупцією;
– ліквідувати структурні перекося;
– знищити монополістично-олігархічну систему на ринку;
– адаптувати податкове законодавство до нових реалій та тенденцій, світових норм та практики;
– стимулювати кредитну та інвестиційну діяльність, у тому числі шляхом зниження ліквідності грошових заощаджень завдяки підвищенню відсоткових ставок;
– розвивати ринок послуг, зокрема у сфері освіти й науки.

Дискусія. Історичний досвід має бути пересторогою країнам, що допускають суттєві коливання у соціально-економічному середовищі, адже ситуація може вийти з-під контролю та унеможливити виконання інститутами життєво важливих для економіки країни функцій. Господарська, зокрема фінансова стабільність досягається завдяки інституційній рівновазі та еволюційним змінам, що передбачають формування відповідних формальних та неформальних суспільних норм, зокрема підготовку відповідного рівня права та державності, реальну підтримку пріоритетних галузей народного господарства тощо.

Список використаних джерел

1. История России: учеб. – 2-е изд., перераб. и доп. / А.С. Орлов, В.А. Георгиев, Н.Г. Георгиева, Т.А. Сивохина. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 520 с.
2. Русский рубль. Два века истории. XIX-XX вв. – М.: Прогресс-Академия, 1994. – 336 с.
3. Божерянов И.Н. Граф Егор Францевич Канкрин, его жизнь, литературные труды и двадцатилетняя деятельность управления министерством финансов / И.Н. Божерянов. – С.-Петербург: издание графа И.В. Канкрин, 1897. – 250 с.
4. Гиндин И.Ф. Банки и промышленность в России до 1917 г. / И.Ф. Гиндин. – М. и Л., 1927. – 208 с.

5. Боровой С.Я. Кредит и банки России (середина XVII в. – 1861 г.) / С.Я. Боровой. – М.: Госфиниздат, 1958. – 288 с.
6. Батюшков Д.Д. Банки. Их значение, операции, историческое развитие и счетоводство: [пособие для изучающих деятельность кредитных учреждений] / Д.Д. Батюшков. – Владикавказ: типография Терского областного правления, 1904. – 209 с.
7. Михалевский Ф.И. История денег и кредита: [хрестоматия] / Ф.И. Михалевский. – М.: Изд-во ун-та имени Я.М. Свердлова, 1925. – 79 с. + III с.
8. Вессель Н.Х. Наша кредитная денежная система / Н.Х. Вессель. – С.-Петербург: типография Главного управления уделов, 1897. – 75 с.
9. Шевчук Д.А. История экономики: учебное пособие / Шевчук Денис Александрович. – М., 2009. – 305 с.
10. Бунге Н.Х. Очерки политико-экономической литературы / Николай Христианович Бунге. – С.-Петербург: типография В. Киришаума, 1895. – 465 с.
11. Ротбард М. История денежного обращения и банковского дела в США: от колониального периода до Второй мировой войны / Мюррей Ротбард; пер. с англ. Б.С. Пинскера под ред. А.В. Курысва. – Челябинск: Социум, 2009. – IV+548 с.
12. Поташов С. Кризис в Германии: гиперинфляция 1919–1923 годов / Сергей Поташов / Биржевой Лидер: [сайт]. – 2012. – № 14. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.profi-forex.org/journal/number14/page12.html>
13. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Перев. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и

- научн. ред. Б.З. Мильнера. – М.: Фонд экономической книги "НАЧАЛА". – 1997. – 180 с.
14. Статистична інформація щодо боргу [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/borg/derzhavniy-borg>
15. За рівнем інфляції Україна наблизилась до Венесуели [Електронний ресурс] // Інформаційний Акцент. – Режим доступу: <http://www.akcent.org.ua>
16. Статистична інформація [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
17. Статистична інформація [Електронний ресурс] // Головне управління статистики у м. Києві. – Режим доступу: <http://kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=2557&lang=1>
18. Статистика [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
19. Звіт про виконання Закону України "Про Державний бюджет України на 2014 рік" [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>
20. Статистичний портал [Електронний ресурс] // Україна комунальна. – Режим доступу: <http://statistic.jkg-portal.com.ua>
21. Осецький В. Функції державних боргових зобов'язань: минуле та сучасність / В.Осецький, І. Браткова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: серія "Економіка". – 2015. – 6 (171). – С. 54-60. <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/171-6/10>

Надійшла до редколегії 15.04.16

И. Новикова, канд. экон. наук, ст. науч. сотр.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПРИЧИН И ПОСЛЕДСТВИЙ НАРУШЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ СТАБИЛЬНОСТИ: ИСТОРИЧЕСКАЯ РЕТРОСПЕКТИВА И НАСТОЯЩИЕ ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ РЕАЛИИ В КОНТЕКСТЕ ВЫЗОВОВ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

В статье проанализирован институциональный аспект причин и последствий нарушения финансовой стабильности. Освещены известные исторические примеры возникновения инфляционных всплесков, а также пути налаживания финансового равновесия. Рассмотрено значение институциональной нестабильности в контексте возникновения современных геополитических вызовов и социально-экономических колебаний в Украине. Даны рекомендации по преодолению финансовых проблем в национальной экономике.

Ключевые слова: финансовая стабильность, рыночная экономика, банки, инфляция, институциональные реформы, евроинтеграция.

I. Novikova, PhD in Economics, Senior Researcher
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INSTITUTIONAL ASPECTS OF THE CAUSES AND CONSEQUENCES VIOLATION OF FINANCIAL STABILITY: HISTORICAL RETROSPECTIVE AND CURRENT UKRAINIAN REALITIES IN THE CONTEXT OF CHALLENGES OF EUROPEAN INTEGRATION

The article analyzes the institutional aspect of the causes and consequences of violations of financial stability. Done analysis of famous historical examples of the emergence of inflationary bursts, as well as ways of establishing a financial equilibrium. In particular, states that often main cause of violations of financial stability becomes inflationary boom, which arose by wars, socio-economic and political contradictions. It was considered role of institutional instability in the context of the emergence of contemporary geopolitical challenges and socio-economic changes in Ukraine. The paper examines the impact of modern social and economic challenges on growth in inflation and on the deterioration of other macroeconomic indicators in Ukraine. At the end, was provided of the recommendations to overcome the financial problems in the national economy. Emphasized importance of the exchange rate stability of the currency.

Keywords: financial stability, market economy, banks, inflation, institutional reforms, European integration.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 5(182): 31-38

УДК 336.146

JEL Classification H61

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/182-5/5>

С. Онищенко, канд. экон. наук, доц.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Полтава

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто інституційне середовище з позицій різних концептуальних підходів. Акцентована увага щодо проблем інституційного забезпечення бюджетної безпеки в Україні. Досліджено інституціоналізацію бюджетних відносин та особливості формування системи інституційного забезпечення. Запропоновано авторський підхід щодо сутності інституційного забезпечення бюджетної безпеки держави. Схарактеризовано інституційно-правове, інституційно-організаційне та кадрове забезпечення бюджетної безпеки. Зроблено висновок, що процес інституційного розвитку бюджетної безпеки характеризується неприпустимим рівнем інституційних деформацій.

Ключові слова: інституційне забезпечення, бюджетна безпека, бюджетна політика, бюджетний процес, інституційні деформації.

Вступ. В Україні вирішуються надзвичайно складні й відповідальні завдання, пов'язані з масштабністю глобальних проблем, які перебувають на порядку денному і становлять значні загрози бюджетній безпеці України, перешкоджаючи ефективному розвитку національної економіки. Глибина та масштаб загроз економіці України вимагають переосмислення суті та зна-

чення як економічної безпеки держави в цілому, так і бюджетної безпеки зокрема, а саме зумовлюють необхідність запровадження упорядкованості механізмів функціонування інститутів.

Сучасна економічна ситуація в Україні демонструє, що одним із найвпливовіших чинників, який відчутно гальмує розвиток країни, є інституційні деформації.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад й прикладних аспектів інституційного забезпечення бюджетної безпеки держави, зокрема інституційно-правового, інституційно-організаційного та кадрового забезпечення.

Завдання дослідження полягає у висвітленні сутності інституційного забезпечення з погляду різних концептуальних підходів та авторського підходу щодо визначення інституційного забезпечення бюджетної безпеки держави, а також у визначенні інституційно-правового, інституційно-організаційного та кадрового її забезпечення.

Огляд літератури. Теоретичні засади інституціональних чинників системи економічної безпеки закладено представниками класичного інституціоналізму (Т. Вебленом, Дж. Коммонсом [1], Дж. К. Гелбрейтом, В. Мітчеллом) і неоінституціалізму (О. Вільямсоном, Р. Коузом, Д. Нормом [6], Р. Фогелем, Дж. Ходжсон [7] та ін.). Різні аспекти інституціоналізації економічних процесів та економічної безпеки актуалізуються у працях Т. Антропової, З. Варналія [3;15], М. Войнаренка, Т. Гайдай, А. Гриценка, О. Іншакова, С. Кірдіної, Ю. Лопатинського, В. Мартинюка, Г. Нурсева, В. Полтеровича, В. Тарасевича, Д. Фролова, А. Чухна та інших учених.

Питання інституційного забезпечення у бюджетній сфері присвячені праці вітчизняних вчених: С. Буковинського, Д. Буркальцевої [10], В. Глуценка, А. Даниленка, І. Запатріної, Л. Лисяк [9], І. Лук'яненко, Д. Полозенка, І. Чугунова [4] та інших.

Проте, незважаючи на високий рівень зацікавленості вчених цією тематикою, питання інституціоналізації бюджетних відносин в Україні не втрачає своєї актуальності. Інституційного забезпечення потребує будь-який вид діяльності у різноманітних сферах економіки, і бюджетний процес не є винятком. Інституціональний підхід поки що не одержав поширення у забезпеченні економічної безпеки у бюджетній сфері. Тому виникає необхідність поглибленого дослідження проблематики інституційного забезпечення бюджетної безпеки в Україні.

Інституціональний підхід у дослідженні бюджетної безпеки дозволяє пояснити її сутність та розглянути її інституціональне забезпечення. Адже інституціональному забезпеченню та механізмам, що його реалізують, належить значна роль у вивченні сутності бюджетної безпеки України.

Методологія дослідження. Традиційно в основі методології наукових досліджень інституційного забезпечення лежить фундаментальні положення неокласичної економічної теорії та посткейнсіанські напрями.

Використаний функціональний підхід та методи теоретичного та наукового узагальнення – при систематизації розвитку наукових концепцій інституційного забезпечення бюджетної безпеки. Застосування інституційного підходу до дослідження бюджетної безпеки вимагає першочергового концептуального визначення основних дефініцій ("інститут" та "інституція"), оскільки однозначності у питанні їх трактування серед науковців не досягнуто. Методологія інституційного забезпечення бюджетної безпеки в умовах трансформаційних змін має переваги порівняно з іншими формами дослідження інституційних змін, оскільки вона дозволяє реформувати економіку без глибоких спадів виробництва, соціальної напруги та багатьох інших негативних явищ. На жаль, в Україні в структурі інституційних змін існує дуже вузький трансформаційний прошарок. Переважають, на жаль, відсутність ефективних реформ, відбуваються прості зміни форми, які означають заміну одних форм іншими, і деформи, які викривлюють і спотворюють суть економічних явищ. Усі ці складові ринкових перетворень суттєво

впливають на зростання інфляції і бюджетного дефіциту, гострої кризи державних фінансів, грошової і банківської системи, відтоку капіталу, значної боргової залежності та загострення соціальної напруги населення.

Основні результати. Економічна безпека є полісистемним явищем, генезис і розвиток якого зумовлені об'єктивною необхідністю забезпечувати відтворення національної економіки в умовах зовнішніх та внутрішніх загроз і небезпек [3]. Забезпечення економічної безпеки має обумовлюватися функціонуванням системи суспільних відносин, сукупністю матеріальних і духовних цінностей і бути включеним у принципи здійснення економічної політики.

З позиції або боку або зі сторони) інституціонального підходу, система національної безпеки – це складна політико-правова і організаційно-технічна система, до якої входять: сукупність суб'єктів забезпечення національної безпеки (органи державної влади та місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства, окремі громадяни, ЗМІ); сукупність об'єктів національної безпеки (національні матеріальні й духовні цінності, інтереси особи, суспільства, держави); сукупність інструментів влади (політичних, економічних, військових), які можуть бути використані для підтримки належного рівня захищеності національних інтересів (збройні сили, спецслужби, підприємства оборонно-промислового комплексу, дипломатичні засоби, державні та мобілізаційні резерви, інші ресурси, які спрямовуються на захист національних інтересів); масив чинного національного законодавства, який визначає пріоритети державної політики національної безпеки; офіційні погляди стосовно підходів, принципів та механізмів захисту національних інтересів; окремі фізичні та юридичні особи, які породжують загрози реалізації національних інтересів; множина чинників національної безпеки [10].

Дослідження теоретичних підходів інституціоналізму. Використовуючи інструментарій інституціональної теорії бюджетної безпеки, варто зазначити, що саме бюджет і безпека розглядаються як інститут, який орієнтований на результат. Цей інститут включає правила, які встановлюють зв'язок між бюджетуванням, ефективністю і результативністю виконавців; механізм примусу до виконання правил, які відповідають цій системі; механізм еволюційного розвитку бюджету; здатність до захисту національних економічних інтересів.

Аналіз сучасних досліджень засвідчили, що термін "інститут" запозичений з юриспруденції. Сутнісними характеристиками цієї категорії можуть виступати як юридичні норми, так і порядок встановлення зв'язків між ними, "що надає можливість упорядкувати (регламентувати) стосунки між суб'єктами права з метою надання їм стійкого характеру, для чого і створюються відповідні організаційні структури та органи контролю" [4].

Один з основоположників інституціоналізму Дж. Коммонс визначає інститути як "колективні дії з контролю, вивільнення і розширення індивідуальної дії" [1]. За Дж. Коммонсом, провідними інститутами в державі є корпорації, профспілки, політичні партії, а фундаментальними інституційними категоріями: – "діючий колективний інститут", "ринкова сила", "ринкові угоди". Саме вони визначають економічну поведінку в суспільстві.

Представник "нового" інституціоналізму Д. Норт визначає інститути як традиції, звичаї (неформальні норми) та закріплені у праві правила і норми (формальні правила і норми), що створюють рамкові обмеження функціонування певного типу економічної системи, її суб'єктів, моделі їх поведінки. На думку Д. Норта, існують формальні та неформальні інститути і механізми, що забезпечують виконання встановлених правил. "Ін-

ституту – це низка формальних правил, неформальних обмежень і механізмів їх примусового виконання". Науковець вважає, що інститут, тобто норма або правило, формальне або неформальне, управляє людською соціальною взаємодією [6].

Дж. Ходжсон визначає інститути як системи соціальних правил, а саме: "довготривалі системи укладених і вкорінених правил, що структурують соціальні взаємодії" [7].

Вважаємо, що перевагою такого визначення є наголос на довготривалому характері інституційних відносин, що сприяє формуванню стійких очікувань щодо поведінки інших людей. Інститути охоплюють не лише формальні правила, а й норми поведінки та соціальні конвенції.

Н. Флігстін, розглядаючи інститути у трактовці неоінституціоналізму, розуміє їх, як "правила і розуміння сутностей, які підтримуються учасниками взаємодії, при цьому вважається, що люди знають про їх існування або вони можуть бути усвідомлені..." [8]. При цьому слід усвідомлювати, що будь-які норми передбачають існування значного ступеня узгодженості між учасниками взаємодії та залежать від їх прагнення певною мірою нести видатки з дотримання певних норм, визначаючи інститути як умови взаємодії економічних агентів і розвитку можливостей різних варіантів їх взаємодії. Також він охарактеризував відмінні риси нової інституційної теорії, які є характерними для всіх напрямів і сфер, що розвиваються в її межах. У сфері бюджетних відносин основними рисами інституційного підходу слід вважати: спрямованість на аналіз конструктивних локальних соціальних порядків і визначення можливості їх конструювання у процесі бюджетної взаємодії у межах того чи іншого напрямку; актуалізація ролі бюджетних інститутів не лише як обмежень діяльності людей, а й переважно як умов, які забезпечують можливість соціальної взаємодії і створюють умови для розвитку різних стратегій цієї взаємодії. Таким чином, в основі інституційних взаємодій у бюджетному процесі лежить прагнення до постійного розвитку.

Залежно від суб'єктної ознаки інститути поділяють на інститути держави, фірм (підприємств) різних форм підприємницької діяльності, банків, бірж, інвестиційних компаній, консалтингових компаній, інвестиційних фондів, страхових компаній і пенсійних фондів. Аналізуються інститути повинні залежно від мікро- або макrorівнів дослідження. На мікрорівні підприємці, виробники і фінансові посередники організовують роботу фірм, виконують функції зі створення й обслуговування ринкової інфраструктури. На макrorівні держава, а також міжнародні інституційні організації виступають як основні суб'єкти, що виконують функції координації системи.

Інституційна структура формується на рівні держави, регіону, міста, району як представницька структура органів державної влади й управління. Її представляють також організаційні структури бізнесу, громадські організації, а також окремі громадяни (споживачі, постачальники ресурсів). Велике значення мають форми і способи їх впливу на економічні процеси. Сьогодні їх інституції тісно переплітаються, розвивається партнерство держави, бізнесу, громадянського суспільства.

У контексті проведеного дослідження стає очевидним, що в сучасній економічній теорії інституціоналізм – найбільш розвинута система поглядів, еволюція якої протікає доволі дискусійно. Ураховуючи такий численний конгломерат інституційних течій, для подальшого дослідження вважаємо за доцільне виділити найбільш значущі ознаки, що властиві інститутам, та навести їх наукове узагальнення.

Функціонування суспільних інститутів істотною мірою визначається системою неформальних чинників, які пояснюють специфіку інституціональної структури конкретного суспільства. З боку зовнішнього середовища можливі різноманітні впливи на ефективність функціонування господарських систем. Ці зміни примушують суспільство постійно впроваджувати пошук нових дієвих суспільних інститутів.

Сучасна інституційна економіка вивчає різні структури управління державою, елементами яких є контрактна система, організації (інститути), інституційна структура суспільства, господарські системи. Поведінка економічних суб'єктів розглядається як обмежено раціональна в умовах асиметричності інформації, яка може призводити до нерационального використання економічних цінностей і нерідко характеризується як опортуністична.

Справедливо зазначає Д. Буркальцева, що інституціональне середовище є внутрішнім елементом господарського порядку й одночасно зовні забезпечує або послаблює його функціонування. Останнє стосується, наприклад, недосконалого господарського законодавства, нескоординованої діяльності гілок влади, переважання неформальних інститутів. Ефективне функціонування інститутів на мікро- і макrorівнях досягається за допомогою узгодження цілей діяльності інституційних суб'єктів різних рівнів на основі обміну інформацією, оптимізації її обсягу і спрямованості сигналів. У разі незбалансованості інформаційних векторів відбуваються порушення в роботі інститутів. Цей процес супроводжується деформаціями у функціонуючій економічній системі [10].

Отже, процес функціонування бюджетних відносин повинен носити системний характер в умовах дії інституційного середовища.

Виходячи з розкритого змісту понять "інституція" та "інститут", інституційне забезпечення бюджетної безпеки в Україні слід розглядати як наявність сукупності основоположних інституцій, що визначають поведінку учасників бюджетного процесу, характер якої безпосередньо впливає на бюджетну безпеку країни, та інститутів, які мають забезпечити дотримання інституцій, що відповідають державній політиці країни у виконанні функцій бюджетного процесу. Саме дотримання інституцій, що формалізують бюджетний процес, спрямовують його за векторами, встановленими державною економічною політикою, визначають поведінку учасників бюджетного процесу, визначає бюджетну безпеку у контексті інституціонального підходу. Особливістю бюджетної безпеки є відображення бюджетних відносин, у яких суб'єкти безпеки певною мірою виступають як її об'єкти, а безпека має властивість суспільного блага.

Дослідження інституційного середовища в бюджетному процесі. Інституції в бюджетному процесі являють собою чітко структуровані формування, тобто реально існуючі об'єкти системи бюджетних відносин, що мають відповідне організаційне та нормативно-правове забезпечення й діяльність яких спрямовується на планування та використання державних фінансових ресурсів і реалізується шляхом складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за виконанням бюджету [15].

Інституціоналізація бюджетних відносин складається з таких інститутів:

– політико-правові інститути, пов'язані із забезпеченням громадянських і політичних прав громадян та економічних агентів, а також покликані сприяти ефективній взаємодії громадянського суспільства і правої держави;

– законодавчі інститути, які формують нормативно-правове й законодавче поле для економічного зростання і структурної модернізації економіки держави;

– соціальні інститути включають інститути, пов'язані із забезпеченням соціального, морально-етичного, психофізіологічного зростання людини в суспільстві. До таких важливих державних інститутів, передусім, слід віднести: освіту, охорону здоров'я, пенсійну систему тощо;

– економічні інститути які, власне, створюють передумови для економічного зростання держави та беруть безпосередню участь у структуризації бюджетного процесу (парламент, державне фінансування, оподаткування, митне регулювання тощо).

Формування будь-якої системи, зокрема й інституційного забезпечення бюджетної безпеки, відбувається поетапно. Ураховуючи загальні тенденції розвитку країн із трансформаційною економікою, професор Чугунов І. Я., Лисяк Л. В. доводять, що саме інституційне середовище великою мірою створює умови, за яких у межах інституційної архітектоники економічної системи вибудовується її складова – інституційна архітектура бюджетної системи. Такі умови значною мірою залежать від низки особливостей країни в історичному й соціокультурному аспектах, становлення інститутів у суспільстві, характеристики його інституційного середовища. При цьому відбувається тісна взаємодія структури та функціонування інститутів ринкової економіки з інститутами бюджетної політики й механізмами їх впливу на соціально-економічний розвиток [9].

Бюджетна політика є невіддільною від існуючих у країні інститутів, які утворюють певне інституційне середовище, що визначає відповідні фінансово-економічні відносини, які виникають внаслідок діяльності держави й суб'єктів ринкового механізму; держава, спрямовуючи діяльність на вдосконалення базових інститутів економічного розвитку (власності, управління, праці), тим самим створює умови для формування й реалізації ефективної бюджетної політики.

Формування системи інституційного забезпечення бюджетної безпеки передбачає наявність таких структурних елементів, як: суб'єкт, об'єкт та зв'язки між ними. Суб'єкт інституційного забезпечення, шляхом використання різних інструментів, приводить об'єкт інституційного забезпечення в стан, близький до ідеального, тому взаємозв'язки між структурними елементами системи вкрай важливі. Об'єктами системи інституційного забезпечення бюджетної безпеки виступають інститути, а суб'єктами – інституції, які складають організаційну основу її реалізації. Зазначимо, що такі об'єкти і суб'єкти структуровані ієрархічно і відповідно поділяються на базисні і похідні та структурні і інфраструктурні.

Інституційні перетворення, які відбуваються у сучасній економічній системі з набуттям незалежності, на жаль, і досі не забезпечили подолання невідповідностей та суперечностей між новими і старими, формальними і неформальними інститутами. Кінцевим результатом таких перетворень має стати включення України у глобальні процеси, досягнення згоди між гілками влади щодо пріоритетів і напрямів регіонального й загальнодержавного розвитку, формування довіри з боку населення до інститутів держави, самоврядування, бізнесу та громадянського суспільства. Ці важливі питання можна вирішити шляхом формування ефективного й сучасного інституційно-правового та інституційно-організаційного забезпечення бюджетного процесу.

Інституційно-правове забезпечення бюджетної безпеки є невід'ємним елементом механізму державно-правового регулювання формування та раціонального використання державних фінансових ресурсів. У

структурі інституційно-правового забезпечення бюджетної безпеки доцільно виділяти наявність двох основних складових, завдяки яким можна вважати повноцінним виконання основних функцій механізму регулювання:

– узгодження формальних інституційних обмежень, відповідно до яких структурні й інфраструктурні інституції взаємодіють і узгоджують свої дії та наділені повноваженнями щодо забезпечення повноцінної реалізації його стадій;

– наявність чітко структурованого інституційного устрою реалізації бюджетних відносин на стадіях складання, розгляду і затвердження, виконання та звітування про виконання бюджету, що проявляється у сукупності інституцій, скоординованій, системній та спрямованій діяльності на забезпечення дотримання всіма суб'єктами бюджетних відносин формальних інституційних обмежень.

Інституційно-правове забезпечення бюджетного процесу надає цілеспрямованості, послідовності, структурованості діяльності бюджетних інституцій, визначає ефективні напрями такої діяльності, особливості їх застосування на різних стадіях процесу формування і використання фінансових ресурсів держави. Отже, правова форма не тільки юридично фіксує статус різноманітних органів у системі забезпечення реалізації певної функції механізму державного регулювання бюджетних відносин, а й визначає форми реалізації ними вимог чинного законодавства і координатора реалізації правових ідей.

Таким чином, під інституційно-правовим забезпеченням бюджетної безпеки слід розуміти сукупність формальних інституційних обмежень, що регулюють діяльність структурних та інфраструктурних інституцій. Така діяльність спрямована на здійснення комплексу заходів з організації, взаємодії, інформування, контролю, інших функціонально-розпорядчих дій з метою здатності бюджетної системи забезпечити платоспроможність й фінансову стійкість держави, ефективне використання бюджетних коштів у процесі виконання функцій органами державної влади з урахуванням стратегічних пріоритетів розвитку бюджетних відносин та запровадження заходів упередження внутрішніх і зовнішніх загроз у бюджетній сфері.

До нормативно-правових актів, що регулюють бюджетні відносини в Україні, належать: Конституція України, Бюджетний кодекс України, Закон України "Про Державний бюджет України на поточний рік", нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади, інші закони, що регулюють бюджетні правовідносини, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, рішення про місцевий бюджет. При формуванні інституційно-правового забезпечення бюджетного процесу законодавчі ініціативи Комітету ВРУ з питань бюджету мають принципове значення. Проте встановлення правових норм у загальносуспільному сенсі не належить виключно лише парламенту. У провідних демократичних країнах вибудовування інституційно-правового поля управління державними фінансами здійснюється в системі громадянського суспільства і водночас, опосередковується політичним впливом.

Однією з умов стабільного розвитку бюджетної системи є досконале інституційно-організаційне забезпечення бюджетної безпеки. Дослідження інституційно-організаційних засад потребує розуміння його взаємозв'язку з інституційно-правовим забезпеченням. Оскільки недосконале інституційно-правове забезпечення бюджетних відносин, а саме, у частині розподілу повноважень між учасниками бюджетного процесу може породжувати ряд проблем (рис. 1).

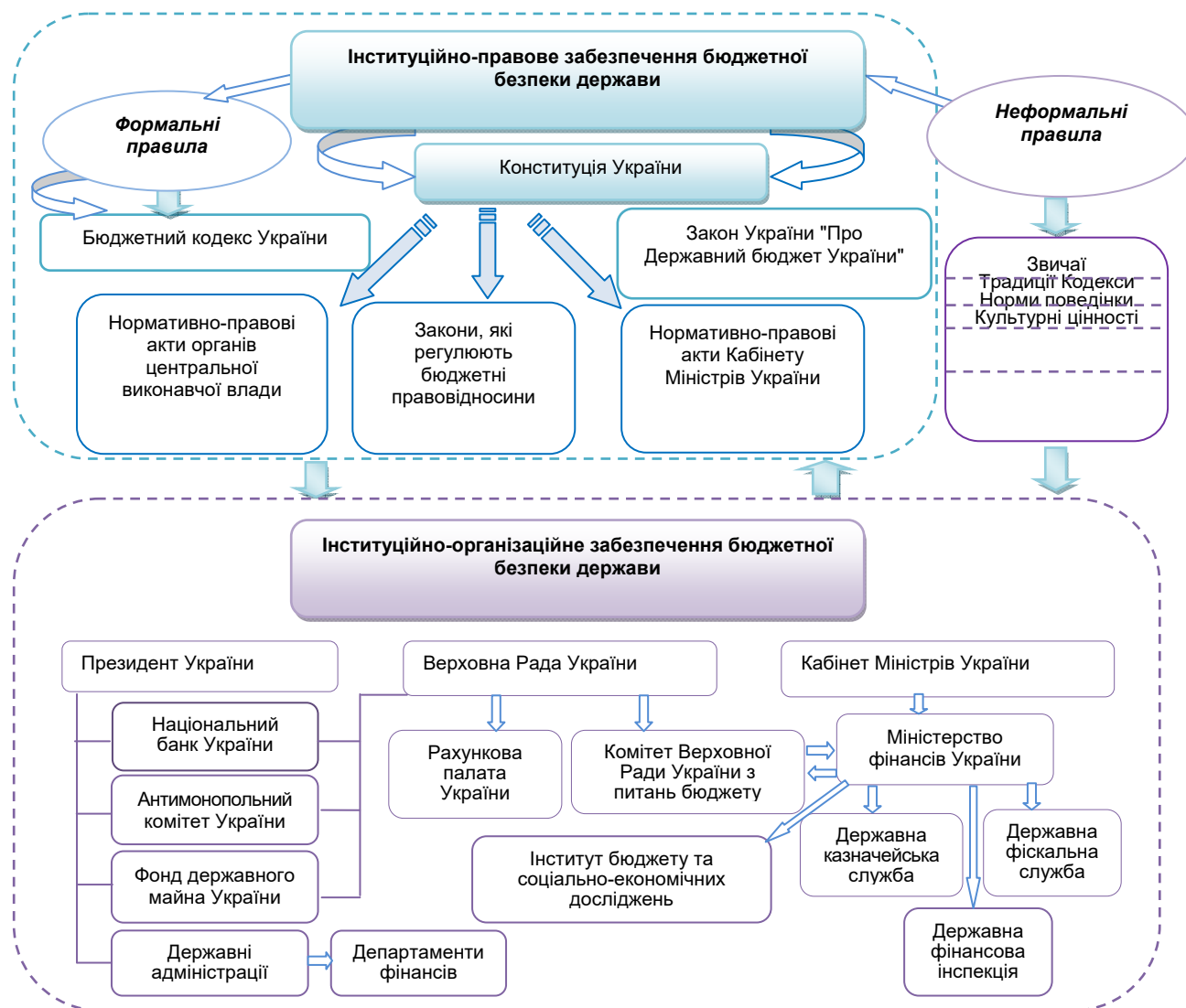

Рис. 1. Структура інституційного забезпечення бюджетної безпеки України

Джерело: Систематизовано автором за даними [11; 13]

Інституційно-організаційне забезпечення бюджетної безпеки – це сукупність інституцій, які забезпечують ефективне використання коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів і діють відповідно до закріпленого в інституційно-правовому полі регламенту дій щодо раціонального перерозподілу бюджетних ресурсів для досягнення поставлених цілей та спроможність протистояння та упередження загрозам внутрішнього і зовнішнього походження.

Інфраструктурні інституції виконують окремі, законодавчо врегульовані функції на різних стадіях реалізації бюджетного процесу, зокрема: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Міністерство фінансів, Національний банк, Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень, тобто органи, які безпосередньо беруть участь в організації та реалізації стадій складання, розгляду, затвердження, виконання, звітування про виконання бюджету і контролю за використанням бюджетних коштів, але це не є основною функцією цих інституцій.

Що стосується структурних інституцій регулювання бюджетного процесу, то вони представлені тими учасниками бюджетного процесу, які в законодавчому порядку створюються і наділяються правами регулятивного впливу виключно в бюджетній сфері. Іншими слова-

ми, без існування інституту бюджету в державі діяльність таких інституцій втрачає сенс. До таких, зокрема, відносимо: Рахункову палату України, Державну казначейську службу України, Комітет ВРУ з питань бюджету, Державну фіскальну службу України, Державну аудиторську службу України та ін.

Структурні й інфраструктурні інституції в ході реалізації бюджетного процесу взаємодіють у рамках установлених інституційних обмежень, що охоплюють як заборону інституційним одиницям здійснювати певну діяльність, так і умови, за яких їм надаються відповідні бюджетні повноваження, які є сукупністю формальних (інституційно-правове забезпечення) і неформальних обмежень (сформовані в суспільстві культурні, моральні норми й соціальні цінності, вироблені стереотипи суспільного мислення). При цьому останні є базисом (основю) перших та водночас доповнюють їх [14].

Характеризуючи інституційно-організаційне забезпечення, необхідно зазначити, що всі інституції бюджетних відносин, якими визнаються органи і посадові особи, наділені бюджетними повноваженнями.

Найвищим інституційним органом у питаннях організації бюджетного процесу є Верховна Рада України. Особливістю українського парламенту як органу законодавчої влади є його виключність як єдиного органу зако-

нодавчої влади у державі, універсальність у системі органів державної влади, що зумовлена насамперед унітарним характером державного устрою нашої країни, внутрішньою структурою Верховної Ради. Інституційна роль Верховної Ради України, беззаперечно, є провідною на всіх стадіях бюджетного процесу, оскільки ця інституція здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства шляхом: визначення основних напрямів бюджетної політики на наступний рік; ухвалення постанов про основні напрями бюджетної політики держави; розгляду та ухвалення показників соціально-економічного розвитку країни, які необхідні для формування бюджетів усіх рівнів (проект закону про Державний бюджет України); розгляду й затвердження законопроектів, що дозволяють коригувати дохідну і видаткову частини бюджетів; заслуховування звітів про виконання Державного бюджету України (включаючи звіти головних розпорядників коштів державного бюджету про використання ними бюджетних коштів та результати виконання відповідних бюджетних програм); розгляду та затвердження річного звіту про виконання бюджету; використання кредитів (позик), що залучаються державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій.

Доводиться констатувати, що діяльність Комітету ВРУ з питань бюджету останніми роками не можна назвати ефективною через низку інституційних перешкод, які є свідченням "незрілості" української держави, як суспільного інституту. Вважаємо, що вдосконалення інституційно-організаційного забезпечення бюджетного безпеки в Україні передбачає впровадження нових форм роботи Комітету ВРУ з питань бюджету, що, зокрема, передбачає широке залучення інституту громадськості до роботи цієї інституції. Особливу роль у контексті нашого дослідження надаємо парламентським слуханням, адже саме вони є провідною формою публічної презентації законопроекту про Державний бюджет, а також інших питань які потребують оприлюднення, широкого обговорення і законодавчого врегулювання.

Важливе місце в структурі інституційно-організаційного забезпечення бюджетного процесу в Україні належить інституту президенства. Варто відзначити, що із прийняттям поновленої редакції БКУ у 2010 р. роль Президента у реалізації бюджетного процесу значно посилилась. Зокрема, Президент України підписує закон України про державний бюджет і закони про внесення змін і доповнень до закону про державний бюджет, інші закони; має право повернути до Верховної Ради України для повторного розгляду закон про Державний бюджет України із вмотивованими та сформульованими пропозиціями, які передбачають зміни бюджетних показників; має право законодавчої ініціативи – видає укази і розпорядження з питань, які не врегульовані чинним бюджетним законодавством.

Виключна інституційна роль у бюджетному процесі належить Кабінету Міністрів України і визначається п. 1 ст. 32 БКУ, де зазначено, що саме уряд розробляє проект Закону "Про Державний бюджет України". Кабінет Міністрів України розробляє, схвалює і подає Верховній Раді України основні прогнози макроекономічних показників соціально-економічного розвитку України, проект Основних напрямів бюджетної політики, проект закону про Державний бюджет України та звіт про виконання Державного бюджету України; забезпечує виконання закону про Державний бюджет України; розраховує показники зведеного бюджету України і готує звіт про його виконання; формує інформацію щодо прийнятих законодавчих і нормативних актів на виконання закону про Державний бюджет України; приймає рішення щодо виконання закону про Державний бюджет України; при-

ймає рішення стосовно використання резервного фонду Державного бюджету України; приймає рішення про здійснення запозичень в обсягах і на умовах, визначених законом про Державний бюджет України.

Доводиться констатувати, що, на відміну від інших країн, у складі Кабінету Міністрів України відсутній спеціалізований незалежно діючий контролюючий орган із повноваженнями внутрішнього урядового контролю та внутрішнього аудиту. Отже, ці функції Кабінет Міністрів України змушений виконувати самостійно. Вважаємо, що постійно діючий незалежний внутрішній бюджетний контроль уряд повинен здійснювати, передусім, на стадії складання проекту Державного бюджету України та на стадії його виконання, в процесі формування бюджетної звітності щодо виконання бюджетних повноважень відповідними підзвітними та підконтрольними державними органами виконавчої влади, урядовими установами виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями, розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів.

Оскільки складання проекту закону про Державний бюджет України, його виконання та формування річної звітності законодавчо закріплені за Кабінетом Міністрів України, то цю інституцію слід вважати не тільки контролюючим, а й підконтрольним суб'єктом бюджетних відносин, який зобов'язаний якісно виконувати визначені бюджетні повноваження. Це значно ускладнює статус Кабінету Міністрів України як контролюючої бюджетної інституції.

Ключовою інфраструктурною інституцією, яка несе відповідальність за складання проекту закону про Державний бюджет України, визначає основні організаційно-методичні засади бюджетного планування, що використовуються для підготовки бюджетних запитів і розроблення проекту Державного бюджету України та прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди, є Міністерство фінансів України.

Міністерство фінансів України згідно з положеннями Бюджетного кодексу України наділено такими бюджетними повноваженнями, а саме: формує й узагальнює документи та матеріали, необхідні для складання проекту основних напрямів бюджетної політики держави; розробляє проекти нормативів бюджетної забезпеченості; складає проект закону про Державний бюджет України; організовує виконання Державного бюджету України; розробляє і затверджує річний розпис Державного бюджету України; здійснює обслуговування державного боргу України; подає Кабінету Міністрів України звіт про виконання державного бюджету. Останнім часом регулятор зволікає системними порушеннями бюджетної процедури, бюджетного процесу та суперечливих традицій бюджетної політики, що виявляються в інтерференції бюджетних циклів через невчасність прийняття закону про Державний бюджет України, частій зміні його редакції та неповній деталізації, формуванні бюджету на основі недостовірних прогнозних макроекономічних показників.

Інституційна роль Національного банку України в реалізації бюджетного процесу виявляється на стадії складання проекту Державного бюджету України. НБУ, як інфраструктурна інституція, виконує інформаційно-аналітичні функції, серед яких слід виділити такі: визначає основні принципи грошово-кредитної політики України, розробляє законопроекти, пов'язані з формуванням дохідної та видаткової частин бюджету і готує пропозиції до проекту закону про державний бюджет.

До інфраструктурних інституцій реалізації бюджетного процесу на місцевому рівні належать обласним, районним, сільським, селищним, міським і районним радам. У свою чергу, ці інституції наділені бюджетними

повноваженнями в частині розгляду та затвердження бюджетів відповідного рівня; розгляду і затвердження звітів про їх виконання, а також контролю над виконанням рішень про бюджет відповідного рівня.

Що стосується структурних інституцій, то на стадії контролю, підготовки та розгляду звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього визначальною є роль Рахункової палати України, яка є постійно діючим органом зовнішнього державного фінансового контролю, що будує свою діяльність на основі принципів законності, плановості, об'єктивності, незалежності та гласності. Контрольні повноваження цієї структурної інституції конкретизуються у ст. 62 БКУ, де встановлено, що вона "готує та подає Верховній Раді України висновки про використання коштів Державного бюджету України з оцінкою ефективності такого використання, а також пропозиції щодо усунення порушень, виявлених у звітному бюджетному періоді, та вдосконалення бюджетного процесу загалом.

Діяльність Рахункової палати України реалізується в трьох напрямках: контрольно-ревізійному, експертно-аналітичному та інформаційному. З огляду на положення ст. 2 ЗУ "Про Рахункову палату" стає очевидним, що першочергове значення належить контрольно-ревізійній діяльності. У цьому контексті вважаємо, що потенціал Рахункової палати України реалізується не повністю, оскільки при прийнятті управлінських рішень у напрямі підвищення ефективності використання бюджетних коштів важливого значення набуває аналіз та діагностика існуючих проблем. Саме це, а не простий контроль, є основою для недопущення необґрунтованих збитків бюджету в майбутньому. Тому, на нашу думку, доцільно було б більшу увагу приділяти інформаційно-аналітичній діяльності Рахункової палати України.

Забезпечення бюджетної безпеки та фінансово-платіжної системи України й ефективне управління ресурсами єдиного казначейського рахунку для своєчасного та в повному обсязі виконання видаткової частини бюджету – це стратегічна місія діяльності Державної казначейської служби України. Цю інституцію ми відносимо до структурних, адже вона входить до системи органів виконавчої влади і створена для реалізації державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, що передбачає:

- ведення бухгалтерського обліку всіх надходжень і витрат державного бюджету та місцевих бюджетів, складання та подання фінансової та бюджетної звітності;

- здійснення контролю за бюджетними повноваженнями при зарахуванні надходжень бюджету; відповідно кошторисів розпорядників бюджетних коштів показникам розпису бюджету; відповідно взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі); відповідно платежів узятим бюджетним зобов'язанням та відповідним бюджетним асигнуванням.

Реорганізувавши Державну фінансову інспекцію України Кабінет Міністрів поклав повноваження контролю за бюджетними ресурсами на Державну аудиторську службу України (Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 868 "Про утворення"). Державна аудиторська служба України як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. Ця інституція наділена повноваженнями в частині контролю за цільовим, ефективним використанням і збереженням державних фінансових ресурсів; досягненням економії бюджетних

коштів і результативності в діяльності розпорядників бюджетних коштів; цільовим використанням і своєчасним поверненням кредитів (позик), отриманих під державні (місцеві) гарантії; достовірністю визначення потреби в бюджетних коштах під час складання планових бюджетних показників та відповідністю взятих розпорядниками бюджетних коштів бюджетних зобов'язань відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі); дотриманням законодавства на всіх стадіях бюджетного процесу щодо державного і місцевих бюджетів.

Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень проводить експертну, консультативну та інформаційну роботу за напрямками з аналізу законодавства та статистичної інформації в сферах податкової, бюджетної та соціальної політики; експертної оцінки бюджетних рішень та постійний моніторинг бюджету; розробка методології, механізмів управління фінансами, законопроектів та нормативно-правових актів; адаптації та втілення зарубіжного досвіду стратегічного планування та макроекономічного прогнозування в рамках системи середньострокового бюджетування в Україні; розробка макроекономічної моделі для середньострокового прогнозування основних макроекономічних показників та параметрів бюджету.

Кадрове забезпечення бюджетної безпеки передбачає формування організаційно-управлінських структур та відповідного кадрового потенціалу, які забезпечують у процесі виконання своїх функцій своєчасний моніторинг наявності внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність бюджетної системи забезпечити платоспроможність й фінансову стійкість держави. Ключовими інституціями кадрового забезпечення є: Міністерство фінансів України, Рада національної безпеки та оборони України, Рахункова палата України, Державна казначейська служба України, Державна фінансова інспекція України і ін.

Крім зазначених вище інститутів, на систему бюджетних відносин можуть чинити функціональний або дисфункціональний вплив неконтрольовані чинники динамічного зовнішнього середовища, зокрема, корупція, тіньова економіка та ін.

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження зазначимо, що безпеці та бюджетній системі властива інституціональна природа, яка проявляється у сутності безпеки та сукупності правил поведінки й бюджетного устрою як інституціональної структури. Це робить доцільним застосування інституціональних підходів у методології їх дослідження. Застосування інституціональних засад у дослідженні безпеки та бюджетної системи дає змогу уникнути надмірної формалізації та акцентувати увагу на поведінкових аспектах учасників бюджетного процесу. Також застосування інституціональних підходів у дослідженнях бюджетних відносин дає можливість виявити інституціональні розриви у формальних і неформальних бюджетних правил та своєчасно ліквідувати їх негативні наслідки.

Отже, проблема інституційно-організаційного забезпечення бюджетного контролю на всіх стадіях бюджетних відносин, на нашу думку, полягає в площині налагодження парламентського й урядового контролю з узгодженням дій з місцевими органами державної влади і спеціальними органами державного фінансового контролю. Принциповим завданням, яке потребує розв'язання залишається розмежування контрольних повноважень законодавчої та виконавчої влади відповідно до їх функцій в управлінні державою.

Бюджетній безпеці України суттєво перешкоджають наявні інституційні деформації, які зумовлені невідповідністю (частковою а іноді майже повною) інститутів реалізації бюджетного процесу їхній функціональній природі, що деструктивно впливає на інституційне середовище країни в цілому та бюджетного процесу, зокрема, невідповідною якістю та неузгодженістю інституцій, що регламентують бюджетний процес. Деформації окремого секторального сегменту інституційної структури можуть перенестися і на інші її сегменти. Інституційні деформації у сфері бюджетних відносин мають деструктивний характер, що зменшує дієвість впливу окремих інституцій, що безпосередньо негативно позначається на реалізації бюджетного процесу, погіршує найважливіші бюджетні показники (зокрема, доходи й видатки державного бюджету) і зрештою знижує рівень бюджетної безпеки.

Звідси виникає необхідність розв'язання кількох проблем в інституційно-правовому та інституційно-організаційному забезпеченні бюджетного процесу в Україні. Так, особливо слід звернути увагу на проблему контролю на всіх стадіях бюджетного процесу. У контексті інституційно-організаційного забезпечення розв'язання проблеми бюджетного контролю на всіх стадіях бюджетного процесу, на нашу думку, лежить в площині налагодження парламентського й урядового контролю з узгодженням дій з місцевими органами державної влади і спеціальними органами державного фінансового контролю. Тому завданням, яке потребує принципового вирішення, є розмежування контрольних повноважень законодавчої та виконавчої влади відповідно до їхніх функцій в управлінні державою.

Потребує розв'язання проблема недостатнього рівня відповідальності розпорядників бюджетних коштів, адже часто бюджетні видатки спрямовуються не на досягнення результатів, а на виконання певних функцій. На бюджетний процес негативно впливають й інституційні деформації в економіці України, у числі найсуттєвіших з яких є корупція та тіньовий сектор економіки. У сфері бюджетних відносин масштаб корупційних дій окремих чиновників та їхніх груп є доволі значним.

Дискусія. Ентропійність системи інституційного забезпечення бюджетного процесу полягає в її невпорядкованості і проявляється через прагнення структурних та інфраструктурних інституцій до максимізації корисності й мінімізації втрат при реалізації бюджетного процесу. Важливою проблемою, яка гальмує процес інституціоналізації бюджетних відносин у напрямі забезпечення бю-

джетної безпеки, слід вважати вплив інституту лобізму і політичної боротьби в Україні. Лобізм є практикою тиску з боку самоорганізованих інтересів певних впливових груп на формування та прийняття бюджету з метою отримання певних переваг, пільг, привілеїв для цих груп.

Список використаних джерел

1. Commons J. R. Institutional Economics [electronic resource] / J. R. Commons // American Economic Review. – V. 21. – 1931. – P. 648-657. – Access: <http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/econ/ugcm/3l3/commons/institutional.txt>
2. Government finance statistics. Summary tables – 2004-2014 // Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. – 2013. – 31 p. – Access: <https://www.imf.org/external/np/sta/gfsm/pdf/text14.pdf>
3. Caulkins J. Optimizing Investments in Security Countermeasures: A Practical Tool for Fixed Budgets / Jonathan Caulkins; Eric D. Hough; Nancy R. Mead; Hassan Osman // IEEE Security & Privacy. – 2007. – Volume: 5, Issue: 5. – P. 57 – 60. DOI: 10.1109/MSP.2007.117
4. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Сасенко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с. – С. 42.
5. Чугунов І. Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання / І. Я. Чугунов. – К.: НДФІ, 2005. – 259 с.
6. Тарушкін А. Б. Інституціональна економіка: [учеб. пособие] / А. Б. Тарушкін. – СПб.: Питер, 2004. – 368 с. – С. 8.
7. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт; [пер. з англ. І. Дзюб]. – К.: Основи, 2000. – 198 с.
8. Ходжсон Дж. Экономическая теория и институты: манифест современной институциональной экономической теории / Дж. Ходжсон; [пер. с англ. М. Л. Каждана]. – М.: Акад. нар. хоз-ва при правит. РФ, 2003. – 464 с. – С.11.
9. Флигстин Н. Поля, власть и социальные навыки: критический анализ новых институциональных течений / Н. Флигстин // Экономическая социология. – 2001. – № 4. – Том 2. – С. 30-31.
10. Чугунов І.Я. Бюджетна система в інституційному середовищі суспільства / І.Я. Чугунов, Л.В. Лисак // Фінанси України. – 2009. – № 11(168), С.3-11.
11. Буркальцева Д.Д. Інституціональне забезпечення економічної безпеки України: монографія / Д.Д. Буркальцева. – К.: Знання України, 2012. – 347 с. – С. 37.
12. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання [Електронний ресурс] // Комітет Верховної Ради України з питань бюджету: [сайт]. – Режим доступу: http://budget.rada.gov.ua/kombjudjet/control /uk/publish/article?art_id=44997&cat_id=44826.
13. Про Стратегію розвитку системи управління державними фінансами: [Затвердженого розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 р. № 774-р] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
14. Організаційна структура Міністерства фінансів України [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України: [сайт]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/uploads/0/1283-minfin_structure.pdf
15. Бюджетний процес в Україні: стан та проблеми інституційного забезпечення: [монографія] / З. С. Варналій, Т. В. Бугай, С. В. Онищенко. – Полтава: ПолтНТУ, 2014. – 271 с.

Надійшла до редколегії 05.04.16

С. Онищенко, канд. экон. наук, доц.

Полтавский национальный технический университет им. Ю. Кондратюка, Полтава, Украина

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЮДЖЕТНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

В статье рассмотрено институциональную среду с позиций различных концептуальных подходов. Акцентировано внимание на проблемах институционального обеспечения бюджетной безопасности в Украине. Исследованы институционализация бюджетных отношений и особенности формирования системы институционального обеспечения. Предложен авторский подход к сущности институционального обеспечения бюджетной безопасности государства. Дана характеристика институционально-правового, институционально-организационного и кадрового обеспечения бюджетной безопасности. Сделан вывод, что процесс институционального развития бюджетной безопасности характеризуется недопустимым уровнем институциональных деформаций.

Ключевые слова: институциональное обеспечение, бюджетная безопасность, бюджетная политика, бюджетный процесс, институциональные деформации.

S. Onishchenko, PhD in Economics, Associate Professor

Poltava National Technical University named after Yurii Kondratyuk, Poltava, Ukraine

INSTITUTIONAL SUPPORT OF SECURITY BUDGET OF UKRAINE

The institutional framework from positions of different conceptual approaches was examined in the article. The attention was paid the problems of institutional support budget security in Ukraine. The institutionalization of budgetary relations and especially the formation system of institutional support was investigated. The author's approach to the nature of institutional support budget security was suggested. Institutional and legal, institutional and organizational, and staffing budget security were characterized. It is concluded that the process of institutional development budget security characterized by unacceptable levels of institutional strain.

Keywords: institutional support, fiscal security, fiscal policy, budgeting, institutional deformation.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Economics, 2016; 5(182): 39-45

УДК 338.5:330.4

JEL F23

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/182-5/6>

О. Чукурна, канд. екон. наук
Одеський національний політехнічний університет, Одеса

СИТУАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ЦІНОУТВОРЕННЯ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В статті проведений ситуаційний аналіз факторів ціноутворення машинобудівних підприємств, який дозволив сформулювати стратегічні рішення в сфері ціноутворення на основі отриманих результатів. Зроблений висновок, що основними факторами ціноутворення на продукцію машинобудування на глобальному ринку є наступні: етап життєвого циклу продукції машинобудування на світових ринках; ступінь універсальності машин і устаткування; взаємозв'язок значної частини світової торгівлі машин і обладнання з інвестиційними процесами в країнах – імпортерах; середня норма рентабельності в галузі; рівень конкурентоспроможності продукції українських виробників продукції машинобудування на світових ринках. Розроблено та запропоновано класифікацію факторів ціноутворення для машинобудівних підприємств на прикладі вагобудування та стратегічні цінові рішення для кожного з них.

Ключові слова: ціноутворення, фактори ціноутворення, цінові індекси, підприємства машинобудування.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема ціноутворення на промислову продукцію машинобудівельної галузі в даний час стає особливо актуальною. Це підтверджується тим, що в структурі доданої вартості, яка формується в галузях економіки України, на другому місці знаходиться переробна промисловість, до якої належить й машинобудування. Ринок продукції машинобудування є одним з найбільш неоднорідних ринків кінцевої промислової продукції. Він характеризується складною структурою, оскільки складається з великої кількості ринків різних типів машин і устаткування зі своїми специфічними особливостями. Функціонування ринку машин і устаткування характеризується відмінними рисами, які визначають особливості формування цін на цю продукцію. Особливо впливає на цей ринок інноваційна активність, тенденції ресурсозбереження, які втілюються у створенні нових, більш продуктивних видів, які забезпечують зниження витрат паливно-енергетичних і сировинних ресурсів.

Характерною рисою цього ринку також є широта товарної номенклатури, яка виражається в створенні техніки для різних галузей діяльності: сільськогосподарства, транспорту, науки, торгівлі, побутового обслуговування та самого машинобудування. Виробництво машин та устаткування носить, як правило, масовий характер, характеризується високою ціновою конкуренцією і відносно низькими темпами зростання цін. Крім того, специфіка цін на продукцію машинобудівельної промисловості полягає в складності розрахунку середньої статистичної ціни конкретного товару. Аналіз цін і ціноутворення по цій групі товарів концентрується навколо індексів цін, що обумовлено особливостями самої продукції машинобудування, різноманіттям її видів і підвидів. В зв'язку з цим, ціна конкретного виробу незначною мірою може проінформувати про рівень цін на даний вид товару, особливо якщо однорідні вироби відрізняються від базового виробу або якщо вони мають якісь додаткові характеристики. В результаті цінова інформація по даній групі товарів є непрозорою, що дозволяє виробникам маніпулювати цінами і якісними характеристиками товарів, створюючи умови для нецінової конкуренції. Разом із тим слід зазначити, що ситуаційний

аналіз факторів ціноутворення в машинобудівній галузі був вивчений недостатньо. В умовах розвитку глобальної економіки та формування впливу нових факторів глобального порядку на методологію ціноутворення, постає питання визначення факторів найбільшого впливу на процес встановлення ціни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, яка розглядається. В Україні проблемами стратегічного розвитку промисловості, в тому числі й машинобудування присвячено низьку праць таких науковців, як: О. Амоші [1], В. Вишневецького, Л. Збаразької [1], В. Гейця, М. Чумаченко, В. Ляшенко [2], І. Оддюка, В. Пустовойта, О. Собкевич, В. Точиліна та багатьох інших. Дослідження різних аспектів маркетингового ціноутворення, в тому числі й факторів впливу на ціну, знайшло відображення у наукових працях провідних зарубіжних та вітчизняних вчених, до яких можна віднести: Ф. Котлера [8], М. Портера [10], П. Друкера [6], Л. Балабанову [1], М. Окландера [9] та інших. Незважаючи на вагомий внесок цих вчених в розвиток теорії маркетингового ціноутворення, на сьогодні немає цілісної системи знань, яка має охоплювати низьку факторів, що впливають на встановлення ціни в різних галузях промисловості, в тому числі й машинобудування.

Методологія. В процесі написання статті використані методи економічного аналізу, ситуаційний аналіз, економіко-статистичні методи з метою виявлення найбільших кореляційних зв'язків між факторами, що впливають на ціноутворення; методів систематизації з метою формування висновків та рекомендацій щодо вдосконалення стратегій маркетингового ціноутворення.

Метою статті є проведення ситуаційного аналізу факторів ціноутворення машинобудівних підприємств та формування стратегічних рішень в сфері ціноутворення на основі отриманих результатів.

Результати. Важливою особливістю ринку машин та обладнання є їх складність, а також різноманіття і динамічність технічних параметрів продукції, схильність машин і устаткування до швидкого морального зносу. Відмінною рисою ціноутворення на продукцію машинобудування є відносна стабільність цін, що підтверджується даними Державної служби статистики України [5] про індекси цін на продукцію машинобудування (рис. 1).

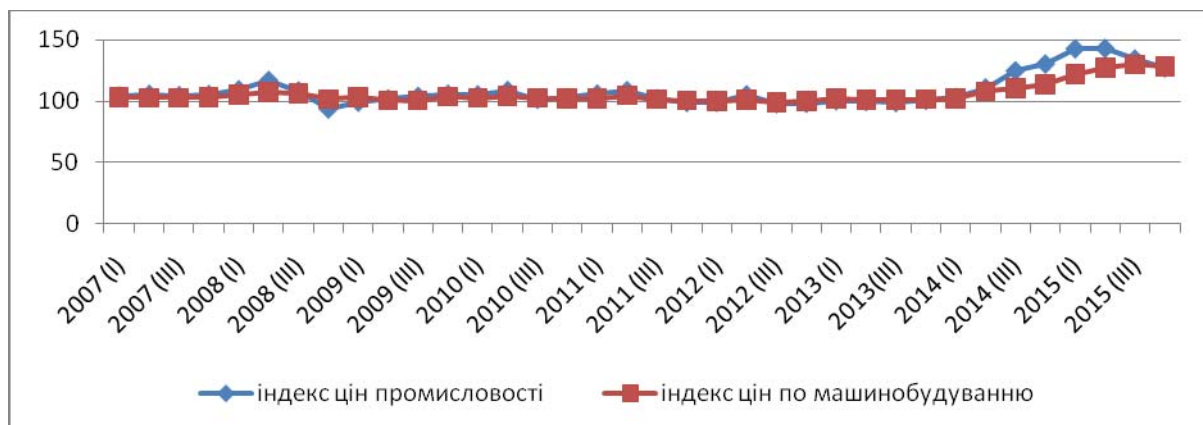

Рис.1. Індекси цін на продукцію промисловості в цілому та індекси цін на продукцію машинобудування України за період з 2007 по 2015 рр.

Джерело: складено автором на основі [5]

Як видно з рис. 1, індекси цін на машинобудівну продукцію знаходяться практично на одному рівні з загальними індексами цін промисловості. За період з 2011 по 2014 рр. спостерігалось зниження цінових індексів по машинобудуванню. Цей факт пояснюється високою гнучкістю цін на продукцію машинобудування, яка досягається шляхом застосування системи різних доплат і знижок. В контрактах на постачання машин і обладнання характерно також використання поправок по гарантійним строкам. При цьому орієнтуються на те, що зазвичай за кожен додатковий рік гарантій надається надбавка, яка приблизно відповідає середньорічній банківській процентній ставці за кредит. Але, за останні два роки цінові індекси значно зросли в зв'язку з економічною кризою, інфляцією та подорожчанням сировини та матеріалів для виробництва продукції машинобудування.

На формування світових цін на продукцію підприємств машинобудування на глобальному ринку впливають наступні основні фактори:

1. Етап життєвого циклу продукції машинобудування на світових ринках. В період впровадження ціна звичайно висока, а її цінова еластичність низька. На етапі зростання проявляється цінова конкуренція, що сприяє поступовому зниженню ціни. На етапі зрілості ціна стабілізується, внаслідок посилення нецінової конкуренції. Зазначені закономірності мають загальний характер і на окремих ринках помітно змінюються під впливом тих чи інших факторів. Більшість продукції машинобудування має порівняно короткий життєвий цикл, часом обчислюваний місяцями й навіть тижнями. Останнє відноситься до продуктів високих технологій, де зміни відбуваються особливо швидко і практично кожен місяць на ринку проявляються нові різновиди товарів. В цих умовах навіть розрахунок групових цін та індексів їх змін становить серйозну трудність. Якщо порівняти індекси виробництва з індексами зміни ціни, то можна побачити, що індекси виробництва коливалися більш значною мірою, ніж індекси зміни ціни (рис.2).

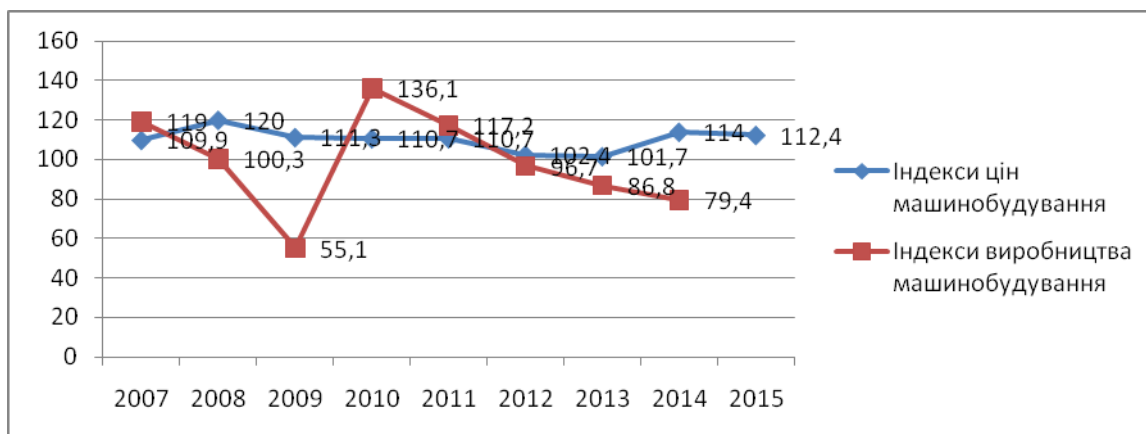

Рис.2. Індекси виробництва машинобудування та індекси зміни цін на її продукцію в Україні за період з 2007 по 2015 рр.

Джерело: складено автором на основі [5].

З рис. 2. видно, що значне коливання індексів виробництва продукції машинобудування спостерігалось в Україні в 2009 році, що є наслідком фінансової кризи у світі. В той же час, цінові індекси також впали, але не суттєво. Це дозволило зберегти рентабельність в галузі. Цей графік підтверджує, що на продукцію машинобудування еластичність попиту є відносно низькою. Тоб-

то, обсяги споживання машин та обладнання майже не залежать від зміни ціни. Внаслідок цього, при формуванні ціни на продукцію машинобудування слід враховувати інші фактори, які є найбільш впливовими.

2. Ступінь універсальності машин і устаткування. При універсальному характері машинобудівної продукції формується масове виробництво, що веде до зни-

ження витрат виробництва і відповідно цін. При спеціалізованому характері продукції, виробництво обмежується дрібними серіями чи окремими екземплярами, що призводить до підвищення витрат виробництва й цін. Тому, світові ринки машин і устаткування, виробництво яких є універсальним, характеризуються більшою ціновою конкуренцією й відповідно повільним зростанням цін (наприклад, машини та обладнання споживчого призначення, електротехнічні вироби тощо).

3. Взаємозв'язок значної частини світової торгівлі машин і обладнання з інвестиційними процесами в країнах – імпортерах. Це впливає на особливості функціо-

нування ринків машинобудівної продукції та процесів ціноутворення на них. Крім того, це сприяє поширенню фінансування покупки машин і устаткування за рахунок надання покупцям кредитів, умови яких пов'язані з конкуренцією, а іноді й з укладанням угод міждержавного характеру. Якщо розглянути темпи зростання обсягів прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в реальний сектор економіки України, то можна побачити, що рівень прямих інвестицій постійно зростає на протязі останніх 10 років. В той же час, інвестиції в основний капітал значно перебільшують прямі інвестиції в акціонерний капітал (рис.3).

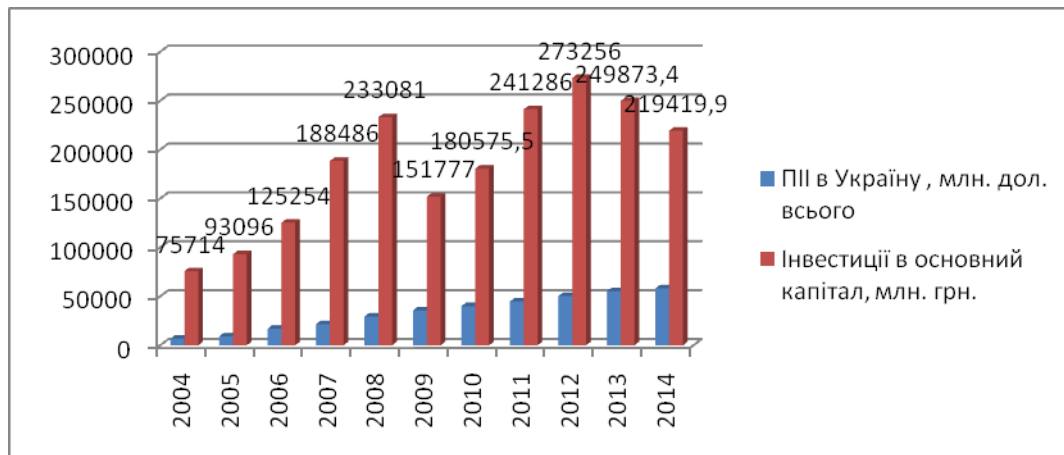

Рис. 3. Обсяги прямих іноземних інвестицій та інвестицій в прямий капітал в Україні за період з 2004 по 2014 рр.

Джерело: складено автором на основі [5]

Пожвавлення інвестиційної діяльності сприятиме також формуванню двоканального характеру міжнародної торгівлі машинами та обладнанням. Перший канал – кон'юнктурний, пов'язаний з торговими угодами, другий – з торгівлею машинами та включенням в систему міжнародного виробничо-інвестиційного кооперування. Останній канал торгівлі продукцією машинобудування створює в країні-імпортера довготривалу потребу в закупівлі запчастин і послуг, необхідних для експлуатації обладнання та машин інвестиційного призначення, що часто супроводжується різнобічною діяльністю з формування відповідної інфраструктури. В результаті чого, в країнах-імпортерах розширюються старі та формуються нові товарні ринки, що впливає на встановлення цін. В структурі цін на машини й устаткування, які закуповуються за інвестиційними програмами, значно збільшується частка витрат, пов'язаних з проектуванням і встановленням обладнання, якого немає в структурі ціни товару, що йде по кон'юнктурному каналу або вони складають меншу величину.

Світові ціни навіть однорідної продукції машинобудівної промисловості істотно розрізняються за величиною різниці у витратах та внутрішніх цінах великих компаній – виробників і експортерів цієї продукції по внутрішньому і зовнішньому торговому каналу і в результаті поставки однієї й тієї ж продукції. Світові ціни продукції машинобудування мають множинний характер, тому оцінки єдиного рівня світових цін на їх основі

в тих чи інших розрахунках або публікаціях деякою мірою є умовними.

Базовим чинником ціноутворення в машинобудуванні є норма рентабельності в галузі, оскільки вона формує нижню межу ціни. За даними держкомстату України [5], середня норма рентабельності в галузі коливається від 3,6% до 6,2% (рис. 4). З рис. 4. наочно видно скорочення рівнів рентабельності за підгалузями машинобудування порівняно з середнім рівнем по промисловості. Ситуаційний аналіз факторів ціноутворення був проведений на прикладі підприємств вагонобудівельної галузі. Вагонобудівельна галузь має певну специфіку, яка визначається технологічними особливостями її продукції. Продукція українського машинобудування орієнтована тільки на ринок збуту країн, які формують так званий "Простір 1520", до якого входять країни колишнього СРСР, Прибалтійські країни, Фінляндія та Монголія. В сьогоденні, на ринку країн "Простір 1520" працюють 49 підприємств вагонобудівельної галузі. За обсягами випуску продукції лідером галузі є НПК "Уралвагонзавод", який протягом останніх п'яти років випускає найбільшу кількість вагонів. Друге місце в галузі займає ПАТ "Азовзагальмаш", обсяги виробництва якого за період з 2010 по 2012 рр. незначно коливалися, але починаючи з 2013-2014 рр. мають значне скорочення. ПАТ "Крюківський вагонобудівний завод" протягом періоду, який аналізувався має стабільні обсяги випуску на рівні 10568 одиниць.

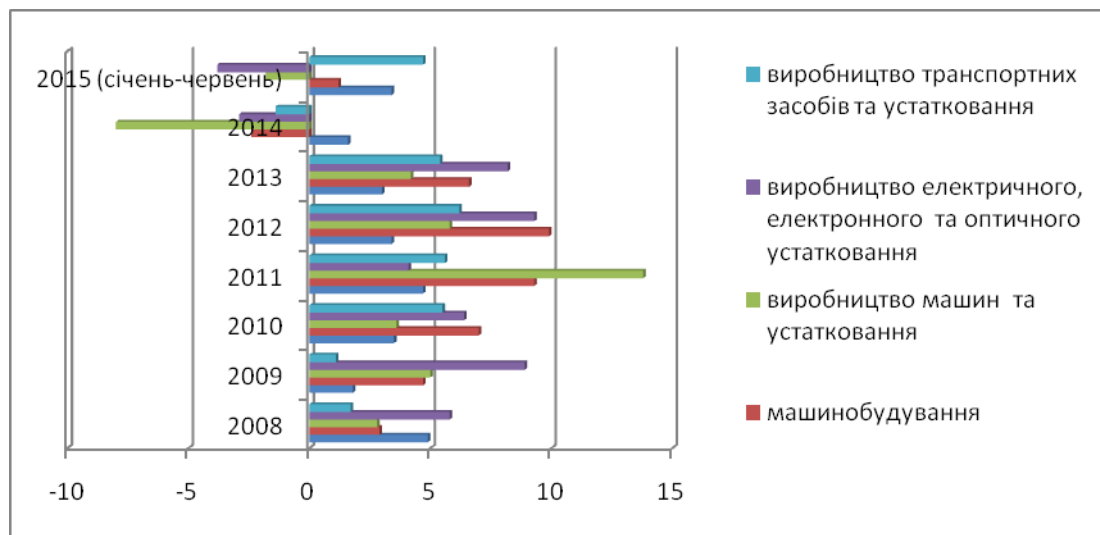

Рис. 4. Норми рентабельності в машинобудуванні України

Джерело: складено автором на основі [5]

Обсяги випуску таких підприємств, як ВАТ "Алтайвагон", ПАТ "Стахановський вагонобудівний завод" та ПАТ "Дніпровагонмаш" знаходяться в одному діапазоні (рис.5).

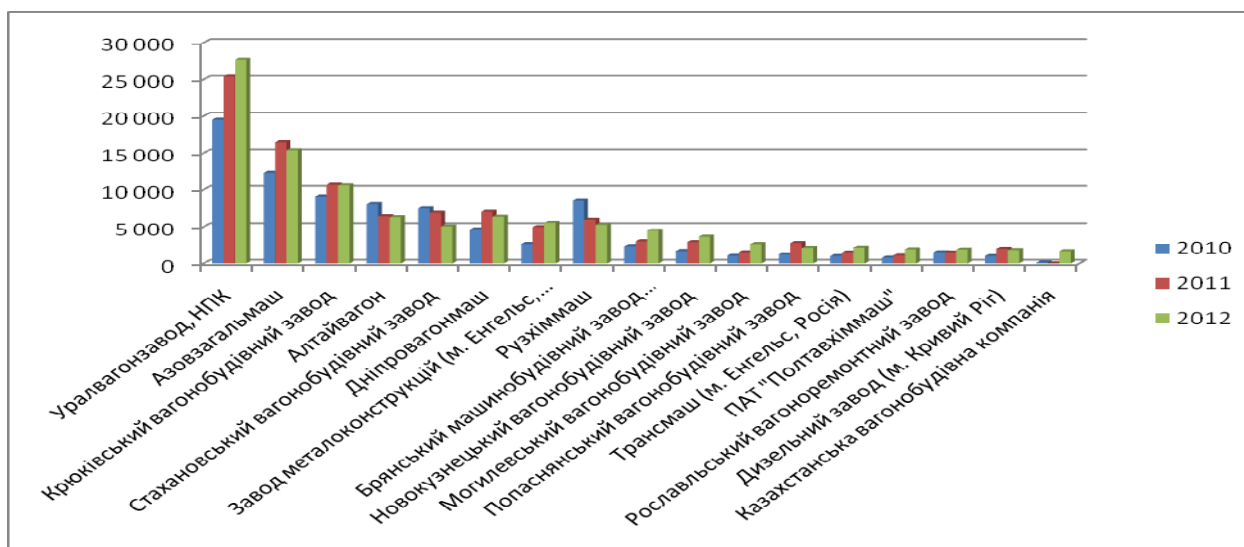

Рис.5. Обсяги випуску найбільших вагонобудівних підприємств країн "Простір 1520"

Джерело: складено автором на основі [11].

Серед українських виробників галузі вагонобудування лідерами на ринку є наступні підприємства: ПАТ "Азовзагальмаш", ПАТ "Крюківський вагонобудівний завод", ПАТ "Дніпровагонмаш", ПАТ "Стахановський вагонобудівельний завод".

Починаючи з 2011 року ринок вагонів почав входити в фазу перевиробництва. Для українських виробників вагонів ситуація значно погіршилася із запровадженням в 2012 році протекціоністських заходів з боку влади РФ, а саме введення квот на імпорту продукції вагонобудування. Крім того, РФ має монополне становище в питаннях сертифікації продукції вагонобудування. Всі українські виробники вагонів повинні отримати сертифікати Російського сертифікаційного реєстру федерального залізничного транспорту, без якого поставка вагонів в Російську Федерацію, а також в більшість країн Митного союзу є неможливою. Машинобудування є ключовою галуззю української промисловості та входить у

трію лідерів експорту продукції разом із металургією та хімічною промисловістю. Вагонобудування є невід'ємною складовою машинобудування. Для вагонобудівельної галузі 2013-2014 рр. характеризувалися значним падінням поставок до країн Митного союзу й як наслідок, падінням виробництва. В 2013 році українські вагонобудівники поставили на зовнішні ринки залізничний транспорт та устаткування до нього на суму 2,5 млрд. дол. США. Проте, варто відзначити, що постачання вантажних вагонів в 2013 році на основний ринок збуту в Російську Федерацію, скоротилося на 40%. Ключовий ринок збуту закритися внаслідок підписання угоди про асоціацію з ЄС та у зв'язку з профіцитом вантажних вагонів, який утворився в країнах "Простору 1520". Попит на ринках країн Середньої Азії (Узбекистан, Таджикистан, Туркменістан) та Закавказзя (Азербайджан) є мало об'ємним та швидко насичується, що не забезпечує достатньої завантаженості потуж-

ностей українських вагонобудівних підприємств. Доступ на ринки Казахстану і Білорусі утруднений через їх членство в Митному союзі, в якому прийняті протекціоністські заходи. Все це супроводжувалось значним скороченням залізничних вантажоперевезень та зниженням активності великих покупців-операторів ринку вантажоперевезень з причини різкого зниження обсягу перевезень сировини та готової продукції.

Обсяги загального виробництва вагонобудівної галузі багато в чому залежать від сформованої кон'юнктури ринку і в першу чергу від попиту на продукцію. Одним з найбільш важливих факторів, який впливає на попит на вагонобудівну продукцію, є структура парку рухомого складу вантажних вагонів в країнах СНД і ступінь їх зносу.

Згідно зі статистичними даними, найбільшою ємністю за показником парку вантажних вагонів характеризується ринок Російської Федерації, питома вага якого складає 71,63% на ринку країн Митного союзу та СНД. Другим великим ринком за показником потенційної ємності парку вантажних вагонів є ринок вагонів України, який займає 10,89% і на третьому місці – ринок Казахстану, питома вага якого становить 7,14%.

Другим по значущості чинником, який впливає на розвиток вагонобудівної галузі, є її орієнтація на зовнішні ринки. Враховуючи інженерно-технічні характеристики вагонів, що випускаються машинобудівними підприємствами країн "Простір 1520", можна констатувати, що вони орієнтовані тільки на ринки країн СНД, Прибалтики і Монголії, які мають ширину колії 1520 мм. Всі великі українські вагонобудівні підприємства, до яких відноситься ПАТ "Азовзагальмаш", ПАТ "Дніпровагонмаш", ПАТ "Стаханівський вагонобудівний завод" і ПАТ "Крюківський вагонобудівний завод", 95% продукції продають на зовнішні ринки і є залежними від експорту. Основною країною експорту вагонів українського виробництва є Росія, в яку експортується близько 89,7% продукції вагонобудування, в Казахстан – 9,3%, Латвію – 0,25%, в інші країни – 0,75%. Однак, з жовтня 2013 Росія обмежила імпорту вагонобудівної продукції України. Загальні втрати українських заводів від цієї політики склали близько 50 млн. доларів на місяць, тобто 600 млн. доларів на рік, що становить 0,5% українського ВВП. На сьогодні, Росія почала реалізувати програми імпортозаміщення української продукції та в інших сферах машинобудування. В цих умовах українські виробники вагонів повинні скоротити виробництво або шукати нові ринки збуту своєї продукції, що пов'язано з впровадженням інноваційно-інвестиційної політики. В країнах Європейського Союзу діють інші стандарти щодо довжини колії (1435 мм.), який перевищує стандарт країн СНД (1520 мм). Для цього будуть потрібні серйозні інвестиції на розробку та виготовлення зразків інноваційних вагонів. А крім того інноваційні технології, які передбачають збільшення навантаження на вісь з 23,5 тонн до 25 тонн і збільшення міжремонтного пробігу. Крім цього, важливо ввести нові методи післяпродажного обслуговування продукції, в тому числі надання гарантій та розподіл відповідальності з перевізником у випадку несправностей. Щоб зберегти виробництво, українським вагонобудівникам необхідно налагодити експорт за межі СНД. Для цього заводам потрібно щорічно інвестувати як мінімум \$ 90000 США.

Вищезазначені тенденції поглиблюються фінансовою кризою підприємств вагонобудівельної галузі. Проведений аналіз фінансової стійкості українських підприємств вагонобудівельної галузі дозволив зробити висновок, що з 4 підприємств вагонобудування, які аналізувалися, тільки ПАТ "Азовзагальмаш" має негативні показники

платоспроможності та є фінансово нестійким протягом останніх 6 років. Починаючи з 2013-2014 рр. ПАТ "Крюківський вагонобудівельний завод" також знаходиться в кризовому стані. Інші два основних виробника вагонів ПАТ "Дніпровагонмаш" та ПАТ "Стаханівський вагонобудівельний завод" мають абсолютну фінансову стійкість. Незважаючи на фінансову стійкість цих трьох підприємств вагонобудівельної галузі, в сьогоденні спостерігається значне падіння обсягів виробництва і цін на вантажний рухомий склад (в першу чергу на напіввагони), основними причинами цього є: падіння обсягів перевезень на залізницю, низькі орендні ставки на вагони та профіцит вантажного рухомого складу на ринку перевезень.

Крім того, ПАТ "Азовзагальмаш" та ПАТ "Дніпровагонмаш" мають складну організаційну холдингову структуру, в середині якої є підприємства, які зареєстровані в офшорних зонах. Цей факт створює підґрунтя для використання методології трансфертного ціноутворення, що також є вагомим фактором впливу на стратегічні цінові рішення. Таким чином, більшість факторів впливу ціноутворення в машинобудуванні має об'єктивний характер, пов'язаний з кон'юктурою глобального ринку машинобудування. Проте, існують фактори впливу на ціноутворення, які пов'язані з певними ризиками. Для українського вагонобудування можна визначити наступні ризики, які впливають на загальний розвиток цієї галузі й на встановлення цін тощо:

- Загострення конкуренції серед виробників вагонів в країнах "Простір 1520".
- Насичення попиту на ринку вагонів та тенденція щодо його скорочення.
- Політична криза в Україні. Внаслідок того, що Росія та країни СНД (Простір 1520) є основним ринком збуту продукції вагонобудування, побоювання клієнтів щодо розміщення замовлень на українських підприємствах є істотним ризиком виконання планів по збереженню обсягів виробництва.
- Військові ризики, які пов'язані з проведенням військових заходів в межах АТО, в результаті чого зруйновано багато промислових об'єктів, залізнична інфраструктура та ін. Велика територія на кордоні України та Росії не контролюється українськими митними органами та прикордонними частинами, що унеможливорює рух транспорту та матеріальних цінностей.
- Залежність від монопольного становища РСФЗТ в питаннях сертифікації вагонів.
- Запровадження протекціоністських заходів з боку влади РФ шляхом введення квот на імпорту продукції машинобудування.
- Своєчасне відшкодування ПДВ є одним з найважливішим фактором збалансування обігових коштів, оскільки експорт продукції складає 95% й вся продукція є матеріальною ємною та енергоємною, то велика частка коштів накопичується саме в ПДВ.
- низька прозорість грошових потоків та використання трансферного ціноутворення в розрахунках між афілійованими особами.
- негативна вартість власного капіталу та низька ліквідність акцій.

Проведений ситуаційний аналіз галузі вагонобудування та дослідження впливу факторів ціноутворення на глобальних ринках машинобудування, дозволило розробити систему цінових стратегічних рішень для підприємств вагонобудування залежно від факторів впливу на ціноутворення, які були класифіковані на загальні (притаманні для всіх галузей машинобудування) та специфічні (притаманні тільки для галузі вагонобудування). Класифікація факторів ціноутворення та цінові стратегічні рішення для них представлені в табл.1.

Таблиця 1. Класифікація факторів ціноутворення та цінові стратегічні рішення для підприємств вагонобудування

Фактори ціноутворення	Ступінь впливу на вагонобудівельну галузь	Цінові стратегічні рішення
Загальні фактори впливу на ціноутворення для галузі машинобудування		
Етап життєвого циклу продукції машинобудування на світових ринках	Етапи життєвого циклу товару впливають на встановлення та зміну ціни.	Етап впровадження: стратегія високих цін. Етап зростання: цінова стратегія залишається без змін Етап зрілості: стратегія диференційованих цін в рамках товарного асортименту. Етап спаду: стратегія "збирання врожаю" та стратегія "елімінації"
Ступінь універсальності машин і устаткування	Універсальний характер машинобудівної продукції формує масове виробництво, що веде до зниження витрат виробництва і відповідно цін. Спеціалізований характер продукції обумовлений виробництвом дрібних серій чи окремих екземплярів, що призводить до підвищення витрат виробництва й цін.	Стратегія лідерства за витратами при масовому виробництві Стратегія лідерства за якістю при виробництві спеціалізованої продукції
Взаємозв'язок значної частини світової торгівлі машин і обладнання з інвестиційними процесами в країнах – імпортерах	В структурі цін на машини й устаткування, які закуповуються за інвестиційними програмами, значно збільшується частка витрат, пов'язаних з проектуванням і встановленням обладнання, якого немає в структурі ціни товару, що йде по кон'юнктурному каналу або вони складають меншу величину.	Світові ціни навіть однорідної продукції машинобудівної промисловості істотно розрізняються за величиною різниці у витратах та внутрішніх цінах великих компаній – виробників і експортерів цієї продукції по внутрішньому і зовнішньому торговому каналу і в результаті поставки однієї й тієї ж продукції. Світові ціни продукції машинобудування мають множинний характер, тому оцінки єдиного рівня світових цін на їх основі в тих чи інших розрахунках або публікаціях деякою мірою є умовними.
Середня норма рентабельності в галузі	За останні роки відбувається скорочення рівнів рентабельності за підгалузями машинобудування порівняно з середнім рівнем по промисловості.	Стратегія орієнтації на конкурентів в сфері ціни. Стратегія середніх цін в галузі
Рівень конкурентоспроможності продукції українських виробників продукції машинобудування на світових ринках	Рівень конкурентоспроможності продукції машинобудування залежить від впливу матеріальних витрат на ціноутворення.	Стратегії співвідношення "ціна/якість"
Специфічні фактори впливу на ціноутворення для галузі вагонобудування		
Високий ступінь залежності від попиту на продукцію вагонобудування в країнах "Простір 1520"	Українське вагонобудування є галуззю, яка повністю залежить від ємності ринку країн "Простору 1520". Ця залежність спровокувала високий рівень ризику втрати фінансової стійкості підприємств вагонобудування. Загрозою є політика протекціонізму з боку РФ, яка за показником парку вантажних вагонів характеризується високою ємністю ринку, питома вага якого складає 71,63% від ринку країн Митного союзу.	1. Стратегія розширення ринку збуту, за рахунок нових закордонних ринків, що дозволить зберегти високий рівень рентабельності та встановити вигідну ціну для підприємства. 2. Диференціювання товарної номенклатури за рахунок впровадження нових модифікацій вагонів, що дозволить зменшити ризики залежності від одного ринку збуту та підтримувати мінімальний рівень рентабельності та забезпечити фінансову стійкість підприємства.
Трансфертне ціноутворення	Взаємні розрахунки між підприємствами однієї групи (афілійованими особами). Цей аспект є характерним для ПАТ "Азоввагмаш", який входить до концерну "Азовмаш" та ПАТ "Дніпровагмаш", який є частиною групи "ТАС".	Стратегія трансфертного ціноутворення, яка базується на використанні наступних методів: • Традиційні методи встановлення трансфертних цін (засновані на аналізі витрат) • Доходні методи встановлення трансфертних цін.

Висновки та дискусія. Проведений ситуаційний аналіз факторів ціноутворення машинобудівних підприємств дозволив сформулювати стратегічні рішення в сфері ціноутворення на основі отриманих результатів. В результаті проведеного дослідження встановлено, що основними факторами впливу на ціноутворення на продукцію машинобудування на глобальному ринку є наступні: етап життєвого циклу продукції машинобудування на світових ринках; ступінь універсальності машин і устаткування; взаємозв'язок значної частини світової торгівлі машин і обладнання з інвестиційними процесами в країнах – імпортерах; середня норма рентабельності в галузі, оскільки вона формує нижню межу ціни; рівень конкурентоспроможності продукції українських виробників продукції машинобудування на світових ринках. Виявлені фактори ціноутворення дозволили розробити класифікацію факторів ціноутворення для

машинобудівних підприємств (вагонобудування) та стратегічні цінові рішення для кожного з них.

Список використаних джерел

- Амоша А.И., Вишневы В.П., Збаразская Л.А. Неоиндустриализация и новая промышленная политика Украины // Экономика промышленности. – 2012. – № 1-2 (57-58). – с.3-33.
- Амоша О.И., Чумаченко М.Г., Ляшенко В.И. Перспективы неоиндустриальной трансформации экономики Украины та Донбасу // Структурні реформи і трансформації в промисловості: перспективи і пріоритети: тези доповідей і повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції (Донецьк, 17 грудня 2010р.) / НАН України, Інститут економіки промисловості – Донецьк, 2010. – с. 3-6.
- Балабанова Л.В. Цінова політика торговельного підприємства в умовах маркетингової орієнтації: [Монографія] / Л.В. Балабанова, О.В. Сардак – Донецьк: ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2003. – 149 с.
- Божкова В.В. Дослідження факторів маркетингового ціноутворення на вітчизняних промислових підприємствах / Божкова В.В., Рябенко І.М. // Маркетинг та менеджмент інновацій, 2013. – №2. – с. 40-48.
- Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Друкер П. Энциклопедия менеджмента: 10-е изд. / Друкер П.; [пер. с англ.]. – М.: Издательский дом "Вильямс", 2004. – 432 с.:ил.
7. Корінев В.Л. Аналіз ціноутворюючих чинників / Ігнатюк А.І.// Актуальні проблеми економіки. 2004. №10. – с. 101-107.
8. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент/ Котлер Ф.; [пер. з англ.] – СПб.: Питер Ком, 1999. – 896 с.

9. Окландер М.А. Маркетингова цінова політика: Навчальний посібник. [для студ. вищ. навч. закл.] / Окландер М.А., Чукурна Е.П. – Київ: ЦУЛ, 2012. – 222 с.
10. Портер М. Конкуренция / Портер М. [пер. с англ.]. – М.: Издательский дом "Вильямс", 2005. – 608 с.
11. Справочник "Вагоностроение и лизинг подвижного состава 2013-2014" – 2014. – 136 с

Надійшла до редколегії 01.05.16

Е. Чукурна, канд. экон. наук
Одесский национальный политехнический университет, Одесса, Украина

СИТУАЦИОННЫЙ АНАЛИЗ ФАКТОРОВ ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье проведен ситуационный анализ факторов ценообразования машиностроительных предприятий, который позволил сформировать стратегические решения в сфере ценообразования на основе полученных результатов. Сделан вывод, что основными факторами ценообразования на продукцию машиностроения на глобальном рынке являются: этап жизненного цикла продукции машиностроения на мировых рынках; степень универсальности машин и оборудования; взаимосвязь части мировой торговли машин и оборудования с инвестиционными процессами в странах – импортерах; средняя норма рентабельности в отрасли; уровень конкурентоспособности продукции украинских производителей продукции машиностроения на мировых рынках. Разработана и предложена классификация факторов ценообразования для машиностроительных предприятий на примере вагоностроения и стратегические ценовые решения для каждого из них.

Ключевые слова: ценообразование, факторы ценообразования, ценовые индексы, предприятия машиностроения.

O. Chukurna, PhD in Economics
Odessa national polytechnic university, Odessa, Ukraine

SITUATION ANALYSIS OF FACTORS OF PRICING MACHINE-BUILDING ENTERPRISES

The article consist of situational analysis of pricing factors machine building enterprises, which allowed to form strategic decisions in the area of pricing on the basis of the results obtained. It is concluded that the main factors of pricing for the products of machine building industry in the global market are: stage of the life cycle of engineering products in the world markets; versatility of machines and equipment; interconnection of the world trade in machinery and equipment investment processes in the countries – importers; the average rate of profitability in the industry; the competitiveness of Ukrainian products of engineering products in the world markets. A proposed classification and pricing factors for the machine-building enterprises on the example of car-building and strategic pricing decisions for each of them.

Keywords: pricing, pricing factors, price indexes, machine building enterprises.

ANNOTATION AND REFERENCES (IN LATIN): TRANSLATION / TRANSLITERATION / TRANSCRIPTION

L. Volokhova, PhD in Economics, Associate Professor,
O. Evseenko, PhD in Economics, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

INNOVATIVE APPROACHES TO RESEARCH METHODOLOGY OF SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE FIELD OF RISK MANAGEMENT

The paper defines the role of insurance and risk management in corporate social responsibility. Analysed some of the social problems of certain sectors of the economy and the distribution of investments by insurance companies in a socially-oriented areas of the economy. The result of the analysis show that the problem of insurance and risk management should be directed to the development of innovative insurance products that would receive specific corporate social value by real locating investments. To better study on strategic risk – management must diversify and improve the traditionally accepted methodological tools. We consider the theory of positional feedback and corresponding IRT innovative model for analysis of complex, highly-defined characteristics of this sector. In order to determine a common objective evaluation system of corporate social responsibility for all companies emphasis on practical social benefits as measuring the effectiveness and success of socially responsible activities, the benefits that the company will receive from the decision of the social project. The proposed comprehensive system of indicators based insurance, which allows you to deepen the study of social responsibility in risk management strategies. The indicator system includes the following sections: 1. Navkolyshnye environment. 2. Local government (social security community). 3. Occupational Safety. 4. Internal corporate relations. 5. Equality. 6. Product Attributes. 7. Management. 8. The interest of business. 9. Liability business. 10. Socially responsible insurance. The comparative characteristic of the efficacy of social activity of companies and assess their socio-oriented activities for the previous ten years.

1. Bazylevych, V.D., Bazylevych, K.S., Pikus, R.V. et al. (2008). Strakhuvannya: Pidruchnyk. V.D. Bazylevycha (Ed.). Kyiv: Znannya.
2. Bayura, D.O. (2009). Korporatyvna sotsial'na vidpovidal'nist' yak skladova pidvyshchennya efektyvnosti systemy korporativnoho upravlinnya. Kyiv: Visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika, 113-114, 60-63.
3. Zhukovs'ka, V.M. (2009). Sotsial'na vidpovidal'nist' yak napryam realizatsiy i korporativnoyi stratehiyi rozvytku. Kyiv: Finansy Ukrainy, 14-21.
4. Kotler, F. N. & Li, N. (2005). Korporatyvna sotsial'na vidpovidal'nist', Yak zrobyty yakomoha bil'she dobra dly avashoyi kompaniyi ta suspil'stva. (S.Yarynych, Trans). Kyiv: Standart.
5. Natsional'na stratehiya sotsial'noyi vidpovidal'nosti biznesu v Ukraini. Retrieved from <http://www.uspp.org.ua/media/%20KSV+.dots>.
6. Natsional'nyy bank Ukrainy. Ofitsiyne internet-predstavnytstvo. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua>.
7. Pikus R., Nesterova D. (2015) Efektyvnist' investytsiynoyi stratehiy i strakhovykh kompaniy v Ukraini. Kyiv: Visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika, 3 (168), 6-12. DOI: [dx.doi.org/ 10.17721/1728-2667.2016/168_3/1](https://doi.org/10.17721/1728-2667.2016/168_3/1)
8. Richnizvity Natskomfinposluh. Retrieved from [info@nfp.gov.ua/](mailto:info@nfp.gov.ua)
9. Kharlamova A.O. (2012). Korporatyvna sotsial'na vidpovidal'nist' neobkhidnyy chynnyk formuvannya korporativnoyi Stratehiyi. Kyiv: Efektyvna ekonomika, 2, 17-21.
10. Alvesson, M., Sandberg, J. (2013). Has management studies lost its Way? Ideas for more imaginative and innovative research. Journal of Management Studies, 50(1), 128-152.
11. Arora, A., Gittelman, M., Kaplan, S., Lynch, J., Mittchell, W., and Siggelkow, N. (2016). Question-based innovations in strategy research methods. Strategic Management Journal, 37, 3-9.
12. Boyd, B., Gove, S., and Hitt, M. (2005). Construct measurement in strategic management research: illusion or reality? Strategic Management Journal, 26(3), 239-257.
13. Carroll, R.J., Primo, D.M., and Richter, B.K. (2016). Using Item Response Theory to improve measurement in strategic management research: An application to corporate social responsibility. Strategic Management Journal, 37, 66-85.
14. Krivokapic-Skoko, B., O'Neill, G. (2011). Beyond the qualitative-quantitative distinction: Some innovative methods for business and management research. International Journal of Multiple Research Approaches, 5(3), 290-300.
15. Stenner, P., Staintin Rogers, R. (2004). Q methodology and qualiquantology: The example of discriminating between emotions. In Z. Todd, B. Nerlich, S. McKeown, and D.D. Clarke (Eds.), Mixing methods in psychology (pp. 57-189). New York: Psychology Press.
16. Takavarasha Jr, S., Bednar, P., and Adams, C. (2011). Using mixed methods for addressing researcher's safety in a conflict area: An innovative of mixed methods research in Zimbabwe. International Journal of Mixed Methods in Applied Business and Policy research, 1(1), 28-52.
17. Waddock, S., Graves, S. (1997). The corporate social performance-financial performance link. Strategic Management Journal, 18 (4), 303-319.

O. Grishnova, Doctor of Sciences (Economics), Professor,
I. Magdych, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

ECONOMIC FEASIBILITY AND PRIORITY DIRECTIONS OF ACTIVIZATION OF SOCIAL INVESTMENTS OF THE ENTERPRISES

The theoretical and methodological bases of social investments of the enterprises are investigated in article. The analysis of features of social investment state is held. The assessment social investments impact on the main financial and economic indicators of activity of the brewing enterprises is conducted. The recommendations to intensify social investments in the enterprises of brewing branch of Ukraine are provided.

The manuscript presents new convincing evidence that social investments have essential economic efficiency. However, ideas of social investments are embodied only at several largest enterprises of branch in Ukraine. Currently the absolute majority of the brewing enterprises doesn't use this important instrument to increase its social and economic efficiency. By means of the economic and mathematical methods, the directions, which are the most effective for the enterprises of brewing branch of Ukraine, are allocated. These are, first of all, investments: in development of personnel, in environmental protection, in improvement of quality, in labor protection, and into social marketing. It is proved that the implementation of social investments into practice of the brewing branch enterprises activity has a lot of advantages, in particular: improvement of business processes, labor productivity increase, increase of the income, economy of production resources; improvement of image and business reputation of the enterprise; growth of competitiveness of personnel potential (professional development of workers and their motivation, all-round development of workers, formations of an intellectual component of work, assistance of loyalty and stability of personnel, increase in innovative activity of workers); attraction of additional financial resources for implementation of socially oriented programs.

1. Grishnova O.A., Mishchuk G.U. (2013) Social innovation in employment: the nature, types and features of implementation in Ukraine. Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika. 2 (20). p. 167-178
2. Report on Sustainable Development at Obolon Corporation (2010-2011). Available at: [http://obolon.ua/files/site/OBOLON_-_Sustainability_Report_2010-11_\(UKR\).pdf](http://obolon.ua/files/site/OBOLON_-_Sustainability_Report_2010-11_(UKR).pdf)
3. Report on Sustainable Development at Obolon Corporation (2011-2012). Available at: <http://obolon.ua/files/site/ZVIT%20Obolon%20CSR%202011-2012.pdf>.
4. Report on Sustainable Development at Obolon Corporation (2012-2013). Available at: http://obolon.ua/files/site/obolon_ar_2013_work_52.pdf.
5. Kolot A. M., Grishnova E.A. (2010) Socialization labor relations in the context of sustainable development: monograph. Kyiv. Kyiv National Economic University, 348 p.
6. Kolot A. M., Grishnova E.A. (2015) Social Responsibility teach. guidances. ed. A. M. Kolot. DVNZ Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Het'mana. Kyiv. KNEU. 519 p.
7. Report on Sustainable Development at Obolon Corporation (2013-2014). Available at: <http://report.obolon.ua/ru/enter/>
8. Brammer Stephen and Millington Andrew. (2008) Does it pay to be different? An analysis of the relationship between corporate social and financial performance. Strategic Management Journal, Vol.29 (No.12). 1325 – 1343. Available at: <http://dx.doi.org/10.1002/smj.714>
9. Cheng B, Ioannou G, Serafeim G. Corporate Social Responsibility and Access to Finance. Electronic copy available at: <http://ssrn.com/abstract=1847085>
10. Eccles R. G., Ioannou I., & Serafeim G. (2012). The impact of a corporate culture of sustainability on corporate behavior and performance Management Science, 60(11): 2835-2857. Available at: <http://earthsayers.tv/sustainabilityadvocate/wp-content/uploads/2012/04/Working-Paper-Sefereini-et-al.pdf>
11. Margolis Joshua D. and Elfenbein Hillary Anger and Walsh James P. (March 1, 2009) Does it Pay to Be Good...And Does it Matter? A Meta-Analysis of the Relationship between Corporate Social and Financial Performance Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1866371> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1866371>

T. Motashko, PhD in Economics, Assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

WORLD INSURANCE MARKET DEVELOPMENT UNDER DIGITALIZATION

The role of digitalization in the insurance market development was studied. It was found that digitalization served as a catalyst for the development of the insurance market and encouraged insurers to implement innovations. The benefits of using digital technologies for insurance business were determined. They are the development of new channels of promoting of insurance services; reducing the share of manual labor and automatization of management of all business processes; reducing the time of operations, including such operation as settlement of claims; the ability to work with big data; cost reduction; improving of service; improving and increasing the quality of insurance services; attempt to gain customer loyalty; improving safety of insurance operations; organization of effective customer feedback. The features of digitalization of insurance markets in foreign countries were investigated. It was found that digital-insurance was an integral part of business processes of leaders of the insurance market and it was necessary condition for their competitive position in the insurance market. Thus, it was found that nonlife insurance companies had a greater level of digitalization than life insurance companies.

The major trends of the global insurance market development under digitalization were discovered and analyzed. They are the growing of role of the Internet; development of mutual insurance; the spread of the Internet of things; enhancing of the role of social media; development of telematics; the increasing of the role of cloud platforms; using of technology "Big data"; enhancing of the role of mobile gaming and video technology.

The key benchmarks of insurance companies in modern conditions were determined. They should be customer-oriented and include formation of a new kind of customer service; development of new insurance products and improving existing products; development of new sales channels and improvement of existing ones; formation of digital-skilled personnel; optimization of processes; costs reduction.

1. Pikus R., Zakolodiaznyi V., 2015. Innovatsiyni rozvytok strakhovoi diialnosti yak osnova pidvyshchennia yii efektyvnosti. Visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika., № 168, pp. 72 – 80. <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/168-3/11>

2. Prykazyuk N., Motashko T., 2014. Rol' internetu v realizatsiyi strakhovykh posluh. Visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika, [online] Available at: <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/ekonom_156_2014.pdf> [Accessed 23 January 2016]. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/156-3/9>
3. Hordyenko Y., 2015. Dydzhytalyzatsiya v trende. [online] Ingo. Available at: <<http://ingo.ua/ru/topic/didzhitalizaciya-v-trende>> [Accessed 18 January 2016].
4. Umnaia dydzhytal-transformatsiya v strakhovanny [online]. Available at: <<http://forinsurer.com/public/15/04/20/4719>> [Accessed 12 January 2016].
5. Memmo F., Andrade O., Rivero D., 2015. Transforming customer service in insurance through digital innovation. [pdf] Ernst & Young LLP. Available at: <[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-digital-strategies-for-life-insurers/\\$FILE/ey-digital-strategies-for-life-insurers.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-digital-strategies-for-life-insurers/$FILE/ey-digital-strategies-for-life-insurers.pdf)> [Accessed 20 January 2016].
6. Yl'yn Yu., 2012. Vosem' glavnykh trendov razvytiya YT v strakhovanny. PC Week/RE, [online]. Available at: <<http://www.pcweek.ru/idea/article/detail.php?ID=139323>> [Accessed 28 January 2016].
7. Kumaresan A., 2015. Top 10 Trends in Insurance in 2016. What You Need to Know. [pdf] Capgemini. Available at: <https://www.capgemini.com/resource-file-access/resource/pdf/insurance_trends_2016_0.pdf> [Accessed 28 January 2016].
8. Bazylevych V., Bazylevych K., 2008. Strakhova sprava. Kyiv: Znannya.
9. Osadets' S., 2002. Strakhuvannya. Kyiv: KNEU.
10. Pikus R., Prykazyuk N., Motashko T. ta in., 2015. Mizhdystsyplinarnyy slovnyk zi strakhuvannya ta ryzyk-menedzhmentu. Kyiv: Lohos.
11. Plysa V., 2015. Strakhuvannya. Kyiv: Karavela.
12. Shakhov V., 2003. Strakhovanye. Mostva: YuNYTY.
13. Bain & Company, 2015. Global digital insurance benchmarking report, 2015. Pathways to success in a digital world. [pdf] Bain & Company. Available at: <<http://www.bain.com/Images/GLOBAL-DIGITAL-INSURANCE-2015.pdf>> [Accessed 16 January 2016].
14. Motashko T., 2016. Digital-strakhuvannya: perevahy ta novi mozhlyvosti. In: KNEU (Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad "Kyivskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet imeni Vadyma Hetmana"), III Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiyai "Innovatsiyini napryamky rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy". Kyiv, 2016. KNEU.
15. Prykazyuk N., 2013. Rozvytok svitovoho strakhovoho rynku v postkryzovyy period. Visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika, [online] Available at: <<http://www.econom.univ.kiev.ua/GS/rm/articles/Prykazuk.pdf>> [Accessed 15 January 2016].
16. Umnoe upravlenye [online]. Available at: <<http://finance.eizvestia.com/full/266-umnoe-upravlenie>> [Accessed 12 January 2016].
17. Dedalinfo, 2015. Tsyfrovyte tekhnolohyy: uhroza yly novye vozmozhnosity [Online]. Available at: <http://info.dedal.ua/news/news_from_internet/51163/> [Accessed 20 January 2016].
18. Deloitte, 2015. Insurance in a digital world. What makes Dutch consumers tick? [pdf] Deloitte. Available at: <<http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/nl/Documents/deloitte-digital/deloitte-nl-insurance-in-a-digital-world-deloitte-digital.pdf>> [Accessed 19 January 2016].
19. Motashko T., 2015. Telematyka u avtotransportnomu strakhuvanni. In: Ternopil National Economic University, Finansovo-bankivs'ki ta administratyvni posluhy: problemy upravlinnya ta perspektvy rozvytku. Ternopil', 2015. Ternopil': Aston.

I. Novikova, PhD in Economics, Senior Researcher
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

INSTITUTIONAL ASPECTS OF THE CAUSES AND CONSEQUENCES VIOLATION OF FINANCIAL STABILITY: HISTORICAL RETROSPECTIVE AND CURRENT UKRAINIAN REALITIES IN THE CONTEXT OF CHALLENGES OF EUROPEAN INTEGRATION

The article analyzes the institutional aspect of the causes and consequences of violations of financial stability. Done analysis of famous historical examples of the emergence of inflationary bursts, as well as ways of establishing a financial equilibrium. In particular, states that often main cause of violations of financial stability becomes inflationary boom, which arose by wars, socio-economic and political contradictions. It was considered role of institutional instability in the context of the emergence of contemporary geopolitical challenges and socio-economic changes in Ukraine. The paper examines the impact of modern social and economic challenges on growth in inflation and on the deterioration of other macroeconomic indicators in Ukraine. At the end, was provided of the recommendations to overcome the financial problems in the national economy. Emphasized importance of the exchange rate stability of the currency.

1. Orlov A.S., Georgiev V.A., Georgieva N.G., Sivohina T.A. (2004) Istoriya Rossii, Moscow, 520 p.
2. Russkiy rubl. (1994) Dva veka istorii. XIX-XX vv., Moscow, 336 p.
3. Bozheryanov I.N. (1897) Graf Egor Frantsevich Kankrin, ego zhizn, literaturnye trudi i dvadtsatiletnaya deyatelnost upravlenie ministerstvom finansov, S.-Peterburg, 250 p.
4. Gindin I.F. (1927) Banki i promyshlennost v Rossii do 1917 g., Moscow-Leningrad, 208 p.
5. Borovoy S.Ya. (1958) Kredit i banki Rossii (seredina XVII v. – 1861 g.) M.: Gosfinizdat., – 288 p.
6. Batyushkov D.D. (1904) Banki. Ih znachenie, operatsii, istoricheskoe razvitie i schetovodstvo: [posobie dlya izuchayuschih deyatelnost kreditnykh uchrezhdeniy], Vladikavkaz, 209 p.
7. Mihalevskiy F.I. (1925) Istoriya deneg i kredita: [hrestomatiya], Moscow, 79 p.+III p.
8. Vessel N.H. (1897) Nasha kreditnaya denezhnaya sistema, S.-Peterburg, 75 p.
9. Shevchuk D.A. (2009) Istoriya ekonomiki: uchebnoe posobie, Moscow, 305 p.
10. Bunge N.H. (1895) Ocherki politiko-ekonomicheskoy literatury, S.-Peterburg, 465 p.
11. Rotbard M. (2009) Istoriya denezhnogo obrascheniya i bankovskogo dela v USA: ot kolonialnogo perioda do Vtoroy mirovoy voyny, Chelyabinsk, IV+548 p.

12. Potashov S. (2012) Krizis v Germanii: giperinflatsiya 1919–1923 godov: Birzhevoy Lider. No.14, <http://www.profi-forex.org/journal/number14/page12.html>
13. Nort D. (1997) Institutyi, institutsionalnyie izmeneniya i funktsionirovanie ekonomiki, Moscow, 180 p.
14. Statystychna informatsiia shchodo borhu: Ministerstvo finansiv Ukrainy, <http://www.minfin.gov.ua/news/borg/derzhavniy-borg>
15. Za rivnem inflatsii Ukraina nablyzylas do Venesuely: Informatsiyni Aktsent, <http://www.akcent.org.ua>
16. Statystychna informatsiia: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy <http://www.ukrstat.gov.ua>
17. Statystychna informatsiia: Holovne upravlinnia statystyky u m. Kyievi, <http://kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=2557&lang=1>
18. Statystyka: Natsionalnyi bank Ukrainy, dostupu: <http://www.bank.gov.ua>
19. Zvit pro vykonannya Zakonu Ukrainy "Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2014 rik": Ministerstvo finansiv Ukrainy, <http://www.minfin.gov.ua>
20. Statystychnyi portal: Ukraina komunalna, <http://statistic.jkg-portal.com.ua>
21. Osetskyi V., Bratkova I. (2015) Funktsii derzhavnykh borhovykh zoboviazan: mynule ta suchasnist. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: seriia "Ekonomika", No 6 (171), pp. 54-60. <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/171-6/10>

S. Onishchenko, PhD in Economics, Associate Professor
Poltava National Technical University named after Yurii Kondratiuk, Poltava, Ukraine

INSTITUTIONAL SUPPORT OF SECURITY BUDGET OF UKRAINE

Institutional environment is an internal part of the economic order and provides both outside ensures or weaken its functioning. It concerns imperfect economic legislation, uncoordinated activities of the government's branches, and the prevalence of informal institutions. Effective functioning of institutions at the micro and macro levels achieved through harmonization objectives of institutional actors at different levels based on the exchange of information; optimize its size and direction signals. If the information imbalance vectors occurring it's causes irregularities in the institutions. This process is accompanied by the deformation in economic system functioning.

Should note that the security and budget system has institutional nature, which displays itself in the nature of security as a set of behavior rules and Budget System as the institutional structure. This makes the application of appropriate institutional approaches in their research methodology are expedient. The use of the institutional foundations for safety and budget system study prevents excessive formalization and focus on the behavioral aspects of the budget process. Also use of institutional approaches in the study of intergovernmental relations makes it possible to identify institutional gaps in the formal and informal rules of the budget and on time to eliminate their negative effects.

Thus, the problem of institutional and organizational support budget control at all stages of budgetary relations, in our opinion, its lies in the area of establishing parliamentary and government control with coordination local authorities and special bodies of state financial control. The principal task that needs to be solved is separation control powers of the legislative and executive bodies in accordance with their functions in government.

1. Commons, J. R. (1931). Institutional Economics (American Economic Review, Vol. 21). Retrieved from <http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/commons/institutional.txt>
2. Government finance statistics. (2013). Summary tables – 2004-2014 // Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Retrieved from <https://www.imf.org/external/np/sta/gfsm/pdf/text14.pdf>
3. Caulkins, J., Hough, E., Mead, N., Osman, H. (2007). Optimizing Investments in Security Countermeasures: A Practical Tool for Fixed Budgets. IEEE Security & Privacy, Volume: 5, Issue: 5, pp. 57 – 60. DOI: 10.1109/MSP.2007.117
4. Varnaliy, Z. S., Burkal'tseva, D. D., Sayenko, O. S. (2011). Economic security of Ukraine: problems and priorities of strengthening. Kyiv: Znannya (in Ukr.).
5. Chugunov, I. (2005). Theoretical foundations of budget management. Kyiv: NDFI, 259 p. (in Ukr.).
6. Tarushkyn, A.B. (2004). Institutional Economics [Textbook]. – SPb.: Peter, 368 p. – p. 8. (in Rus.).
7. North, D. (2000). Institutions, institutional change and the economy [Lane. from English. Dzyuba]. – Kyiv: Fundamentals, 198 p. (in Ukr.).
8. Hodgson, J. (2003). Economic Theory and Institutions: a manifesto of modern institutional economics [Lane. with English. ML Kazhdan], Acad. b. households Islands in the RF. Russia, 464 p. – p.11. (in Rus.).
9. Flyhstyn, N. (2001). Fields, power and social skills: critical analysis of new institutional trends, Economic sociology. T. 4, pp. 30-31. (in Rus.).
10. Chugunov, I., Lysyak, L. (2009). Budget system in the institutional environment, society / Finance of Ukraine. – 2009. – Vol.11 (168), pp. 3-11. (in Ukr.).
11. Burkal'tseva D. (2012). Institutional economic security of Ukraine. Kyiv: Znannya, p. 37. (in Ukr.).
12. The Verkhovna Rada (2015). Of Ukraine on budget. (The Law of Ukraine). Retrieved from http://budget.rada.gov.ua/kombudjet/control/uk/publish/article?Art_id=44997&cat_id=44826.
13. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2013). On the strategy of public finance management (Working Paper No 774-r). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua>.
14. The Ministry of Finance of Ukraine (2016). The organizational structure of the Ministry of Finance of Ukraine. Retrieved from http://www.minfin.gov.ua/uploads/0/1283-minfin_structure.pdf
15. Varnaliy, Z., Buhay, T., Onyshchenko, S. (2014). The budget process in Ukraine: state and problems of institutional support. Poltava: PoltNTU, 271 p. (in Ukr.).

O. Chukurna, PhD in Economics
Odessa national polytechnic university, Odessa

SITUATION ANALYSIS OF FACTORS OF PRICING MACHINE-BUILDING ENTERPRISES

The article consist of situational analysis of pricing factors machine building enterprises, which allowed to form strategic decisions in the area of pricing on the basis of the results obtained. It is concluded that the main factors of pricing for the products of machine building industry in the global market are: stage of the life cycle of engineering products in the world markets; versatility of machines and equipment; interconnection of the world trade in machinery and equipment investment processes in the countries – importers; the average rate of profitability in the industry; the competitiveness of Ukrainian products of engineering products in the world markets. For Ukrainian railcar identified risks that affect the pricing in the industry.

The main characteristic of world prices even homogeneous production engineering is a significant difference of magnitude of costs and domestic prices of large companies – manufacturers and exporters of these products on the internal and external sales channels for supply of the same product. World prices for engineering products are multiple in nature, so the evaluation of a single level of world prices in certain calculations or publications, are conditional.

The conducted a situational analysis of the industry of car building and study the influence of factors of pricing in the global engineering market, has allowed to develop a system of price policy decisions for the car building companies, depending on the factors of influence on pricing, which have been classified in the general (common to all branches of engineering) and specific (inherent only Railroad car industry). A proposed classification and pricing factors for the machine-building enterprises on the example of car-building and strategic pricing decisions for each of them

1. Amosha, A.I., Vishnevsky, V.P., and Zbarazskaya, L.A. (2012) Neoindustrialization and the new industrial policy of Ukraine, *Ekonomika promislovosti*, 1-2 (57-58), 3-33.
2. Amosha, O.I., Chumachenko, M.G., Lyashenko, V.I. (2010) Perspektivi neoindustrialnoï transformatsii Ekonomiky of Ukraine ta Donbasy, *Strukturni reformi i transformatsii v promislovosti: Perspektivy i prioriteti: Tezi dopovidey i povidomlen Mizhnarodnoï Naukovo-praktichnoï konferentsii* (Donetsk, 17 grugnya 2010), National Academy of Sciences of Ukraine, Institut Economy promislovosti, 3-6
3. Balabanov, L.V. (2003) Tsinova politika torgovelnogo pidpriemstva v umovah marketingovoï orientatsii, Donetsk, DonDUET im. M. Tugan-Baranovskogo.
4. Bozhkova, V.V. (2013) Doslidzhennya faktoriv marketingovogo tsinoutvorennia na vitchiznyanih promyslovyh pidpriemstvah, *Marketing ta management innovatsiy*, 2, 40-48
5. Derzhavna Statistics Service of Ukraine. Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Drucker P. (2004) Encyclopedia of Management: 10th ed., M., Publishing House "Williams".
8. Korinev, V.L. (2004) Analiz tsinoutvoryuyuchih chinnikov, *Problems of Economy*, 10, 101-107
9. Oklander, M.A. (2012) Marketing tsinova politika: The Teaching posibnik, Singapore, TSUL.
10. Porter M. (2005) Competition, Moscow, Publishing House "Williams".
11. Directory "Railroad car building and leasing of rolling stock sostava 2013-2014".

INFORMATION ABOUT AUTHORS (META-DATA)

Волохова Людмила Федорівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри страхування та ризик-менеджменту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: (050)994-1190, volokhova-lf@ukr.net

Volokhova Ludmila – PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Insurance and risk management, Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Євсєєнко Ольга Федорівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри статистики та демографії, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: (050)274-6677, evseenko-o@ukr.net

Evseenko Olga – PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Statistic and Demography, Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Гришнова Олена Антонівна – доктор економічних наук, професор кафедри економіки підприємства, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 067-603-00-00, grishnova@ukr.net

Магдич Ігор Петрович – аспірант кафедри економіки підприємства, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 067-503-61-53, sharon1@bigmir.net

Гришнова Елена Антоновна – доктор экономических наук, профессор кафедры экономики предприятия, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Магдыч Игорь Петрович – аспирант кафедры экономики предприятия, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Grishnova Olena – Doctor of Sciences (Economic), Professor of Economics of the enterprise, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Magdych Igor – PhD Student, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Моташко Тетяна Петрівна – кандидат економічних наук, асистент кафедри страхування та ризик-менеджменту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 096-903-03-93, mishchenko@ukr.net

Моташко Татьяна Петровна – кандидат экономических наук, ассистент Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Motashko Tatiana – PhD in Economics, Assistant of Department of Insurance and Risk Management, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Новікова Ірина Едуардівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: (096) 400 84 92, ie_novikova@meta.ua

Новикова Ирина Эдуардовна – кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

Novikova Irina – PhD in Economics, Senior Researcher Taras Shevchenko National University of Kyiv

Онищенко Світлана Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і банківської справи, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, здобувач Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 099-780-87-07, sponomarenko@list.ru

Онищенко Светлана Владимировна – кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и банковского дела, Полтавский национальный технический университет им. Ю. Кондратюка, соискатель Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

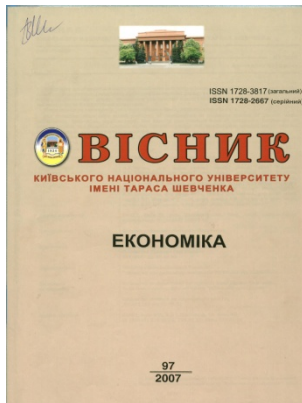
Onishchenko Svitlana – PhD in Economics, Associate Professor Poltava National Technical University named after Yuri Kondratiuk, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Чукурна Олена Павлівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу, Одеський національний політехнічний університет

Контактна інформація: 097-285-44-63, 093-12-111-74, (048) 766-70-78, elenchukuma@yandex.ru, elenachukuma@gmail.com

Чукурна Елена Павловна – кандидат экономических наук, доцент кафедры маркетинга, Одесский национальный политехнический университет

Chukurna Olena – PhD in Economics, Associate Professor of marketing department, Odessa national polytechnic university

Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – це рецензований, цитований у міжнародних наукометричних базах науковий журнал, що видається щомісяця і присвячений дослідженням в економічній сфері.

Журнал видається з 1958 року

Атестовано

Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 241 від 09.03.16

Зареєстровано

Державною реєстраційною службою України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19866-9666ПР від 29.04.13

Засновник та видавець

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02 Адреса видавця 01601, Київ-601, б-р Т.Шевченка

Індексується в таких міжнародних наукометричних базах та депозитаріях:

РИНЦ (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2014 = 67.43), CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers, CiteFactor (indexed), Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv, National Library of Ukraine Vernadsky, Scopus (under evaluation), DOAJ, ProQuest (under evaluation), CitEc, RedLink, Infobase (India), Researchbib (Japan), MIAR (Spain) (ICDS = 4.477)

DOI префікс: 10.17721 (з 2013)

"Вісник Київський національний університет імені Тараса Шевченка. ЕКОНОМІКА" вітає рукописи, які відповідають загальним критеріям значимості в даній предметній області:

- Оригінальні статті з фундаментальних і прикладних досліджень
- Тематичні дослідження
- Критичні відгуки, огляди, думки, коментарі та есе

Проблематика:

- актуальні проблеми економічної теорії,
- державне управління,
- міжнародна економіка,
- економіка підприємства,
- менеджмент,
- теорія фінансів,
- банківської справи,
- страхування,
- статистики,
- бухгалтерський облік та аудиту,
- безпека,
- екологічна безпека,
- економіко-математичне моделювання
- інформаційні технології в економіці.

Запрошуємо науковців до співпраці!

Статті збираються щомісячно. Манускрипти приймаються 4-ма мовами:

українською, російською, англійською та німецькою. Приймаємо манускрипти на емейл [HYPERLINK](mailto:visnuk.econom@gmail.com)

"mailto:visnuk.econom@gmail.com"visnuk.econom@gmail.com або через форму на сайті:

[HYPERLINK "http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/"](http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/)http://bulletin-econom.univ.kiev.ua

Наукове видання

ВІСНИК
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЕКОНОМІКА

Випуск 5(182)

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 6,2. Наклад 300. Зам. № 216-7788.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Е5.
Підписано до друку 07.06.16

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 3222; (38044) 239 3172; тел./факс (38044) 239 3128
e-mail: vpc@univ.kiev.ua
<http://vpc.univ.kiev.ua>
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02